

M E D D O B J E

Splošno kulturna revija

Entresiglo

Revista de cultura general

Letnik/Año XLIV.

2010

št./Nº 1-2

Izdaja SLOVENSKA KULTURNA AKCIJA - Propietario: Acción Cultural Eslovena

Ramón L. Falcón 4158, (1407) Buenos Aires, Argentina.

Uredništvo/Directores: TONE MIZERIT (urednik),
MARIJAN EILETZ, VINKO RODE, BRANKO REBOZOV.

LEV DETELA, urednik za Evropo.

Lektorji: Vinko Rode, Metka Mizerit in Tone Mizerit

Zunanja oprema: Monika Urbanija Koprivnikar

Oblikovanje in računalniški prelom: Monika Urbanija Koprivnikar

Letno izhajata dve dvojni številki. Za podpisane prispevke odgovarjajo avtorji.
Spisi s psevdonimom se objavljajo, če je uredniku znano tudi pravo avtorjevo ime.
Rokopisi se ne vračajo.

Ta zvezek je 191. publikacija Slovenske kulturne akcije, dotiskan 8-2010

Registro Nacional de la Propiedad Intelectual Nº 259299.

Tisk tiskarne / impreso en: Editorial Baraga del Centro Misional Baraga,
Colón 2544, (1826) Remedios de Escalada, Buenos Aires, Argentina.

IZHAJANJE MEDDOBJA DENARNO PODPIRA
URAD ZA SLOVENCE V ZAMEJSTVU IN PO SVETU REPUBLIKE SLOVENIJE.

POEZIJA

ANA VICTORIA LIČEN (Argentina): POZABA / ZMERAJ ... / VEZI / TRILOGIJA / JESENSKA SANJA	3
GREGOR PAPEŽ (Argentina): OBISK PRI STAREM KMETU / ZEMLJA	6
BORUT ALEKSANDER REBOZOVIČ (Argentina): OBALE - ORILLAS	10
LOJZE LAVRIČ (Argentina): SLUTNJE IN ŽELJE	16
ALEŠ GOŠAR (Argentina): KAJ BO Z NAMI? / V PRIVIDU	18

ESEJI IN RAZPRAVE

LEV DETELA (Avstrija): POGLED NA SLOVENSKO LITERATURO V DRŽAVAH EVROPSKE UNIJE	20
FLORJAN AUSER (Avstralija): SLOVENSTVO PO SVETU JE KOT SLABO FIKSIRANA FOROGRAFIJA - JE PROCES MOGOČE USTAVITI?	32

INTERVJU

KATICA CUKJATI (Argentina): DR. KAJETAN GANTAR	39
--	----

DOGODKI

MAG. ALEKSANDER IGLIČAR (Slovenija): DR. TINE DEBELJAK JE BIL POSTHUMNO IMENOVAN ZA ČASTNEGA ČLANA MUZEJSKEGA DRUŠTVA ŠKOFJA LOKA	59
---	----

SPOMINI

VLADIMIR JURIJ VORŠIČ (Argentina): ODMEVI BREZSKR- BNIH DNI	78
--	----

NAŠE OSEBNOSTI

KATICA CUKJATI (Argentina): BOŽIDAR FINK / DR. MIROSLAV (MIRKO) GOGALA	119
---	-----

UMETNIŠKA PRILOGA:

TILKA MOČNIK (Argentina)	
--------------------------	--

92011251

ANA VICTORIA LIČEN

Prevedel Vinko Rode

POZABA

Moj svinčnik miruje
na belem listu,
duh pa plove
po meandrih
življenja.
Zgodbo išče
prošlih sanj, ljubezni,
pokopanih izročil,
kesanja od včeraj
in toliko nedokončanih stopinj.
S prebujeno radostjo
zleti v prostost
v hipu brezčasa
na križani poti.

Zaman in za nič!
Sanje in utrujenost
so že brez glasu
in brez diha.
Vse je izgubljeno
v neskončni širini
pozabe.

ZMERAJ...

Ljubi
čeprav je tvoji ljubezni ime
bolečina;

čeprav ti je rana
presunila prsa
in si brez diha;

čeprav te niti veter
več ne objame čez pas;

čeprav so ustnice, brez nežnosti,
omrtvele;

čeprav si komaj senca,
ki ji ne svetijo zvezde;

čeprav si le spomin,
ki ga nihče ne poimenuje.

VEZI

posvečena moji Materi

Rada bi vnesla moj glas
v tvoj glas.
Med sencami iščem
kje je zastala
tvoja beseda.

Smrti ni
ker se tvoj glas
v moji besedi oglašča
in v tej besedi,
čarobni in resnični,
živi tvoj jezik.

TRILOGIJA

Bolečina lomi
prizmo
idej.

Žalost
je ranila te dni,
da menjajo smer.

V tistem brezčutnem prostoru
se razrašča samota;
puščava ur
in le solze;
tam se ziblje lačen čas,
ki odštevava
liste življenja.

JESENSKA SANJA

Kot vrtnica za mojo jesen
so bile tvoje oči,
tvoj smeh in tvoj glas.

Kot jutro, ki se prebuja
na perutih
za moja usta,
ranjena od samote.

O, kako me je prežejala
tvoja senca!

A kako tiho,
brez stopinj,
je bilo tvoje slovo!

Nate spomin
je kot pristan,
ki že ničesar ne pričakuje.

GREGOR PAPEŽ

Prevedel Vinko Rode

EL CAMPESINO – KMET

*Mož je živel in vladal tu
med temi cestami, ki režejo polja,
gori od samotne glavne ceste
pa do obzorja.
Spoštovali so ga, tega postavnega tujca;
znano je bilo, da se je rodil
na poljskem podeželju, ali na slovenskem,
tam nekje.*

*Tu, na argentinski pampi pa je ponovno
zastavil delo kot nekdo, ki posel pozna:
kot da bi razvil pergament polja
in razbral vse njegove skrivnosti.
Tako se je spopadal s svojim eksilom,
z delom, ne s solzami.
Če mislite, da je takega človeka možno podreti,
niste poznali tega moža.
Življenje je bilo zanj blagoslov,
oče mu je bil za edino knjigo.
Bil je zmožen odstraniti s svoje poti
vse grozote nedolžno prelite krvi
- nekaznovane -
in vse bratske morije, tako kot s palico
odstraniš s poti kačo in greš naprej.
Ko je gledal zemljo je rekel, tukaj sem –
jaz, ki imam zemljo v svojih žilah.
Vso ceneno filozofijo in literaturo
sem pometel s križem.*

Zato, da me ne bodo vznemirjale besede,
ki sejejo le zmedo.

Filozofi, ki so v modi v tem stoletju,
učijo skrajne neumnosti.

Za vse to mi zadostuje križ.

Zato ker sem ustvarjen za delo,
za motiko in za opeko, za koruzo in za med.

Ne za branje in za prerekanje.

Ustvarjen da diham za zemljo in za delo.

Zdaj pa ga je starost podrla.

Zdaj ko gledam kako vse odhaja skozi vrata
kot da bi nekdo vse ven vlekel po jutranji stezi,
in da vse kar sem imel rad zadobiva tuj obraz,
dajte me v zavetišče,
dosti je!

OBISK PRI STAREM KMETU

*Kmalu za tem ko mu je umrla žena
sem ga šel obiskat.*

*Bil je kmet, ki je vedno malo govoril
in ni imel razvad.*

*Besede so se valile navzdol po popoldnevu
kot težki kamni.*

*Ponovno sem slišal zgodbo o komunističnem nasilju,
a zdaj mu oči niso gorele kot drugikrat,
ko je to pripovedoval.*

*Oba sva gledala ven skozi okno,
kot da bi iskala kaj bi še lahko dodala.*

*A v tišino je padalo le odkašljevanje
popoldneva.*

*Križ in ljubezen se nam dajeta skupaj;
on je vlekel težki križ*

dokončnega in brezprizivnega slovesa.

*Tako dokončnega kot kako popoldne,
ki se razrašča, med glasovi in drevjem,
v daljavo.*

*A z obljubo, da se povrne
ob izbruhu cvetlic.*

*Z očmi sem preletel hišne stene
do Kristusa na kuhinjski steni,
ki je molčal.*

Kristus, ne molči!

*Kristus, reci samotarcu, da je tvoj glas
še lepši v puščavi.*

ZEMLJA

*Zemlja nas dela majhne,
nebo nas naredi velike.*

*Zemlja nam daje varnost, nebo pa nam nudi tisto praznino,
v kateri, kot sirote, najdemo očeta.*

*Če gledamo z neba, so trije hodili v vrsti,
po dolgi, samotni poti, ki prečka polja,
v dolgih razdaljah drug od drugega.
Spreddaj je hodil stari oče, ki mu je bila vidna
- pod črnim klobukom in zakrpano obleko -
gospodovalnost in oblast.*

*Sto metrov za njim je hodila stara mati;
sledila mu je kot božanstvu Aztekov.*

*Ženske je bila sama ponižnost,
a kot vsaka ponižnost, je tudi ona imela
na najbolj varnem oltarju
svoje bogove.*

*In sto metrov še bolj zadaj je hodila snaha,
noseča sinova žena.*

*Tedaj je bil ta kraj še deviški,
kolektiv jih je puščal pet kilometrov od doma.
Treba je bilo pešačiti, da si križal ono puščo
trave in golazni.*

Danes tam igrajo golf in govorijo o financah.

*Po poti ju je snaha klicala, naj je ne puščata tako zadaj,
naj jo počakata. Tista samota golega polja,
pod sivim in tihim nebom,
ona pa za otrokom v telesu, ki je hojo še bolj otežkočal!
Poklicala je najbližjo osebo, staro mater,
ono ponižno ženo.*

*A babica se ni obrnila, da bi jo slišala,
ni je počakala. Slepo je sledila
svojemu bogu in postavi.*

*V tej postavi je bilo vse začrtano, tudi razdalje,
ki jih nobena šibkost ne bi smela pretrgati.*

BORUT ALEKSANDER REBOZOV

(S sodelovanjem avtorja poslovenil Branko Rebozov,
Buenos Aires, 2010).

ORILLAS

1

El otoño nos sorprendió
en camisa de verano y tiemblo.
La noche era caliente y dormimos
sin percibir el frío
y la mirada aviesa de la tormenta,
lluvia que nunca termina de gotear
agua que se filtra y escurre
como los amores
que no supimos retener
en redes que nada recogen.

De tus manos bebí una vez más,
oh, esta madrugada en la tibia arena,
esperando la llegada de ese barco
que no llega,
para ir a una tierra
que quizás no existe
en una bajamar que ya no se divisa.
Camino, descalzo por este lodo
y los peces muertos
fermentan con los ojos abiertos.

2

Arriba sobrevuelan las gaviotas
y el mástil señala el lugar
del hundimiento,

OBACLE

1

Jesen naju je presenetila
v poletnih srajcah in drhtim.
Noč je bila vroča in spala sva,
ne da bi čutila mraza
in videla grozljiv pogled nevihte,
dež, ki ne neha padati nikoli,
vodo, ki pronica in odteka -
kot ljubezni, ki jih nismo znali zadržati
v mrežah, ki ničesar ne zajamejo.

Iz tvojih rok sem pil še enkrat,
oh, to jutro na hladnem pesku,
ko sem čakal tisto ladjo,
ki ne pride,
da bi odšel v druge kraje,
ki morda ne obstojajo,
na globoko, ki se ga ne vidi.
Po tem blatu hodim bos
in mrtve ribe se razkrajajo
z odprtimi očmi.

2

Nad menoj se spreletavajo galebi
in jambor kaže mesto potopitve,
razžrte barve od solitra,
deske ladje, ki je ni več,

barnices corroídos por el salitre
tablas de lo que hubo, ausencias
fragmentos del naufragio,
mensajes de tinta lavada por el agua
diarios, manuscritos apresurados
de un viaje derivando.

Flota la gorra del marino
y lo más denso sedimenta
y el mar está loco, furia
que me asusta. Alguien,
con el pulmón resoplando
en la orilla, perdió un zapato.

3

Finalmente, conseguiste
despojarte de ropas y lo supe,
por el agua que empujó tu vestido
a mi orilla.

Llegaste exhausta
como a quién ya nadie habita
y fue solo un momento,
con la próxima ola
desapareciste.

Pisé, mi huella
en una piedra.

4

Bienvenidos pájaros,
bienvenidos caracoles,
peces del desove y otros peces,
troncos, ramas y raíces
que el rayo enciende y carboniza
en esas noches negras y malas
que el viento propaga.

Y no había pájaros,
no había caracoles

odsotnosti,
kar je ostalo od brodoloma;
časopisi, novice pisane s črnilom,
ki ga voda spira,
prenagljeni rokopisi potovanja,
ki je šlo po vodi,
kapa mornarjeva še plava,
bolj trdno se useda k dnu,
in morje je znorelo, bes,
ki se ga bojim. Nekdo
s pljuči zasopljenimi na bregu
je izgubil čevelj.

3

Nazadnje ti je uspelo sleči se,
to vem po vodi,
ki je gnala tvojo obleko
do moje obale.

Onemogla si dospela kot k nekomu,
v katerem ni nikogar več,
in bilo je za trenutek,
z naslednjim valom si izginila.
Stopil sem in na kamnu
pustil svoj sled.

4

Dobrodošli ptiči,
dobrodošli polži,
drstnice in druge ribe,
debla, veje in korenine,
ki jih strela vžge in osmodi
v tistih črnih nočeh
in hudih,
ki jih raznaša burja.

Toda ni bilo ptičev,
ni bilo polžev ne drstnic,

ni peces del desove
ni otros peces
y el agua no era clara
ni era calma
y mar no había,
eran huesos
cráneos abiertos
como cáscaras de huevos,
fémures, carpos y tarsos,
costillas rotas a golpes
y vértebras desarticuladas.

Inexplorados arrecifes, marcas
que ninguna coordenada ubica,
brumas,
que ni el viento bueno elude
ni corriente tibia, evita.

5

Pasaron muchos rostros,
detalles, que se confunden.
Quizás ya no recuerde ni una cara
como era en realidad.
¿Y era en realidad?

Pasaron muchos rostros
y otros nuevos que se repiten,
algunos, que retornan con el sueño.
¿Y era un sueño?

Recuerdo a uno
y aún retengo a otro, deformado
por el descuido del tiempo,
entre ellos ¿También el mío?

6

Voy a perderte y no quiero,
rancio es el recuerdo

ne drugih rib,
in vode niso bile čiste
niti mirne,
in ni bilo morja;
bile so kosti,
lobanje odprte
kot jajčne lupine,
zapestja, narti, stegenice,
z udarci zlomljena rebra
in vretenca iztaknjena.

Neraziskana ozemlja, čeri,
ki jih ne označuje noben vzporednik,
nepredušne megle,
ki se jim niti dober veter ne izogne,
niti mlačen tok ne obide.

5

Mimo je šlo mnogo obrazov,
podrobnosti, ki se jih ne razloči.
Morda se nobenega več že ne spomnim,
kakšen je bil v resnici.
Je bil v resnici?

Mimo je šlo mnogo obrazov
in drugih novih, ki se ponavljajo,
nekateri, ki se v sanjah vračajo.
In so bile sanje?

Enega se spomnim
in hranim v spominu še drugega,
popačenega od brezbriznega časa,
med njimi tudi mojega?

6

Izgubil te bom in tega nočem.
Žaltav je spomin,

que deviene inexorable.
Es que han pasado ya unos
días y recién ayer dejé
que se llevaran tu cuerpo.

Pero vivo
y huelo del perfume
del vacío frasco.
Y no es que quiera
olvidarte: es que
debo perderte
y no puedo.

7
Como un pájaro caíste del cielo
y nadie preguntó porqué,
la soledad o el bullicio
te era indiferente
porque tanto has perdido,
vacío, como un balde desfondado.

Vida que esta noche
inmóvil callas
como una fría mujer
en mis brazos que no sirven
músculos, que así no te desean
duermes cuerpo, duermes
cuanto desperdicio
que me aflige.

8
¿Pero cómo apagar, pregunto,
el leño que juntos encendimos?
¿Cómo extinguir, pregunto,
el fuego que tomó las copas?
En el bosque de la noche:
esa bestia que inerte, yace.

ki postane neizprosen.
Je, ker je preteklo nekaj dni
in šele včeraj sem dopustil,
da so tvoje telo odnesli.

Toda živim
in vonjam dišavo
iz njene prazne stekleničke.
Ni, da bi te hotel pozabiti,
je, ker te moram izgubiti
in ne morem.

7
Kot ptič si padel z neba
in nihče ni vprašal zakaj,
samota ali vrvež
sta bila zate vseeno,
kajti toliko praznega si izgubil
kot vedro z odbitim dnom.

Življenje, ki to noč
molčiš negibno
kot mrzla ženska
v mojem naročju,
ki mu mišice ne služijo,
ker te take nočejo;
telo, spiš, spiš,
kolikšna potrata,
ki mi jo je žal.

8
Toda, povej, kako pogasiti ogenj,
ki sva ga zanetila skupaj?
Povej, kako zadušiti plamen,
ki se je polastil krošenj?
V gozdu noči tista zver,
ki negibna leži.

ni peces del desove
ni otros peces
y el agua no era clara
ni era calma
y mar no había,
eran huesos
cráneos abiertos
como cáscaras de huevos,
fémures, carpos y tarsos,
costillas rotas a golpes
y vértebras desarticuladas.

Inexplorados arrecifes, marcas
que ninguna coordenada ubica,
brumas,
que ni el viento bueno elude
ni corriente tibia, evita.

5

Pasaron muchos rostros,
detalles, que se confunden.
Quizás ya no recuerde ni una cara
como era en realidad.
¿Y era en realidad?

Pasaron muchos rostros
y otros nuevos que se repiten,
algunos, que retornan con el sueño.
¿Y era un sueño?

Recuerdo a uno
y aún retengo a otro, deformado
por el descuido del tiempo,
entre ellos ¿También el mío?

6

Voy a perderte y no quiero,
rancio es el recuerdo

ne drugih rib,
in vode niso bile čiste
niti mirne,
in ni bilo morja;
bile so kosti,
lobanje odprte
kot jajčne lupine,
zapestja, narti, stegenice,
z udarci zlomljena rebra
in vretenca iztaknjena.

Neraziskana ozemlja, čeri,
ki jih ne označuje noben vzporednik,
nepredušne megle,
ki se jim niti dober veter ne izogne,
niti mlačen tok ne obide.

5

Mimo je šlo mnogo obrazov,
podrobnosti, ki se jih ne razloči.
Morda se nobenega več že ne spomnim,
kakšen je bil v resnici.
Je bil v resnici?

Mimo je šlo mnogo obrazov
in drugih novih, ki se ponavljajo,
nekateri, ki se v sanjah vračajo.
In so bile sanje?

Enega se spomnim
in hranim v spominu še drugega,
popačenega od brezbriznega časa,
med njimi tudi mojega?

6

Izgubil te bom in tega nočem.
Žaltav je spomin,

que deviene inexorable.
Es que han pasado ya unos
días y recién ayer dejé
que se llevaran tu cuerpo.

Pero vivo
y huelo del perfume
del vacío frasco.
Y no es que quiera
olvidarte: es que
debo perderte
y no puedo.

7
Como un pájaro caíste del cielo
y nadie preguntó porqué,
la soledad o el bullicio
te era indiferente
porque tanto has perdido,
vacío, como un balde desfondado.

Vida que esta noche
inmóvil callas
como una fría mujer
en mis brazos que no sirven
músculos, que así no te desean
duermes cuerpo, duermes
cuanto desperdicio
que me aflige.

8
¿Pero cómo apagar, pregunto,
el leño que juntos encendimos?
¿Cómo extinguir, pregunto,
el fuego que tomó las copas?
En el bosque de la noche:
esa bestia que inerte, yace.

ki postane neizprosen.
Je, ker je preteklo nekaj dni
in šele včeraj sem dopustil,
da so tvoje telo odnesli.

Toda živim
in vonjam dišavo
iz njene prazne stekleničke.
Ni, da bi te hotel pozabiti,
je, ker te moram izgubiti
in ne morem.

7
Kot ptič si padel z neba
in nihče ni vprašal zakaj,
samota ali vrvež
sta bila zate vseeno,
kajti toliko praznega si izgubil
kot vedro z odbitim dnom.

Življenje, ki to noč
molčiš negibno
kot mrzla ženska
v mojem naročju,
ki mu mišice ne služijo,
ker te take nočejo;
telo, spiš, spiš,
kolikšna potrata,
ki mi jo je žal.

8
Toda, povej, kako pogasiti ogenj,
ki sva ga zanetila skupaj?
Povej, kako zadušiti plamen,
ki se je polastil krošenj?
V gozdu noči tista zver,
ki negibna leži.

9

Volar, volar
pero volar de una vez,
subir, levantar vuelo.
Curvar los brazos
y extender las falanges
como plumas,
y volar, volar
de una vez.

10

No preguntes sobre la verdad
al maestro de la buena vida
esperando respuesta
si es que crees que tuya
es la medida
y en el amor que te dieron
que das y que te das
transcurre.
Breve
oh si, tan breve
es el tiempo de las efímeras,
como aquella noche, te agitabas,
zumbabas, espirabas, el placer
que con el cuerpo rememoras.

Naufragios

mares, playas y bahías,
toda la tierra es baldía
si en ti no encuentras barco
ni lugar ni sueño ni descanso
o mujer en tu lecho.
(La otra no tiene nombre,
la que no fue parida,
leve y misteriosa es su sonrisa
y nada hay detrás.)

9

Leteti, leteti,
ampak leteti že enkrat!
Kvišku vzleteti,
vzbočiti roke,
raztegniti dlani in prste,
kot bi bili peresa
in leteti!

10

Ne vprašaj po resnici
mojstra dobrega življenja,
čakajoč odgovora,
če misliš, da je tvoje
merilo pravo
in med ljubeznijo,
ki so ti jo dali,
ki si jo daješ in ki jo daješ,
ti trajaš.
Kratek, oh, da,
kratek je čas enodnevnici
kot tisto noč, ko si drhtel,
vzdihoval in hlupal od užitka,
ki se ga s telesom doživlja.

Brodolomi,

morja, obale in zalivi,
ves svet je prazen,
če ne najdeš v sebi ladje,
ne dežele, niti sanje,
ne pokoja,
ali ženske v svoji postelji.
(Ona druga nima imena,
tista ni bila rojena,
skrivnosten, lahen je njen smehlaj
in ni ničesar zadaj).

Y ahora ante ti y en ti
se entreabre el ancho camino
de la vida en que te asomas
sorprendido y asombrado,
conmovido, como viendo
y siendo visto por la luna
por primera vez.

Serenas
playas orillas
de suerte y de congoja
por saber que al fin
no estás perdido.

In zdaj pred teboj in v tebi
se odpira široka pot
življenja, kamor se ozreš
začuden, presenečen, ganjen,
kot bi luno ugledal
in bi ona videla te prvokrat.

Mirne
peščene obale
sreče in žalosti,
ker veš, da nazadnje
nisi izgubljen.

SLUTNJE IN ŽELJÉ

Iščem te.

*Vsako noč in vsak dan
te potrpežljivo iščem
v zelenem predmestju,
v vrvežu ljudi,
med neštetimi srci,
ki utripajo ujeti
v moj prostor in čas.*

Iščem te,

*morda mi je nepoznan
tvoj obraz.*

*Vem, da je tvoj pogled
globok in miren in iskreč se
kot z zlatim prahom posut tolmun
v svetlobi zadnjih sončnih žarkov
v prijetnem poznopoletnem popoldnevu.*

Tvoj glas me boža nežno,

*kot hladna sapica,
ki naznanja večer.*

Tvoja koža diši

kot rosna trava

*na ravno pokošenem polju,
vonja kot dež na zorani grudi,
kot val kadila na Sveti večer.*

Srce ti bije tiho

kot takt dekleta

ki pleše svoj prvi valček.

Iščem te žena, dekle.
Samote bič,
ki noč vihti ga,
kot birič
zadaja globoke rane,
plodne brazde za novo seme.

V molku in molitvi
zorita najini srci,
v potrpežljivem čakanju
na čas,
goden da se zlijeta
v eno samo bitje.
Skozi tesnobo in upanje,
skozi milost in padec
se vije moja pot do tvoje.

Megla, ki kot tančica
zakriva moje sanje
se razblinja.

Že vidim v temni noči zvezdo,
ki po nevihti miren čas naznanja
nekje ob svitu
slutim gnezdo,
ki konec kaže dolgega iskanja.
Zdaj jasno vidim tvoj obraz.
Nasmeh na njem
zori v krotak poljub, se smeje -
rdeča vrtnica na beli svili
še nedotaknjene odeje.

KAJ BO Z NAMI?

Pretres duše in telesa
v rahlem spanju
in v mrzličnem iskanju
poživl za bolečino
ostro v glavi na vprašanje
"Bog, povej mi, kaj bo z nami?"
če je res, da Tebe ni ?,
in vse o Tebi so - le sanje?

Sanje, sanje? Pa četudi
v nočni mori, v hudi uri
mi srce razbija, drgetá
in po čistem zraku hlipa,
ko brez diha se prebija
ven iz dna,
iz praznote, iz legla ničá
in v Biti neminljivi.
večno živi, išče duši
neumrljivi pot navzgor,
da iz ničá
in ledenega nemira
se pri Tebi iz nemoči
nebogljenega razuma
v Tvoji slavi - povelíča.

Bog, povej mi, vse o Tebi
je resnica? - In, če Tebe ni,
povej mi - kaj bo z nami?

V PRIVIDU

*Ko sem gledal še
v prihodnost
svojih sanjarij
in sem bal se,
še nedolžen,
vsakih manjših
lumparij,
nisem vedel,
da usodno,
brezizhodno
pot si izbiral
in začrtal
meni - Ti.*

*in da sonce sreče,
ki bleščalo je
v prividu,
bo kot sinu
lkarovemu
tudi meni
zapustilo
žig ognjeni
osmojenih
sanjskih kril.*

*Ne očitam,
ne oporekam ...
komaj vidno
se nasmiham
vidno komaj
se opotekam
in od Tebe
se odmikam,
ker je žalost
neizrekljiva
mi zastrla
sij oči.*

POGLED NA SLOVENSKO LITERATURO V DRŽAVAH EVROPSKE UNIJE

*(Predzgodovina, sedanji položaj in perspektive slovenske
književnosti v državah Evropske unije)*

a) KRATEK ZGODOVINSKI ZARIS

Položaj slovenskih pisateljic in pisateljev v globalnem evropskem prostoru oziroma v današnji Evropski uniji (EU) se po svojih strukturalnih pogojenostih loči od položaja, v katerem se nahajajo slovenski avtorji v Argentini pa tudi v ZDA, Kanadi ali Avstraliji. Za slovenske pisce na izvenevropskih čezoceanskih področjih je bila in je značilna močnejša vključenost v širši kontekst tamkajšnjih slovenskih skupnosti, v izseljenska oziroma emigrantska društva s številnimi lastnimi kulturnimi iniciativami, literarnimi in drugimi prireditvami in marsikdaj tudi lastnimi glasili. Posebno v Argentini je slovenska literarna in duhovna misel dobila pred šestinpetdesetimi leti poseben zagon z ustanovitvijo Slovenske kulturne akcije in kulturne revije Meddobje, ki je povezovala številne v Argentino po drugi svetovni vojni priseljene zdomske (pretežno katoliško usmerjene) avtorje v skupnem hotenju za kvalitetno oblikovanje slovenske kulture in literature. V še izhajajoči reviji Meddobje so poleg tega sodelovali oziroma v posameznih primerih še sodelujejo (čeprav je energija literarnega poslanstva zaradi odmiranja v prvih desetletjih po drugi svetovni vojni zelo aktivne prve generacije povsod po svetu občutno oslabela) izseljenski avtorji iz drugih držav obeh Amerik, iz Avstralije in Azije in v posameznih primerih tudi iz Evrope – in Slovenije.

Vendar so bili slovenski izseljenski oziroma emigrantski avtorji v Evropi v mnogih karakterističnih primerih nekakšni osamelci, saj se je njihov položaj po odhodu glavnine slovenskih protikomunističnih kulturnikov čez oceane - in s tem po prenehanju razgibanih kulturnih in literarnih dejavnosti v begunskih taboriščih v Avstriji in Italiji – velikokrat ločil od bolj med seboj povezanih in številčno močnejših zamejskih avtoric in avtorjev na Koroškem, Tržaškem in Goriškem.

Osamelci v Evropi so na primer bili:

v Belgiji po drugi svetovni vojni živeči in v Bruslju leta 1989 v osamljenosti umrli pesnik Dimitrij Oton Jeruc, leta 1973 v Londonu umrli prozaist Saša Jerman, ki je pisal tudi v angleščini, ter v rimskem eksilu delujoči teolog, publicist, esejist in urednik France Dolinar (1915 – 1983).

Poleg omenjenih so se publicistično, delno pa tudi literarno večjezično (v slovenščini, angleščini in nemščini) udeleževali ekonomist Ljubo Sirc v Veliki Britaniji, nekdanji kraljevi jugoslovanski vojaški ataše v Berlinu Vladimir Vauhnik v Švici, dramatik, ljudski pisatelj in etnograf Metod Turnšek na avstrijskem Koroškem in drugi.

• Dimitrij Oton Jeruc,

rojen leta 1916 slovenskim staršem na Češkem – njegov oče je pozneje postal tajnik Mestne hranilnice v Ljubljani – je osnovno šolo in realko dokončal v Ljubljani, a je po materini smrti že zelo zgodaj zapustil domače okolje in odšel v Srbijo. Po koncu druge svetovne vojne se je kot domobranec umaknil na Koroško, kjer je živel po raznih taboriščih v Avstriji in Italiji. Prehobil je težko in osamljeno življenjsko pot. Med drugim je bil rudar v Nemčiji in Belgiji, kjer je začel na univerzi v Louvainu študirati umetnostno zgodovino. Zbolel je za pljučno tuberkulozo in se le s težavo prebijal skozi življenje. Umrli je julija 1989 v domu za ostarele v Bruslju.

Le poredko se je oglašal v slovenskem zamejskem in zdomskem tisku. Občasno je v tržaških revijah *Stvarnost* (1951 – 1952) in *Stvarnost in svoboda* (1952 – 1953) objavil nekaj posameznih razpoloženskih pesmi, sodeloval pa je tudi v koledarjih Družbe sv. Mohorja v Celovcu in v argentinskem Koledarju – Zborniku Svobodne Slovenije. Njegovi sestavki, v katerih je večkrat kritiziral politiko slovenske emigracije, so izhajali v srbskem emigrantskem časopisu.

Jeruc je že v italijanskem taborišču v Eboliu objavil dve pesniški zbirki, *Pritaval sem* (1946) in *Samotne poti* (1947), ki je prva v pravi tiskarni natisnjena slovenska taboriščna zbirka. Leta 1952 je v Louvainu izšla njegova pesniška zbirka *Večerne pesmi*, leta 1977 v založništvu Münchenskega srbskega časopisa *Iskra* še zbirka *Razgovor s srcem*. Leta 1982 je objavil zbirko francoskih prevodov svojih pesmi.

Jeruc je avtor različnih razpoloženskih, velikokrat domotožnih in pesimističnih pesmi v neposrednem, preprostem stilu, med katerimi imajo nekateri teksti vendarle tudi presežno vrednost. So projekcije pesnikovega čustvenega in miselnega sveta v obdajajoči ga kontekst, krajino, stvarstvo, v poznejših letih velikokrat tudi sezizmogram bolnega, ostarelega in zapuščenega človeka, za katerega v bruseljskem domu za onemogle skrbe tujci. Kot Cvetko Golar tudi Jeruc še enkrat razprede Murnove refleksivne pesmi v zdaj impresi-onistično svetle, potem pa tudi boleče temne slike.

Dimitrij Jeruc

PASTIR

*Legel bom v travo zeleno,
med pastirje gorskih čred,
našel srečo zaželeno,
ki jo iščem dolgo let.*

*Pasel z njimi bom ovčice,
trobil v rok kot pogonjič
in poslušal božje ptice,
smeh odmeval bo čez grič.*

• Saša Jerman

se je rodil leta 1927 v Kočevju, kjer je njegov oče služboval kot sodnik. V Ljubljani je obiskoval 3. realno gimnazijo za Bežigradom. Njegov razrednik in profesor francoskega jezika je bil pisatelj in pesnik Edvard Kocbek. Med vojno se je priključil četnikom v Sloveniji, ki so se imenovali Jugoslovanska vojska v domovini. Podobno kot Jeruc je tudi Jerman prišel po koncu 2. svetovne vojne v begunsko taborišče Eboli blizu Neaplja. Pozneje je živel v taboriščih v Zahodni Nemčiji, dokler se ni leta 1948 dokončno preselil v Veliko Britanijo. Sprva je delal v rudniku, pozneje pa se je zaposlil kot sodni prevajalec. Poročil se je z Angležinjo Anthonio Forrestal, ki je bila novinarka in napovedovalka pri BBC, kjer je tudi Jerman občasno sodeloval. Sam se je zaposlil pri potovalni agenciji Wings in službeno veliko potoval po svetu. Sodeloval je pri slovenski liberalni londonski emigrantski reviji Klic Triglava, ki se je po idejni usmerjenosti ločila

od nekaterih stališč, ki jih je zagovarjala argentinska slovenska emigracija. Zbolel je za levkemijo in umrl leta 1973 v Londonu.

Literarno je s črticami in pesmimi sodeloval v različnih begunskih razmnoženinah, veliko tekstov pa je do danes ostalo neobjavljenih oziroma celo nedokončanih. Odsev težkega fizičnega dela v angleškem rudniku s številnimi depresivnimi stanji je na primer črtica *V rovu* iz leta 1949. Pisal je tudi v angleščini. Jermanove neobjavljene tekste bi bilo potrebno zbrati, primerno urediti in izdati.

• France Dolinar,

rojen leta 1916 v Ljubljani, je vse povojno obdobje do svoje smrti v letu 1983 živel in deloval kot teolog, publicist, urednik, strokovnjak v historiografiji in arhivar v vatikanskem skrivnem arhivu v Rimu.

Že leta 1948 so mu v Spittalu v Avstriji razmnožili njegovo zgodovinsko politološko delo *Slovenska državna misel*. Leta 1951 je v Dolinarjevem souredništvu začela v Buenos Airesu izhajati znanstveno kulturna revija *Vrednote*, ki je sprva, dokler se ni pojavila nova osrednja revija *Meddobje*, objavljala tudi leposlovne prispevke.

V publicistiki se je Dolinar uveljavil s pozitivistično natančnimi, a pozitivizem idejno presegajočimi katoliškimi pogledi na znanstveno in kulturološko dejavnost časa. V svojih kritikah različnih znanstvenih in literarnih publikacij, ki jih je objavljaval v *Meddobju*, je velikokrat jedek in oster. O izboru osebnih gesel iz slovenske literature v nemškem Herderjevem Lexikonu der Weltliteratur, ki so jih dobili Bevk, Bor, Ivan Cankar, Finžgar, Gradnik in Župančič, je na primer upravičeno nezadovoljen. Med drugim zapiše v zvezi s tem leta 1961 v *Meddobju*: »...moralo bi biti jasno, da tak izbor predstavnikov sodobnega slovenskega slovstva ne zrcali njegovega resničnega vrednostnega stanja. Gotovo je Edvard Kocbek (ki v leksikonu sploh ni omenjen, op. L.D.) tudi umetniško pomembnejša osebnost kot Bor. Strah in pogum bi evropsko razgledanemu bralcu neprimerno več povedal kot vladno subvencionirani prevodi Miška Kranjca in Antona Ingoliča s svojim zapoznelim socialističnim realizmom...«

Ob razcepu in ločitvi duhov leta 1969 pri Slovenski kulturni akciji je France Dolinar postal eden glavnih zagovornikov ortodoksne protikomunistične smeri. Zato je na veliko podpiral Rudo Jurčeca

pri izdajanju novega glasila Sij slovenske svobode, v katerem sta se oba daleč pred slovensko osamosvojitvijo zavzemala za samostojno slovensko državo. Pri Slovenski kulturni akciji v Buenos Airesu je leta 1990 pod naslovom Slovenska katoliška obzorja izšel obširen izbor Dolinarjevih esejev, razprav in člankov.

Mnogi emigrantski avtorji (ki se niso izselili v Ameriko ali Avstralijo) so živeli med zamejskimi Slovenci v Trstu, Gorici in v Celovcu oziroma na Koroškem, vendar so iz različnih, velikokrat tudi ideoloških in mentalnih razlogov, ostali dokaj distancirani do tamkajšnjih slovenskih organizacij in skupin. Povezovali so se lahko samo s katoliškimi zamejskimi ustanovami in pobudami. Predstavljali so nekakšen samosvoj kozmos, več ali manj so ostali poseben corpus separatum s samosvojimi literarnimi značilnostmi (n.pr. Vinko Beličič in Franc Jeza v Trstu, Metod Turnšek na Koroškem). Nekateri emigrantski avtorji – duhovniki so se vrnili v Slovenijo (n. pr. v Rimu dolgo časa delujoči pokojni pesnik Rafko Vodeb in pri Trstu dalj časa živeči pesnik Stanko Janežič, ki je nedavno septembra 2010 umrl v Mariboru). Tudi znani pesnik in teolog Vladimir Truhlar, ki je deloval v Rimu, je leta 1974 ponovno prišel v Slovenijo, a jo je zaradi raznih težav zapustil in umrl leta 1977 na Južnem Tirolskem v Italiji.

Leta 1996 v Nemčiji umrli prozaist Igor Šentjurec, ki je zapustil uredništvo nekdanjega ljubljanskega časopisa Polet po protikomunistični vstaji leta 1952 v Vzhodnem Berlinu, se je v Zvezni republiki Nemčiji uveljavil kot pisec številnih zgodovinskih, kriminalnih in ljubezenskih romanov v nemškem jeziku. Poskus vseevropskega zgodovinsko družbenega prikaza odločilnih kriz 20. stoletja je njegova trilogija v treh samostojnih romanih – tudi s posegi v slovenski svet (Feuer und Schwert, 1988, Im Sturm, 1991, Vaters Land, 1997 (vsi deli so izšli pri založbi Langen Müller v Münchnu).

Med omenjenimi avtorji je več literarno zanimivih osebnosti.

Pokojna duhovnika Karel Vladimir Truhlar in Rafko Vodeb sta več svojih poglavitnih del ustvarila v Rimu, čeprav sta v zadnjih obdobjih svojega življenja stalno ali vsaj občasno spet živela v Sloveniji.

- **Karel Vladimir Truhlar,**

teolog in kritik konservativnega katolicizma, ki je z različnimi posegi razvnel ločevanje duhov v slovenski emigraciji z leta 1969

nastalim razcepom v Slovenski kulturni akciji, se v svoji liriki, objavljeni v več zbirkah (n.pr. Rdeče bivanje, 1961), subtilno približuje religiozno in ontološko občuteni skrivnosti življenja in stvarnosti.

• **Rafko Vodeb,**

avtor impresivnih pesniških miniatur, skuša tudi v drugi pesniški zbirki *Človek sem*, 1958, poudariti krhko, ogroženo usodo pesnika v tujini. Eden njegovih ključnih tekstov je daljša pesem *Sibila iz Kume*. Vodebu uspe v sedmih krajših delih ob spoju antične dediščine in sodobnega rimskega civilizacijskega utripa oblikovati večpomensko pesem tujine, časa in narave.

Karel Vladimír Truhlar

MORJE V DECEMBRU

*Besed,
ki jih je izreklo poletje,
ni več.*

*Morje je samo.
Sivo in težko
posluša
z zaprtimi očmi
svoj šumeči
živi
advent.*

Rafko Vodeb

TUJINA

*Tibera v morju luči
in sloki mostovi –
kako ta domačnost boli!*

- 8. septembra 2010 je v Mariboru v visoki starosti devetdesetih let umrl pesnik, pisatelj, urednik in teolog **Stanko Janežič**, ki je prav tako pripadal rimsko – tržaškemu krogu prvega emigrantskega vala iz leta 1945. Rodil se je 4. avgusta 1920 pri Sv. Miklavžu pri Ormožu. Leta 1945 se umaknil v Trst in v Rim. Na Tržaškem je

deloval kot dušni pastir. Sodeloval je v številnih zamejskih in zdomskih revijah, pozneje pa je objavljajal predvsem v Sloveniji. V času prve slovenske liberalizacije se je namreč leta 1969 vrnil v Maribor, kjer je bil med drugim profesor na mariborskem oddelku ljubljanske Teološke fakultete.

Janežiču so najprej v Trstu, Gorici in v Celovcu, pozneje pa v osrednji Sloveniji, natisnili nad dvajset leposlovnih knjig pesmi in proze s folklorno in narodnoozaveščevalno obarvanimi motivi. Tok svojih literarnih pristopov Janežič vedno znova podkrepi z liričnim zanosom, saj je očitno, da mu je krajši, refleksivni pristop bližji kot razvejani in obširni opisi.

Stanko Janežič
RIMSKI VEČER

*Strah me je vzgibov teme
in blodenj
in samosti.*

....
*Poljubljam kresnice,
na krilih blestečih
vzletam
do mej onostranosti.*

*Srce,
ljubi,
umri!*

(Odlomek)

b) DANAŠNJE STANJE

Slovenskih pisateljev iz vrst emigrantskih generacij, ki so se iz Slovenije izselile ob koncu druge svetovne vojne, na področju Evropske unije skoraj ni več. Pravzaprav stojimo na grobovih tega svojevrstnega literarnega pojava, ki je bil še močno živ v šestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja. V Evropo se je tedaj naselilo tudi precej ekonomskih emigrantov, med katerimi so se nekateri posvečali literarnim in kulturnim dejavnostim.

Na Dunaju živeči dvojezični pisatelj **Lev Detela** (roj. 1939 v Mariboru), ki pa je zapustil Slovenijo šele leta 1960, je eden zadnjih predstavnikov iz vrst tako imenovanega drugega vala emigrantskih slovenskih pisateljev, ki pred demokratizacijo in osamosvojitvijo Slovenije v svoji rodni domovini niso bili priznani. Njegova žena, pesnica Milena Merlak Detela, je umrla leta 2006 na Dunaju.

O poeziji dolga desetletja na Dunaju živeče pesnice, publicistke in prevajalke **Milene Merlak** (1935 – 2006), avtorice več pesniških in proznih knjig v slovenskem in delno tudi v nemškem jeziku, je literarni kritik, esejist in publicist Denis Poniž v spremni besedi k njeni pesniški zbirki *Svet svitanja* (Celovec 1997) med drugim zapisal, da deluje izjemno razgibano, »povedni element se prepleta z izrazitimi in globokim čustvovanjem, njena senzibilnost je orkestrirana tako, da pridejo do izraza tudi najtišji in najbolj pomenljivi toni«.

Milena Merlak Detela

POGOJI PISANJA

*Če pišem na papirnat list,
v njem odmeva šum mrtvega drevesa.*

*Če rezljam besedo v lubje,
zarezujem v živo telo debela.*

*Če pobožam štor,
zaslišim tih izdih.*

*Če vzamem v roko leseno tablico,
na njej ni prostora niti za verz.*

Na Dunaju živi v visoki starosti pesnica **Tea Rovšek - Witze-
mann**, rojena leta 1921 v Zagrebu, med drugim avtorica slovenske
pesniške zbirke *Moje steze* (Prešernova družba, Ljubljana, 1987)
in nemške pesniške zbirke *Zwischen Licht und Schatten*, Bregenz,
1982.

V Nemčiji se je leta 1962 naselil arhitekt **Venčeslav Šprager**,
ki je napisal več pesniških zbirk v nemškem jeziku in v slovenščini
(n.pr. *Na robu senc*, Ljubljana, 1995, in dvojezična zbirka *Augen-
blicke – Trenutki*, Laafeld / Potrna, 2007), objavil pa je tudi nemške
pripovedne knjige z družbenokritično tematiko.

Na področju EU prebiva poleg tega nekaj izseljenskih piscev, ki ljubiteljsko sodelujejo v različnih izseljenskih časopisih v Zvezni Republiki Nemčiji, na Švedskem in drugod. Med te med drugim sodi Avgušтина Budja, ki živi na Švedskem. V Stockholmu je leta 1979 izšla antologija štirih slovenskih pesnikov na Švedskem Štiri pota in razpotja.

• **Venčeslav Šprager,**

rojen leta 1932 v Pertoči, je arhitekt, slikar in avtor. V šestdesetih letih prejšnjega stoletja se je preselil v Zvezno republiko Nemčijo. Ima razgibano poklicno življenje kot znanstveni sodelavec na tehnični univerzi in gostujoči profesor na akademiji v Braunschweigu, kot samostojni arhitekt v Frankfurtu ob Maini in v Münchnu, kot učitelj na strokovni visoki šoli v Freisingu in kot mestni arhitekt v Moosburgu. Piše pesmi in prozo v slovenskem in nemškem jeziku. Je avtor petih, pretežno v nemščini napisanih pesniških zbirk, zbirke kratke proze in nemškega romana z aktualno politično tematiko o diskriminaciji imigrantov v Nemčiji in Evropski uniji Fuge für das Nirgendwo (Fuga za nikjer), ki je izšel leta 2000. Njegova zadnja dvojezična nemško – slovenska pesniška zbirka je izšla pod naslovom Augenblicke – Trenutki leta 2006 v založništvu Pavlove hiše v Potrni pri Radgoni na avstrijskem Štajerskem.

Venčeslav Šprager vnaša v svoj pesniški svet občutja modernega človeka, ki živi in čustvuje v disharmoničnem globalnem svetu. Njegovi lirični teksti so fragmentarni, spretno oblikovani lirični utrinki, za katere je značilna slikarsko barvita izraznost in oblikovna spretnost, saj je Šprager tudi slikar in arhitekt.

Venčeslav Šprager

večerna zarja
na obzorju
jutri
nas bo gredo sonce
.
ne
.
goreče vasi
.
že danes zgori
naša
bodočnost

C) DVOJEZIČNOST IZPOD PERES SLOVENSКИH AVTORJEV V EU

V zadnjih desetletjih je prišlo zlasti pri novejših slovenskih avtorjih v EU do bistvenih strukturalnih sprememb (podobne spremembe opažamo pri avtorjih iz novih generacij na primer tudi v Argentini in še kje). Medtem ko je večina piscev iz vrst starejše generacije ustvarjala pretežno v slovenščini, so se začeli novejši avtorji slovenskega rodu vključevati tudi v tujejezične pisateljske in kulturne organizacije in društva. Lev Detela, Milena Merlak Detela, Venčeslav Šprager ali Tea Rovšek – Witzemann so objavili književna dela v slovenščini in v nemščini.

Lev Detela

DOMOVINA (He patris)

*Vsi ti z izmučenimi pogledi
v zaprašenem pristanišču
ki v lesenih kovčkih prenašajo
na tuja tla svojo milo domovino
in spomin na vonj timijana in rožmarina*

*Zaman
vrata so zaprta
toda srce si želi domov
čeprav se potovanje šele začinja*

Posebnost sedanjega trenutka je duhovna privlačnost nekaterih velikih evropskih središč, na primer Pariza, Londona in Berlina. V njihov sodobni kulturni utrip se vključujejo vedno znova slovenski avtorji, ki so integrirani tudi v slovensko matično življenje.

V EU živita poleg tega dve slovenski avtorici, ki sta se vidno uveljavili v tujih kulturnih krogih:

V Parizu (kjer je stike med slovensko in francosko kulturo pionirsko utrdil slepi filozof, publicist in fotograf **Evgen Bavčar**) literarno deluje **Brina Svít** (Brina Švigelj Merat), avtorica v francoskem jeziku napisanih romanov, a tudi slovenskih knjig (n. pr. April, 1985, Con brio, 1998). Slovensko in mednarodno javnost je vidno razgibala družbeno kritična pesnica in prozaistka **Maruša Krese**, avtorica več knjig v slovenščini in v nemščini, bivanjsko razpeta v globalni svet in živeča med Berlinom, Gradcem v Avstriji in Slovenijo.

Položaj sedanjih slovenskih besednih ustvarjalcev v državah Evropske unije se bistveno loči od položaja slovenskih emigrantskih pisateljev v prvih desetletjih po drugi svetovni vojni. Ti so se po sili razmer leta 1945 znašli v samotni odcepljenosti od slovenske besede v matični domovini, ki je z njimi vsaj uradno prekinila vse stike. Na tuja tla so pribežali, da se rešijo preganjanja ali celo smrti, velikokrat popolnoma nepripravljeni na tvorno ustvarjalno komunikacijo z novim okoljem in jezikom. Počutili so se kot žrtve, kot izgubljeni. V njihovem srcu je tlel idealističen patriotičen žar, s katerim so skušali v svoji duši zase in za druge obuditi spomin na domovino. V takem mentalnem položaju so nastajale v domačem, realističnem, velikokrat kultiviranem, včasih tudi sentimentalno zanosnem jeziku idealizirane zgodbe s podobami o domovini, s katerimi so pisatelji skušali še enkrat obuditi in obnoviti svojo notranjo predstavo o izgubljenem domačem svetu. Ta v resnici ni več obstajal, a so ga želeli imeti nazaj in močno doživeti, da bi se lahko po težkih preizkušnjah srečno vrnili v domovino in v njej za vedno ostali. Šele skozi premene časa se je nekaterim zdomskim pisateljem novi svet, v katerem so se znašli, vidneje razprl. V njihovo literaturo so začeli prodirati pejsaži nove dežele in njenih ljudi.

(Za njihove otroke, ki so rodili že v tej »tuji« deželi, je ta nova dežela domovina. Toda v njih je istočasno nekakšna dvojnost, ambivalenca, dvom. Sporočilo staršev in prednikov o njihovi prvotni domovini je bilo tako močno, da so v potomcih še vedno prisotne korenine, ki jih vežejo s starim svetom očetov in mater. Zato ni čudno, da se je zlasti v intenzivnejših slovenskih zdomskih literarnih okoljih - n.pr. in predvsem v Argentini - začela razvijati literatura, napisana v jeziku nove dežele, a mentalno povezana s pridihom nečesa »drugega«, namreč domovine staršev oziroma prednikov. Ta literatura v najboljših primerih ni le plaz besed spominjanja, temveč tudi kažipot v nov večsmeren svet.)

Vedenjski načini v eksilu živečih besednih ustvarjalcev iz nekaterih tujih literatur so podobni slovenskim, a včasih zaradi številčnosti primerov bistveno bolj razvejeni. Nekateri od teh (Nelly Sachs na Švedskem, Paul Celan v Franciji, Witold Gombrowicz v Argentini, Elias Canetti v Veliki Britaniji, Josif Brodski v ZDA) so v samotni eksilu oziroma tujine dogradili svoj v materinščini izoblikovani literarni stil do kristalne čistosti. Drugi so se predali intenzivnemu ustvarjanju v novem pridobljenem jeziku (Poljak Joseph Conrad v angle-

ščini, Slovenec Igor Šentjerc v nemščini). Tretja možnost pa je izrazito medkulturna. Jezik postane pri nekaterih pisateljih predvsem sredstvo oziroma orodje za univerzalno izražanje eksistencialnih občutkov, misli in razpoloženj. Gre za transkulturalno povezovalno ustvarjanje v dveh ali več jezikih (n.pr. avstrijsko – židovski pisatelj Manes Sperber z nemškimi romani in francoskimi eseji, alzaški pisatelj Joseph Breitenbach z romani v dveh jezikovnih variantah, v nemščini in francoščini). Nekateri najnovejši slovenski pisatelji, ki žive v slovenskih zamejstvih pa tudi na področju Evropske unije, se velikokrat približujejo tipu transkulturalno ustvarjajočega avtorja.

Današnji slovenski pisatelj živi in ustvarja – v nasprotju s stanjem v letih po drugi svetovni vojni – v popolnoma spremenjenem ozračju sredi multikulturnega pretoka velikih metropol Evrope. Ni travmatično odmaknjen v svet spominov in samoobrambe – kot slovenski emigrantski avtorji po letu 1945, temveč je radovedno pripravljen na preizkušnje, ki ga čakajo v tujejezičnem svetu. Velikokrat je napolnjen z ustvarjalno energijo, ki se upa spustiti tudi v samosvojo pustolovščino večjezičnosti oziroma v novo dodatno možnost ustvarjanja v neslovenskem jeziku njegove nove okolice.

Dvojezičnost slovenskih avtoric in avtorjev v EU je znak evropske večkulturnosti. Slovenske avtorice in avtorji vnašajo s teksti, ki so jih napisali v tujih jezikih, v druge literature del melosa in mentalitete, kot je značilna za slovenski jezik in literaturo. Ti pisatelji so literarne dvoživke sodobnega časa in kulturni most, ki prenaša izkušnje materinskega jezika in naroda tudi na področje druge literature in kulture. V tem kontekstu literarna dvojezičnost premaguje stereotipni pogled na nacionalno literaturo in gradi most k drugi. Relativizira mišljenje o absolutni monolitnosti posameznih literatur. Odpira pomembna vprašanja o dialektični povezanosti pa tudi razliknosti med jeziki, kulturami in literaturami in vzpodbuja oblikovanje novih pogledov o književnih in jezikovnih pojavih.

Avtor je o položaju slovenskega pisatelja v Evropi oziroma Evropski uniji govoril v okviru prireditve 25. mednarodnega festivala Vilenica 4. septembra 2010 na literarni matineji na gradu Štanjel in 5. septembra 2010 na okrogli mizi v kavarni Slovenskega etnografskega muzeja (SEM) v Ljubljani.

SLOVENSTVO PO SVETU JE KOT SLABO FIKSIRANA FOTOGRAFIJA – JE PROCES MOGOČE USTAVITI?

*Vabljeni uvodno predavanje
na 10. vseslovenskem srečanju v prostorih
Državnega zbora Republike Slovenije, 1. julija 2010.*

Nenavaden naslov prispevka, so mi dejali.

Mnogi od vas ste imeli staro »boksovko«, malo premožnejši, staro lajko. Manj pa vas je črno-bele fotografije izdelovalo v domači kopalnici pri rdeči luči. Čar teh skrivnostnih trenutkov je bilo počasno prihajanje fotografije na fotopapir. Fotografijo je bilo potem treba še fiksirati, saj če ta postopek ni bil dobro opravljen, je slika zbledela. Naše stare fotografije, spravljene po navadi v škatli za čevlje, počasi bledijo in izginjajo, a ne le zaradi slabega fiksiranja, ampak ker jim ne namenimo nobene nege in zaščite.

Slovenstvo po svetu je nekaj podobnega kot fotografija v nastajanju in ob tem spravljena v škatlo. Prišli smo v tuje dežele in se počasi razvili v dobro sliko. Vključevali in vključili smo se v okolje, kamor smo prišli. Gradili smo svoje lastne domove, s prostovoljnimi deli in finančnimi prispevki gradili cerkvene objekte in društva, prirejali smo zabave in učili najprej sebe tujega in sočasno otroke slovenskega jezika.

Pripovedovali smo otrokom lepe zgodbe o domači grudi ter jim v glavo nežno položili ljubezen do domovine, od koder smo prišli. Otrokom smo omogočili najboljše šolanje v deželah, kjer smo se naselili, odrekli smo se vsemu, kar bi onemogočilo našo vizijo.

To je bilo šolanje, ki si ga sami nismo mogli zamisliti niti v sanjah, saj so nam grozote druge vojne to onemogočile.

Delali smo v tujih rudnikih, sekali sladkorni trs v nemogočih pogojih, gradili smo mogočne objekte v tujih deželah, prijeli smo za vsako delo. Vse smo storili za to našo drugo, tretjo generacijo, da se lahko danes Slovenci po svetu s ponosom ozremo nazaj na

prehojeno pot in gledamo na svoje visoko izobražene potomce, ki so uspešni zdravniki, znanstveniki, uspešni politiki ali podjetniki povsod po svetu in so lahko izreden potencial za Slovenijo.

Danes se zbiramo sami. Sivih las, zgubanih obrazov prihajamo, opirajoč se na palice, v davno zgrajena društva. Bojimo se, kdaj nam bodo omejili vožnjo z avtomobilom, da v ta društva ne bomo mogli več prihajati in bo vse skupaj začelo propadati.

Mladih, ki smo jih vzgajali v svetovljane in državljane držav, kjer živimo, ni. So prezaposleni in skrbijo za svoje družine, slovenstvo jim postaja nepotrebno, saj so državljani dežele, v kateri so se rodili. Ostalo pa jim je nekaj; ostala jim je v podzavest nežno položena ljubezen do naših domačih logov. Morda ne govorijo več slovensko, vendar v podzavesti razumejo materin jezik, poznajo in gojijo slovenske navade, kot so jih naučili starši.

Tukaj začne naša fotografija počasi bledeti. Je mogoče ustaviti ali omiliti proces s sodobno tehnologijo in hitro komunikacijo, kjer ves svet postaja mala vas?

Prepričan sem, da je mogoče to bledenje vsaj ublažiti!

Povabilo Urada Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu pod naslovom Akcijski načrt sodelovanja s slovenskimi znanstveniki in drugimi vrhunskimi strokovnjaki v tujini je ena od novih stičnih točk. Svetovni slovenski kongres tradicionalno prireja srečanja vrhunskih strokovnjakov, Ministrstvo za zunanje zadeve je letos priredilo srečanje diplomatov in častnih konzulov na temo gospodarskega sodelovanja. To so svetle točke. Vprašanje pa je, kaj storiti s slovensko miselnostjo, ki nas, Slovence po svetu ali v sosednjih državah, meče v koš političnih zdrah v Sloveniji.

Po mojem mnenju, kar sem javno povedal že večkrat, so za neugodno javno mnenje o Slovencih zunaj meja odgovorni ne le politični akterji, ampak tudi mediji oziroma njihovi uredniki, ki o nas velikokrat poročajo negativno in z dosti gneva, češ, kaj nas bodo učili tile izseljenci, saj mi vemo vse!

Naj svoje mnenje podkrepim tudi z opažanjem, da slovenski mediji - tako je vsaj bilo v preteklih letih - o današnjem srečanju ne bodo prelili veliko črnila, saj jih mi ne zanimamo. Lani je največji slovenski dnevnik o srečanju objavil minimalno novičko na neznan strani.

Po drugi strani pa se lahko še danes dobro spomnimo vsega tiskarskega blata, ki je bilo vrženo na nekdanjega finančnega ministra, ki po mnenju mnogih ni bil »ta prau Sloven'c« iz sosednje vasi, kljub temu da se je odrekel državljanstvu države, v kateri je bival pred prihodom v Slovenijo.

Da bi prej omenjeni predlogi povezovanja uspeli, bi Slovencem doma morala postati prioriteta, da se izobražujejo o Slovencih po svetu.

Naslov današnjega srečanja je: Skupni slovenski kulturni, gospodarski in znanstveni prostor: realnost ali utopija?. Vsekakor bo utopija, če se v glavah Slovencev ne bo nič premaknilo. Znanje, ki so ga nabirale naše glave po svetu, bo koristilo drugim, ki spoštujejo znanje in izkušnje in ne gledajo na kraj rojstva ali na potni list, kajti Slovenci po svetu in njihovi potomci so povsod poznani kot poštene, skrbni in delovni ljudje, ki s ponosom povedo, da so iz male zelene dežele v srcu Evrope. Kaj pa Slovenci v Sloveniji?

Nekaj tisoč slovenskih izseljencev in zdomcev letno obišče Slovenijo, domovino, ki jo nosijo v srcih. Stare mame plačujejo letalske karte svojim vnukom, ker same ne morejo več potovati, da bi njihovi potomci lahko obiskali deželo, od koder so same prišle. Ti Slovenci ne prihajajo le na enodnevne izlete. Redko stanujemo pri svojih domačih, največkrat smo nastanjeni v hotelih, ob obisku Slovenije pa ogledujemo in ocenjujemo razvoj, iščemo in se sprašujemo, »kje so tiste stezice«, o katerih so nam pripovedovali doma. A jih ni več.

Smo turisti v pravem pomenu besede!

Slovenija je moderna, sodobno razvita dežela, v katero prihaja razvoj z nezmanjšano hitrostjo. Po tehnološki razvitosti se lahko primerja z najboljšimi državami sveta. Vendar se mi na tem mestu postavlja vprašanje: kaj je storila Slovenija za vse te svoje ambasadorje Slovenije, ki samoiniciativno in z veliko mero navdušenja prenašajo v svet slike in vtise o Sloveniji ter jih delijo ne le s svojimi domačimi v deželi, kjer bivajo, ampak tudi s sosedi in znanci, ki bodo morda prav zaradi njihovega pričevanja kmalu obiskali našo deželo na sončni strani Alp? Odgovor je jasen: vsaj do danes, nič!

V preteklih letih sem na poti okoli sveta obiskal mnogo slovenskih društev in klubov. Promocija Slovenije je bila marsikje nikakršna, v marsikaterem društvu ali klubu so še vedno imeli izobešene plakate iz tako imenovane »Juge«. Nikjer nisem videl ali našel niti najmanjšega prospekta o novi, samostojni in moderni Sloveniji.

Zamujena priložnost, in ne edina, bi lahko dejali, še posebej s turističnega vidika, za turizem pa vemo, da v Sloveniji predstavlja okoli 12 - 14 % domačega bruto proizvoda.

Ne smemo pozabiti niti dejstva, da je ne glede na visoko komunikacijsko tehnologijo, s katero se vsi radi pohvalimo, dobra tiskovina, pa naj bo to plakat, brošura ali pa zloženka, še vedno zlata vredna promocija. Vsak jo lahko prebere in pogleda, od stare mame, ki nima interneta ali niti ne ve, kaj je, do njenega visoko izobraženega potomca.

Res je, da je Slovincem zunaj Republike Slovenije namenjena posebna revija, a menim, da bi z dodano profesionalno vrednostjo ustvarjalcev iz Slovenije zagotovo lahko odigrala pomembno vlogo pri omenjenih potrebah in ne, da je namenjena ne vem kateri generaciji.

Če bi združili sredstva, bi lahko postala promocijska revija vseh Slovenij, na katero bi bili lahko ponosni. To bi bila revija, ki bi jo prebirali tako doma v Sloveniji kot v tujini in bi bili nanjo ponosni; torej bi bila revija, ki bi opravila več nalog hkrati. Za primer lahko dam odlično promocijsko informativno revijo SINFO, ki jo verjetno malokdo pozna.

Predlagam, da se združijo sredstva Urada, UKOMA, STO in gospodarstva, saj na koncu koncev kupujemo tudi v tujini slovenske izdelke, s tem pa bi lahko pospešili tudi izvoz.

Menim, da bo združevanje skupnega slovenskega prostora - od kulture do gospodarstva in znanosti - uspešno, če se bodo vsi akterji v Sloveniji združili in nastopili skupno, v eni strategiji in z realno vizijo; ne pa da deluje vsak zase.

V tem primeru bi se sredstva porazgubila, še preden bi ideja začela delovati. Zavedati se moramo, da je časa malo, saj bo v naslednjih letih med Slovenci po svetu neizprosno zakon življenja in smrti odigral glavno vlogo.

Mnogi pomembni akterji in staroste slovenstva bodo odšli. Slovenija pa je v preteklih letih, kljub vsem naporom, storila premalo, da bi ohranili stike z mladimi. Težko jih bo vrniti ali ohraniti.

Naj pojasnim svojo trditev na podlagi kratkega očrta skupnosti, iz katere prihajam. Slovenska skupnost v Avstraliji se je začela razvijati v poznih 40. letih, po drugi svetovni vojni. S prostovoljnim delom se je gradilo približno dvajset objektov, kjer so delovali in še delujejo Slovenci.

Imeli smo zlato dobo Slovenstva z glasbo, petjem, plesom, šolami, lektoratom. Imeli smo vse.

Sedaj pa je težko najti dijaka v šolskih klopeh, ki bi tekoče govoril slovensko ... Res je, da se v verskih središčih, nesebično, trudijo ohranjati slovenstvo, slovenski jezik in šege. To je pomembno, kajti to niso samo centri kulture za starejšo, ampak tudi za mlajšo generacijo. Pri vsem tem bi se lahko vprašali, kje je bila in je država, ki govori o ohranjanju jezika. Je vse ostalo le na bremenih frančiškanskih bratov, ki večkrat opravljajo obrede v slovenskem jeziku na pokopališčih kot ob krstu?

Kje smo zgrešili, kje so napake, ki so bile storjene, da je asimilacija premočna kljub trdni volji posameznikov po ohranitvi? Mar je delitev državnih sredstev za ohranjanje slovenstva, ki jih namenja država in smo zanje izredno hvaležni, v razmerju 1:9 v korist zamejstva nepravilna? Smo vodili vse te hrame slovenstva nestrokovno?

Dejal bi, da je vsega po malem.

Ob tem pa kljub vsemu ne smemo pozabiti tudi na naše uspehe. V vedno bolj strokovnih in bogatih arhivih zbiramo material o preteklosti: o naši in tudi o vaši zgodovini, dragi Slovenci, o uspehih in delu Slovencev, ki so svojo mladost preživel v tuji deželi in vzgajali otroke v slovenskem duhu, o tistih, ki so pisali knjige, pesmi, se ukvarjali z umetnostjo ...

Pa vendar kljub vsemu dolgoletnemu delu, zanimanjem institucij, ki se v Sloveniji ukvarjajo s slovenstvom, ter kljub zakonu o Slovincih v sosednjih državah in po svetu, ni mogoče odgovoriti, kje bodo končali ti arhivi, ki so zgodovina Slovenije in Slovencev.

Menim, da je čas za sistemsko rešitev vprašanja arhivskega gradiva na nivoju države, saj nas je izseljencev po svetu menda kar pol milijona.

Prepričan sem, da bo ideja o združevanju Slovencev doma in zunaj meja Slovenije na gospodarskem, znanstveno ali kulturnem področju zagotovo zelo odmevna v slovenskih krogih. Vendar je veliko odvisno od pristopa in od načina uresničevanja ideje o vsestranskem združevanju, saj smo v tem hramu doslej že marsikaj razpravljali na temo slovenstva in so dobre ideje odromale v pozabo.

Kljub vsemu povedanemu pa ne želim zaključiti tega prispevka z negativno mislijo, pa čeprav bi odražala resnično stanje. Še je čas, da s skupnimi moči ustavimo izginjanje obrisov, ki so še ostali na stari obledeli fotografiji, še je čas, da ohranimo izginjanje slovenstva.

Morda vse skupaj z učinkovito in smotrno akcijo lahko tudi obnovimo. Slovenci po svetu smo pripravljeni enakopravno sodelovati.

Je pripravljena Slovenija in Slovenci?

Skoraj vsako pismo ima tudi *post scriptum*, tudi moje sporočilo ga ima.

V preteklem mesecu sem se sestal s predstavniki vlade, Urada za Slovence po svetu in zamejstvu, predstavniki ZRC in Inštituta za izseljenstvo pri SAZU, ter Arhiva Slovenije glede digitalnega arhiviranja naše, vaše slovenske zgodovine.

Po skoraj desetletnem zatišju od mojega prvega predloga o digitalnem arhiviranju, bomo, vsaj upam, prišli do skupne točke in program arhiviranja tudi pričeli izvajati.

Ni problem le v financah temveč tudi o uskladitvi standardov, ki jih stroka zahteva, kljub zakonski obvezi Republike Slovenije do naših, vaših arhivov. Upam na uspešen razplet dogovorov, saj slovenska zgodovina ni le iskanje Rimljanov z žličkami v razkopani Ljubljani, ampak tudi Slovenci po svetu ali izven meja Slovenije.

Včeraj smo se sestali pri ministru dr. Žekšu predstavniki Slovenske turistične organizacije in turistični delavci Slovenije z delovnim predlogom pod naslovom *Welcome Home* v letu 2011, ki je obenem tudi 20 letnica Slovenije.

Pobuda, ki lahko mnogo pripomore slovenskemu turizmu, nas Slovence pa poveže v dejansko eno Slovenijo.

V vsakem društvu ali domu, kjerkoli po svetu se najde slika Bleda, predlagam, da ga za naslednje leto proglasimo za metropolo vseh Slovenij in si podamo roke, Slovenci izven meja in Slovenci doma na skupni prireditvi, prireditvah v prihodnjem letu.

Dovolite mi, da za konec pozdravim iz tega slovenskega hrama demokracije avstralske Slovence, vse dobrovoljke in dobrovoljce, ki skrbijo in ohranjajo slovensko pesem in besedo v Avstraliji ali kjerkoli po svetu!

DR. KAJETAN GANTAR

Pogovarjala se je dr. Katica Cukjati

Kajetan GANTAR, je dr. literarnih znanosti, klasični filolog in prevajalec, upokojeni redni profesor za latinski jezik in književnost na Filozofski fakulteti v Ljubljani.

Rojen je bil 11. oktobra 1930 v Ljubljani. Osnovno šolo je obiskoval v Celju, gimnazijo v Lienzu in v Ljubljani. Po maturi (1950) je študiral klasično filologijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani, kjer je 1953 prejel študentsko Prešernovo nagrado in leta 1954 diplomiral. Po odsluženju vojaški obveznosti je služboval

kot gimnazijski profesor na Ptuju (1954-56), nato študiral za doktorat in promoviral 1958. Nato se je najprej zaposlil kot referent za znanstvene zavode pri republiškem Sekretariatu za kulturo (1958-62). 1962 je bil izvoljen za asistenta za latinski jezik in književnost na Filozofski fakulteti v Ljubljani, kjer je nato 1967 dosegel naziv docenta, 1972 naziv izrednega in 1974 rednega profesorja za latinski jezik in književnost. Pred tem ali ob tem se je znanstveno izpopolnjeval v Parizu, Ženevi, Heidelbergu, Dunaju. Večkrat je bil predstojnik oddelka za klasično filologijo, 1983-85 prodekan Filozofske fakultete v Ljubljani. Poleg latinske književnosti je ves čas, še dve leti po upokojitvi (1997), predaval tudi grško književnost.

Ob tem je v letih 1981-1996, s presledki enajst semestrov, kot gostujoči redni profesor predaval grško in rimsko književnost na univerzi v Gradcu. Kot gost je imel več predavanj na univerzah v Padovi, Sieni, Pavii, Trstu, Benetkah, Bariju, Zagrebu, Skopju, Novem Sadu, Dunaju, Salzburgu, Innsbrucku, Mannheimu, Regensburgu, Heidelbergu, Mainzu, Louvainu, Gentu ter na akademijah ali znanstvenih inštitutih v Beogradu, Solunu, Skopju, Novem Sadu, Comu, za slovenske rojake tudi v Torontu, Clevelandu, Buenos Airesu.

S predavanji in referati je sodeloval na mednarodnih kongresih, simpozijih ali drugih znanstvenih srečanjih v Budimpešti, Constanti, Gentu, Klosterneuburgu, Rimu, Parizu, Berlinu, Assisiju, Gorici, Perugii, Palermu, Trentu, Neaplju, Montelli, Atenah, Bambergu, Würzburgu, Louvainu, Jyväskylä (na Finskem), pa tudi na znanstvenih in strokovnih srečanjih v Sloveniji, v nekdanji Jugoslaviji (v Dubrovniku, Novem Sadu, Beogradu, Skopju, Zagrebu, Ohridu) in v zamejstvu (v Gorici, Trstu, Gradežu, Devinu, Celovcu, Tinjah, na Višarjah).

Od leta 1974 je sourednik časopisa *Živa antika* (v Skopju). V letih 1975-85 je bil član Mednarodnega biroja za probleme pouka klasičnih jezikov (v Gentu) in uredniškega odbora časopisa *Didactica Gandensia*. 1977-80 predsednik Društva za antične in humanistične študije Slovenije. 1980-83 predsednik Zveze društev za antične študije Jugoslavije, 1983-85 predsednik Društva slovenskih književnih prevajalcev, 1983-88 član pravopisne komisije pri SAZU. 1981-96 član odbora za nov slovenski prevod Svetega pisma, 1993-99 predsednik državne maturitetne komisije za latinščino.

27. maja 1993 je bil izvoljen za dopisnega (izrednega) člana, 27. maja 1997 za rednega člana *Slovenske akademije znanosti in umetnosti*. 1996-2002 je bil zastopnik Slovenije v Stalnem komiteju za humanistiko pri Evropski znanstveni fundaciji (ESF, s stalnim sedežem v Strasbourg), Od leta 1997 je delegat SAZU v Mednarodni zvezi akademij (UAI, s stalnim sedežem v Bruslju). 1999-2005 je bil podpredsednik SAZU.

Že kot študent je objavil v *Živi antiki* nekaj člankov o kompoziciji Horacijevih Pisem, zlasti o vlogi t.i. »zlatega reza« (*sectio aurea*) v *Pismu o pesništvu*, ki se v tuji strokovni literaturi še danes citirajo. Nadaljeval je z raziskavami strukture Horacijeve osrednje pesniške zbirke *Carmina*, kjer je opozoril na zakonitosti, po katerih si v njej sledijo kitični in metrični sistemi (zlasti asklepiadske kitice). Ob teh raziskavah se je poglobljal tudi v idejno ozadje Horacijeve poezije in pri tem (v nasprotju z ustaljenim pretiranim poudarjanjem epikurejskih prvin) opozarjal tudi na usledline akademske filozofije, s katero se je pesnik seznanil med mladostnim študiju v Atenah in ki je nato našla izraz v opevanju etičnega ideala »prijateljstva s samim seboj« (*amicus sibi*). Izvor in razvoj tega pojma je raziskoval - vzporedno z raziskavo slovničnega pojava t.i. »ponotranjenih refleksivnih formul« - od prvih aluzij pri grških tragikih preko Platona in Aristotela do Horacija in še naprej, do Seneke in Avgušтина. Izsledke

je objavljaval v *Živi antiki*, pa tudi v nemških, belgijskih in italijanskih strokovnih revijah. Objavil je tudi interpretacije dveh manj jasnih pasusov v Aristotelovi Poetiki, ki so ključnega pomena za razumevanje tega najbolj odmevnega Aristotelovega teksta. Z razpravami, objavljenimi v italijanskih, švicarskih, nemških revijah, je prispeval k prepoznavnosti nekaterih zastrtih namigov pri bizantinskem zgodovinarju Prokopiju. Opozarjal je tudi na nekatere manj znane ali nezapažene latinske pisce iz naših krajev (npr. Hermann de Carinthia, Andreas Divus, Syferidus Suevus), interpretiral latinsko verzifikacijo škofa Tomaža Hrena, Valvazorja, operozov, pa tudi novejših latinistov. Posebno pozornost je posvečal antičnim odmevom in motivom pri Prešernu, prav tako tudi pri drugih naših pesnikih in pisateljih (Valentin Vodnik, Anton Aškerc, Simon Gregorčič, Joža Lovrenčič, Oton Župančič, Alojz Rebula). V seriji *Literarni leksikon* je objavil zvezke *Helenizem* (1978), *Grške lirične oblike in metrični obrazci* (1979) in *Antična poetika* (1985). Svoje izsledke o Horaciju je strnil v knjigi *Študije o Horaciju* (1993).

Uveljavil se je tudi kot prevajalec, med drugim je slovenil Homerja, Hezioda, Pindara, Sapfo, Ajshila, Sofokla, Evripida, Aristotela, Teofrasta, Teokrita, Heronda, Plutarha, Prokopija, Plavta, Terencija, Katula, Propercija, Horacija, Ovidija, iz grščine tudi več svetopi-semjskih knjig in iz latinščine nekaj srednjeveških besedil. K svojim prevodom je napisal izčrpne spremne študije, prav tako k ponatisu Sovretovih *Starih Grkov* in k Sovretovim prevodom, ki jih je posodabljal (npr. *Dnevnik cesarja Marka Avrelija*, Plutarhovi *Življenjepis veliki Grkov in Rimljanov*, Avguštinove *Izpovedi*). - Objavil je tudi knjigo spominov z naslovom *Utrinki ugaslih sanj* (2005).

Za antologijo in prevod *Rimske lirike* je prejel Sovretovo nagrado (1969), za prevod dveh Plavtovih komedij nagrado Prešernovega sklada (1972)

1984 izvoljen za rednega člana *Academiae Latinitati Fovendae* (v Rimu), 1985 za dopisnega člana *Accademie Properziane* (v Assisiju), 1994 za člana *Instituta za srednjeevropska kulturna srečanja* (IICM v Gorici) in za člana *Görres-Gesellschaft für Pflege der Wissenschaft* (v Kölnu), 2006 za dopisnega člana *Makedonske akademije znanosti in umetnosti*.

Imenovan je bil za zaslužnega profesorja *Univerze v Ljubljani* (1997), izvoljen za častnega člana *Društva slovenskih književnih prevajalcev* (2003), *Društva za antične in humanistične študije Slovenije* (2006), *Celjske Mohorjeve družbe* (2009) in za častnega senatorja *Teološke fakultete Univerze v Ljubljani* (2009).

Pri delu

Ob branju Vaše bibliografije mi na prvi pogled stopite pred oči kot klasični filolog in profesor starogrške in latinske književnosti. Kaj Vam je zbudilo ljubezen do teh dveh jezikov? Koliko je v tem družinskega izročila, kaj vse drugo je morda vplivalo na to odločitev?

Moj oče je bil slavist, eden prvih, ki je doktoriral iz slavistike na komaj ustanovljeni ljubljanski univerzi. Pred tem je maturiral na idrijski realki, prvi slovenski srednji šoli, ki pa v učnem načrtu ni imela latinščine ne grščine. To je pozneje občutil kot veliko vrzel v svoji izobrazbi in mi govoril: *»Tebi bom pa omogočil temeljitejšo humanistično izobrazbo.«* Spominjam se, da me je nekoč v Celju, kjer smo živeli pred vojno, peljal poslušat Valterja Bohinca, profesorja geografije iz Ljubljane, ki je imel predavanje o Grčiji. Predavanje me je vsega prevzelo. Bilo je leta 1940, ko je Italija napadla Grčijo; bil sem star deset let in hodil sem v četrti razred osnovne šole. Takrat smo Grke vsi občudovali, še posebej moj oče, ki je iz rodne Idrije pred italijanskimi fašisti zbežal v Jugoslavijo. Upali smo, da bo mala Grčija ošabno Italijo spravila na kolena, bil je boj Davida proti Goljatu. Približno ob tistem času so tudi izšli Sovretovi *Stari Grki*, ki sem jih že kot osnovnošolec na dušek prebral. Tu so prvi zametki moje poznejše poklicne odločitve. Že od vsega začetka sta me privlačila grštvo in grška kultura, mali narod in njegovo junaštvo.

Za latinščino so me malo pozneje kot gimnazijca navdušili moji profesorji, čeprav so bili nad vse strogi in zahtevni. Eden prvih med njimi je bil Alojzij Strupi, ki nas je poleg latinščine učil tudi verouk. Ob verouku so se mi njegove razlage Svetega pisma, kjer je ključne besede večkrat rad navajal tudi v latinščini, nepozabno vtisnile v zavest in spomin. Umrli je leta 1945, en dan po tem, ko je izčrpan in izmučen prišel iz oznovskih zaporov; bil je neoporečen in vzoren duhovnik, zares pravi mučenec.

Drug, ki ima zasluge za mojo latinščino, je bil Roman Pavlovčič, moj razrednik na begunski gimnaziji v Lienzu, ki ste ga morda poznali, saj je pozneje živel in umrl v Argentini. Občudoval sem ga ne samo zaradi učenosti, ampak tudi kot vzor moralne neoporečnosti, pokončnosti in poglobljenosti. Skozi preproste latinske in grške stavke je izžareval neomajno vero v premoč duha nad materijo. Njegove učne ure so nam dale veliko misliti. Pred leti sem bral v *Svobodni Sloveniji* nekrolog, ki mu ga je napisal bivši najboljši prijatelj prof. Jože Velikonja, občuten in iskreno doživet nekrolog, v katerem je med drugim tudi omenil, da sta se med vojno razšla, ker je Roman v času najhujšega komunističnega nasilja odklanjal oborožen boj proti temu zlu, ki nam ga je sicer sam pri pouku označeval kot najbolj pogubno kugo (*pestis perniciosissima*). O tem sem večkrat razmišljal: Ali je bil tako naiven? Ali pa je bil res tako globoko prepričan o premoči in končni zmagi duha nad materijo?

Poglejmo malo v Vašo mladost, spremljali ste očeta na begunsko pot, ker je bil na listi za likvidacijo. Ostali ste v Avstriji od maja 1945 do decembra 1946. Sedaj, ko gledate nazaj na tiste čase, v čem Vas je življenje takrat prizadelo, v čem obogatilo?

Leta svojega begunstva sem opisal v knjigi spominov *Utrinki ugaslih sanj*. Mislim, da sem jih opisal dovolj natanko, čeprav bi danes najbrž še kaj dodal. Ob ponovnem branju knjige vedno znova odkrijem nekaj »belih lis« v svojem luknjavem spominu in se sprašujem, kako je mogoče, da mi je ta ali oni dogodek ali kaka pomembna podrobnost med pisanjem »ušla« iz spomina.

Ko se danes oziram nazaj in skušam narediti obračun o prehojeni življenjski poti, ki bo kmalu dolga že osem desetletij, ugotavljam, da je bilo zame najbolj prelomno ravno poldrugo leto mojega begunstva. Bolj kot kdaj prej ali pozneje sem v stiskah in bedi begunstva človeško zorel in postal odporen proti hudim življenjskim preizkušnjam, ki so me čakale. Ob vsej lakoti, pomanjkanju in trpljenju v begunskem taborišču sem imel veliko srečo, da sem

obiskoval daleč najboljšo gimnazijo, kar smo jih takrat Slovenci premogli, in na tej gimnaziji sem imel sošolce in profesorje, ki jih nikoli nisem in ne bom mogel pozabiti.

Še prej, še preden sem se vpisal na begunsko gimnazijo v Lienzu, sem štiri poletne mesece živel pri dobrih ljudeh na kmetiji v nepozabno lepi idilični tirolski vasici Anras, kjer sem bil - poleg vsega dobrega - primoran, da se dodobra naučim nemščine, ki sem jo kmalu obvladal skoraj enako suvereno kot svojo materinščino. Brez tega temeljitega znanja nemščine, ki je bilo samo obstranski produkt mojega begunstva in ki sem ga pozneje še poglobljaj z odkrivanjem novih jezikovnih fines, najbrž ne bi dosegal takšnih uspehov na svoji znanstveni poti, kot so npr. bila vabila, naj pridem predavat na ducat uglednih nemških in avstrijskih univerz, čemur je nazadnje sledilo deset let gostovanja (*Gastprofessur*) na graški univerzi.

Iz branja Vaših spominov *Utrinki ugaslih sanj* imam vtis, da čeprav ste v mladih letih prestali mnogo neprijetnih okoliščin, ste vendar bili samozavestni glede svojih sposobnosti in da Vam je družinski okvir bil v spodbudo in oporo, že pri starih starših. Ali ta vtis drži?

Drži. Samozavesti mi ni manjkalo. Kot dijak sem hodil v gimnazijo najsiromašneje oblečen med sošolci, ki so bili sinovi zdravnikov, advokatov in premožnih obrtnikov, stanovali smo v bedni hiši, stari stavbi bivše ljubljanske hiralnice, med 26 delavskimi družinami v hiši je bil moj oče edini izobraženec, na hodnikih so bile skupne sanitarije, za štiri stanovanja ena sama skupna pipa za vodo. Pa zaradi revščine nikoli nisem imel kompleksa manjvrednosti, saj so me sošolke iz premožnejših družin prosile, da si od mene prepišejo nalogo, naj jim razložim matematične probleme, in podobno.

Ko ste opravili prvi izpit iz grške opisne slovnice pri Sovretu, Vam je med drugim rekel: »Nekoč boste lahko moj naslednik«. Ali ste tudi Vi pustili stroki naslednike ali bistveno zaznamovali pot svojih učencev?

Če sem na kaj v življenju ponosen, sem na to, da je prešla stroka po našem odhodu in upokojitvi v dobre roke. Vzgojili smo vrsto odličnih filologov, ne samo vrhunskih znanstvenikov, ki zdaj predavajo na ljubljanski univerzi in so kot predavatelji dobrodošli tudi na tujih univerzah, ampak tudi vrsto tenkočutnih prevajalcev, ki s pretanjenim posluhom za skrite besedne odtenke posredujejo

zaklade antične književnosti najširšim slojem našega občinstva. Ponosen sem tudi na tiste nekdanje učence, ki so se uveljavili na drugih področjih in zdaj tam posredujejo zlahtno antično dediščino: eni v muzejih, drugi v bibliotekah, tretji v založbah, eni predavajo arheologijo, umetnost, zgodovino, drugi filozofijo, pedagogiko, dva sta na ljubljanski teološki fakulteti. Še bolj sem vesel tistih, ki jih je prevzel pedagoški eros in zavzeto poučujejo latinščino in grščino na gimnazijah v Sloveniji in zamejstvu in posredujejo antično dediščino mlajšim rodovom.

Moram pa dodati, da to ni le moja zasluga, ampak v enaki meri tudi zasluga mojih kolegov. Imel sem srečo, da sem v najtežjih časih našel na klasični filologiji sodelavca, da si boljših v sanjah ne bi mogel želei: Eriko Mihevc-Gabrovec, mednarodno priznana strokovnjakinja za pozno grščino, in Primoža Simonitija, ki nam je med prvimi odkrival zaklade slovenskega humanizma. S skupnimi naporji in močmi smo kljubovali pritiskom časa, ki naši stroki, zlasti njenemu vzgojnemu poslanstvu, ni bil naklonjen, saj so oblasti večkrat v njej videle leglo »elitizma«, drugič so v njej sumničavo odkrivale usedline »klerikalizma«, tretjič očitale, da branimo preživele in okostenele pozicije, da načrtno sabotiramo prizadevanja za socialistično preobrazbo šolskega sistema ali še kaj hujšega.

Dr. Gantar, imate vpogled v slovenski kulturni prostor, koliko je v sodobni generaciji smisla za antiko in humanistične vede?

Slovenski kulturni prostor ni neka homogena celota, ampak pisan mozaik različnih pogledov, smeri in struj, ki se med sabo ne prekrivajo, ampak si pogosto diametralno nasprotujejo. V tem prostoru je seveda močno navzoča, skoraj prevladujoča in sedanjim vladajočim strukturam najbolj všečna težnja po vsesplošnem niveliranju, po zniževanju nivoja in deklasiranju okusa, o čemer je pred nekaj meseci moj prijatelj Drago Bajt objavil pretresljiv članek v tedniku *Demokracija*.

Danes so pri nas popularne knjige s provokativnimi naslovi *Filozofija dreka* (2004), *O sranju* (2009) in podobno, ki jim pišejo spremne študije univerzitetni profesorji. Lani je najvišje literarne nagrade pobral tekst, napisan v tako imenovani »fužinščini«, v kateri je več balkanskih kletvic in psolv kot pa klenih slovenskih besed. Ob tem se Prešeren, po katerem se naša najvišja literarna nagrada imenuje in o katerem vemo, kako je nasprotoval balkanski *ilirščini* in kaj je o zarobljeni govorici zapisal v satirični *Novi pisariji*, gotovo obrača v grobu. Tekst, za katerega si vrh tega upam reči, da

sploh ni avtentičen odsev tipične fužinske govorice, ki jo zelo dobro poznam, saj ne živim v kaki ljubljanski elitni četrti, ampak že več kot četrto stoletja na razglašanih Fužinah, kjer se rad pogovarjam z vsemi sloji sostanovalcev in sosedov. Zato vem, da večina Fužincev, tudi priseljencev z juga, ki v tem tekstu nastopajo v glavnih vlogah, govori drugače in se tudi obnaša veliko lepše.

Sicer pa so se podobne težnje, čeprav ne v tako skrajni obliki, pojavljale tudi že v prejšnjih obdobjih, npr. za časa Otona Župančiča, ki je odločno nastopil proti takšnim težnjam z besedami: *»Slovenščina ni nobena umazana pocestnica«*.

Prepričan sem, da po vsaki dekadenci, ko se okus dobe pogreza in se »umetnost« izživlja samo še v blatnem dnu, prej ali slej nastopi generacija (lahko jo označimo tudi kot »kulturno elito«), ki se takšnim vulgarnim težnjam postavi po robu in v odgovor nanje začne zagovarjati (marsikomu nevšečne) etične vrednote in uveljavljati strožja estetska merila. Tudi v današnjih mladih generacijah odkrivam upanja na nastop takšne kulturne elite, ki ji ni in ji ne bo vseeno, kaj bo z našo slovensko besedo in kam nas bodo zanesli kulturni tokovi. Ravno v krogih teh obetavnih mladih generacij najde tudi antika vedno nove občudovalce in zagovornike.

Nekateri strokovnjaki, raziskovalci in pisatelji so mnenja, da bi jih posvetitev poučevanju omejevala pri osebnem poklicnem napredku. Vi pa ste se posvečali tudi profesorskemu poklicu. Ali menite, da Vas je poučevanje omejevalo ali obogatilo? Ali ste kot profesor doživeli kakšne posebne uspehe in zadoščenja?

Zame sta predavateljsko in seminarsko delo s študenti in moje osebno raziskovalno delo vedno predstavljala eno samo organsko povezano celoto. Najmočnejše pobude in vzgibi za izvirne interpretacije antičnih besedil so se mi največkrat porajale ob delu in dialogu s študenti. Od tam, iz vsako leto prihajajočih generacij mladih ljudi, ki so se vpisovali na klasično filologijo, sem dobival vedno nove impulze za pisanje svojih del in razprav, za referate na znanstvenih simpozijih in podobno. In obratno: sprejemljivost in odmevnost vsake svoje izvirne zamisli ali nove ideje sem vedno poskušal najprej pretresti ob seminarskem delu s študenti. In tudi marsikatero pomanjkljivost ali šibko točko svoje domneve ali interpretacije sem zaslutil šele ob dialogu s študenti, kar me je večkrat pripravilo do tega, da sem koncept razprave ali že napisan referat vrgel v koš in vse še enkrat temeljiteje pretehtal in premislil, preden je dozorelo v končno obliko. Posebno dragoceno

mi je bilo mentorsko delo ob diplomskih in magistrskih nalogah ali doktorskih disertacijah, ko sem pred očmi spremljal in videl, kako si kak diplomant ali doktorand izgrajuje lastno metodologijo kot najboljšo pot do zastavljenega cilja. In pri tem sem se včasih sam več naučil od kandidata kot pa sem jaz kot mentor njemu nudil.

Dr. Gantar, katere se Vam zdijo najbolj izstopajoče osebnosti v širšem okviru človeške zgodovine?

V središču vsega človeškega zgodovinskega dogajanja je seveda naš Odrešenik Jezus Kristus, ob katerem vse drugo zbledi in se zdi nepomembno. Po Kristusu merimo čas in štejemo naša stoletja, ob njegovi besedi se zgledujemo in bogatimo, njegov vzor nam daje moč, da v stiskah vztrajamo in ne klonemo, da se po padcih in zablodah spet poberemo in dvignemo. Lahko bi se najin pogovor sukal samo okrog vprašanja mojega osebnega odnosa do Kristusa, in četudi bi mi odmerili celo številko *Meddobij*, pogovora ne bi mogel do kraja izčrpati.

Ampak morda ste s svojim vprašanjem merili nižje, v ožje človeške okvire. Morda vas zanima, katere od markantnih osebnosti človeške zgodovine mi najbolj imponirajo?

Tudi na to vprašanje je težko enostavno odgovoriti, ker merimo in tehtamo vlogo in pomembnost posameznikov na področju poezije z

S papežem Janezom Pavlom II

drugačnimi merili kot v filozofiji ali znanosti, in na področju politike si moramo spet natakniti drugačna očala.

Med *antičnimi misleci* obstajajo zame štiri približno enako velika imena, ki bi jih težko »rangiral« po veličini: Sokrat, Platon, Aristotel, Avguštín. Toda po človeški plati mi je Avguštín najbližji, njegove Izpovedi, čeprav sem jih že nič kolikokrat vzel v roke in jih najprej v Sovretovem prevodu, pozneje pa v latinskem izvirniku večkrat prebral od prve do zadnje strani in tudi oskrbel posodobljeno verzijo prevoda, me vedno znova še močneje pretresejo in pritegnejo.

Če pa se omejim na *zgodovinske osebnosti* v ožjem pomenu, predstavlja zame v antični zgodovini največje ime Cicerona, kljub vsem napakam in slabostim, ki mu jih nekateri zgodovinarji očitajo (omahljivost, večkrat tudi pripravljenost na kompromise), ali pa mi je ravno zaradi njih človeško še bližji. Prepričan sem, da se je kolo zgodovine z njegovo tragično smrtjo zaustavilo ali celo zasukalo za več stoletij nazaj.

Med zgodovinskimi osebnostmi polpreteklega obdobja pa mi najbolj imponira kot najbližji, najbolj simpatičen in največji lik generala Charla De Gaulla, ki daleč zasenči Churchilla ali Roosevelta. Mož, ki v najtežjih trenutkih ni klonil, ampak je naslovil na svoje rojake preroške besede »Francija je izgubila bitko, ne pa vojne«. Mož, ki je - kljub nasprotovanju treh *velikih* - sam organiziral zares pravo rezistenco, po vojni pa preprečil izvensodne linče nasprotnikov (pa tudi kaznoval tiste, ki so izvajali ali samo poskušali izvajati takšno linčanje), mož, ki je pomilostil Pétaina, mož, ki je kot prvi in edini od vojskovodij zmagovite koalicije do obisti spregledal Titovo krvavo maščevalno volčjo naravo. Mož, ki je svojo domovino Francijo ne le osvobodil od okupacije, ampak jo tudi ozdravil kolonializma. In ne nazadnje ustvaril veličastno, še danes ne uresničeno vizijo *Evrope od Atlantika do Urala*. In ko za svoj predlog radikalnih reform ni dobil podpore na referendumu, je kot resnični demokrat takoj odstopil. Ni vojskovodje in državnika, ki bi se mogel z njim primerjati!

V prevodu Ajshilove drame *Vklenjeni Prometej* zasledimo obetajočo napoved vsem tiranijam: »O, tudi Zevs, ki zdaj sedi visoko, bo še nekoč pohleven«. Ali se strinjate z zaključkom marsikaterega sociologa, da uveljavljanje kulturne svobode privede največkrat do družbeno-politične svobode?

S tem se popolnoma strinjam. Tudi v Sloveniji se je prostor svobode začel počasi, komaj opazno, skoraj po milimetrih, najprej odpirati in širiti v kulturi. Celo kulturniki, ki so bili intimno povezani z revolucijo, so nehote začeli širiti ta prostor. Iz študentskih let se

spominjam satirične pesmi, ki se je posmehovala iz takratne toge cenzure. Napisal jo je Matej Bor, »bard revolucije«, končala pa se je z verzom »a cenzor bil je kranjski janzenist«: bralci so takoj razumeli, da satira ni uperjena proti janzenistom Prešernovega časa, ampak proti tedanjim ozkosrčnim marksističnim cenzorjem, ki v svojem zelotizmu daleč prekašajo nekdanje janzeniste. Toda neskončno dolga pot je bila potrebna, preden so tudi kulturniki v sebi premagali evangelij sovraštva, ki so jim ga vcepljali agitpropi in politkomisarji. Kakšna nepremostljiva razdalja je med surovimi in grobimi besedami, ki jih je leta 1945 zapisal mladinski pisatelj Tone Seliškar, da bomo »trupla pobitih sovražnikov in domačih izdajalcev zabili več klafter globoko pod zemljo«, in stavkom, ki ga je desetletja pozneje ob razpravah, ali sme mati prižgati svečko na skrivnem grobu ubitega sina domobranca, izrekel (prav tako partizanski pisatelj in pesnik) Ciril Zlobec: »Bolečina matere, ki so ji ubili sina domobranca, je prav tako velika kot bolečina matere, ki ji je sin padel pri partizanih« (oba, Seliškarja in Zlobca, citiram po spominu)!

Mislim - in na to sem še posebej ponosen - da so tudi moji prevodi iz antike širili prostor svobode, čeprav nekaterim oblastnikom to ni bilo všeč. Sem sodi npr. Ajshilova drama *Vklenjeni Prometej*, ki ste jo citirali, še bolj pa Sofoklova *Antigona*, ki načenja tematiko pobitih nasprotnikov, ki so jim brez sodbe nadeli etiketo *narodnih izdajalcev* in odrekli pravice do groba. Slišal sem, da je takratni minister Ivan Regent, eden naših najstarejših komunistov, ko so nekje na amaterskem odru uprizorili Sofoklovo *Antigono*, vprašal: »Zakaj ste se pa odločili ravno za to dramo? Kaj niste mogli najti nič drugega?« Toda čim bolj se je v kulturi odpiral in širil prostor svobode, tem silovitejši so bili odpori političnih struktur. Znano je, da je v šestdesetih letih skupina kulturnikov leve usmeritve (Mitja Mejak, Matej Bor, Drago Šega, Beno Zupančič) predlagala in tudi že realizirala natis Balantičeve pesniške zbirke, pa so politične sile to preprečile in dale vse natisnjene izvode te zbirke zmleti v papirno kašo. In kar je pri tem še posebej zanimivo, skoraj groteskno: to se ni zgodilo na morebitno zahtevo Edvarda Kardelja, ampak dr. Marjana Breclja, nekdanjega krščanskega socialista!

Ob pestri zakladnici antične literature in mišljenja, ali se Vam je kdaj porodila skušnjava, da bi obiskali scenarij opisanih dogodkov?

Seveda so me že od vsega začetka spremljale takšne želje in skušnjave, ki pa so bile - zlasti v mladih letih - omejene po eni strani

z neodložljivimi službenimi in drugimi obveznostmi, po drugi strani pa tudi s skromnimi gmotnimi možnostmi.

V Grčiji sem bil doslej petkrat. Prvič sem tja potoval šele deset let po diplomi (prej mi niso hoteli dali potnega lista), in sicer po zaslugi širokogrudnega mecena arhitekta Ivana Vurnika, ki je bil velik občudovalec antike in je trem najboljšim absolventom klasične filologije z denarno pomočjo omogočil štirinajst dni bivanja v Grčiji. Pozneje so bila moja kratka enotedenska bivanja v Grčiji v zvezi s kakimi predavanji ali nastopi na znanstvenih srečanjih.

Italijo v zadnjih desetletjih obiščem skoraj vsako leto, včasih tudi po večkrat na leto (pri tem ne štejem obiskov v Trstu in Gorici ali stikov z zamejskimi rojaki). Največkrat sem obiskal Rim in bližnja mesta v Laciju, pa tudi Sicilijo, Napoli, Pompeje, Umbrijo in Toskano, da ne omenjam čudovitih mest v severni Italiji, od Čedadada in Akvileje do Benetk, Padove, Milana, Pavie, Coma.

Sicer pa se tudi v naši ožji domovini najdejo čudoviti scenariji antičnega literarnega in zgodovinskega dogajanja. Naj omenim samo tri mesta, ki so hkrati najpomembnejši mejniki na moji življenjski poti: najprej moja rojstna Ljubljana, ki stoji na tleh antične Emone, nato Celeja, kjer sem preživel deset najlepših otroških let, in ne nazadnje Petovija, kjer se je na ptujski gimnaziji začela moja poklicna pot.

Mislím, da je obiskovanje in ogledovanje antičnih prizorišč pomembno in koristno ne le za temeljitejše poznavanje zgodovinskih dogodkov, ampak tudi za globlje in bolj neposredno vživljanje v literarne umetnine. Kajti scenerija v grških epskih in dramskih pesnitvah pogosto ni samo zunanja kulisa, ampak integralni dejavnik dogajanja, nič manj pomemben kot nastopajoče osebe. Ravno zdaj končujem nov (v slovenščini že tretji) prevod zadnje Sofoklove tragedije z naslovom *Ojdip v Kolonu*. Ob vživljanju v zahtevno besedilo, zlasti v zadnje prizore, čedalje bolj spoznavam, kako pomembno in naravnost ključno vlogo imajo v tej drami topografske podrobnosti in značilnosti Atike, posebej okraja Kolona, oziroma kako je nepoznavanje nekaterih detajlov zakrivilo več nerodnih in ponesrečenih rešitev v starih prevodih. Ko sem razmišljal o teh problemih, me je imelo, da bi se podal na pot v Atiko in obiskal Kolon, da bi tam na kraju samem dognal pomen in ozadje posameznih verzov.

Ste član Slovenske akademije znanosti in umetnosti, v letih 1999 do leta 2005 pa ste celo upravljali funkcijo podpredsednika te ustanove. Vsi vemo, da je to velika čast. Vemo pa malo, katere so

morebitne dolžnosti ali odgovornosti akademika. Bi nam lahko kaj o tem pojasnili?

Že s formulacijo vprašanja ste nakazali, da članstvo v akademiji znanosti ni samo čast, ampak tudi velika odgovornost. Akademije znanosti po tradiciji bedijo nad kulturo naroda, s posebno zavzetostjo nad jezikom, v katerem se ta kultura izraža. Eno osnovnih orodij jezikovne kulture je pravopis, ki ni nekakšna za vse večne čase zakoličena norma, ampak si ga mora vsaka generacija prilagajati, ali točneje, pisati vedno znova. Saj veste, »jezik je večni mladenič«, kot je zapisal Ivan Prijatelj. Drugače rečeno: jezik je nekaj, kar se nikoli ne postara, ampak vedno znova poraja, pomlaja, osvežuje in bogati. Ravno v času, ko sem bil podpredsednik SAZU, je izšel novi Slovenski pravopis (2001), okrog njegove dokončne redakcije in objave je bilo veliko dela, po izidu pa veliko odmevov in pripomb, ki jih bo treba upoštevati.

SAZU tudi vseskozi spremlja dejavnost inštitutov, ki delujejo v okviru Znanstveno-raziskovalnega centra SAZU. Vsak inštitut ima znanstveni svet, ki mu predseduje član akademije. Sam sem predsednik znanstvenega sveta Inštituta za kulturno zgodovino, ki naj bi - poleg drugega - pripravil nov *Slovenski biografski leksikon*; hkrati sem tudi član znanstvenega sveta Inštituta za slovenski jezik. SAZU tudi povezuje našo znanost z mednarodnim svetom, organizira izmenjavo znanstvenikov z drugimi akademijami, s katerimi so sklenjene pogodbe o sodelovanju, povezuje pa jo tudi v mednarodne znanstvene asociacije. Ena teh je Mednarodna zveza akademij, ki je imela lani redno skupščino v Buenos Airesu, na kateri sem sodeloval kot delegat SAZU, kratko bivanje v Argentini pa sem izkoristil tudi za obisk Slovenske kulturne akcije, ki ji Vi predsedujete.

SAZU skrbi tudi za objavlanje razprav svojih članov in drugih uglednih učenjakov, zato ima posebno komisijo za tisk in publikacije, ki ji predsedujem že več kot deset let.

SAZU po naših zakonih tudi delegira člane v svete uglednih državnih inštitucij in zavodov, v odbore za podeljevanje državnih nagrad (npr. Zoisove nagrade za dosežke v znanosti). Daje pa tudi pobude in pripombe ob sprejemanju zakonov, zlasti tistih, ki so bistvenega pomena za našo kulturo, za ohranjanje narave in nacionalnega ozemlja, naše naravne in kulturne dediščine, za našo nacionalno samobitnost.

To so samo nekatere od dejavnosti SAZU. Kaj več boste lahko zvedeli iz obsežnega zbornika v dveh knjigah, ki bo izšel leta 2013 (ob 75-letnici ustanovitve SAZU) in se že zdaj pripravlja. Če bom

izid dočakal, si bom prizadeval, da pride izvod zbornika tudi na naslov Slovenske kulturne akcije v Argentino.

Leta 1969 ste prejeli *Sovretovo nagrado za antologijo rimske lirike*, leta 1972 pa nagrado Prešernovega sklada za prevod dveh *Plavtovih komedij*. Kaj Vam pomenijo takšna priznanja? So Vam nova spodbuda za nadaljnje delo?

Te nagrade so mi veliko pomenile, ker so me navdale z občutkom, da kljub politični represiji - če ne drugje, pa vsaj v kulturnih krogih - vendarle obstajajo in veljajo merila nekega poštenja, tem bolj, ker sem vedel, da predlagatelji nagrad včasih niti niso bili moji idejni somišljeniki, a kljub temu poštenu in nepristranski ocenjevalci mojega dela. Vsaka od omenjenih dveh nagrad mi je pomagala, da nisem zabredel v malodušje, da nisem stagniral v apatiji, v vsaki od njih sem našel moči za nov zagon in vzpon.

Prvo nagrado, ki je bila po denarni teži in odmevu v javnosti precej skromnejša, a mi je v takratni stiski časov pomenila še večjo spodbudo in sem bil nanjo morda še bolj ponosen, pa sem prejel leta 1953 kot študent tretjega letnika za svoje diplomsko delo; to je bila *študentska Prešernova nagrada*, ki jih vsako leto podeljuje ljubljanska univerza.

Lansko leto ste imeli v zvezi z mednarodnim srečanjem akademikov v Buenos Airesu vsaj bežno priložnost stopiti v stik s Slovensko kulturno akcijo s predavanjem in tudi z nekaterimi znanci iz taboriščnih let. S kakšnimi vtisi ste zabeležili te bežne ure med tako geografsko oddaljenimi zdomci?

Bilo je enkratno doživetje, ki se mi je nepozabno vtisnilo v spomin. Najbrž nobeden od delegatov na skupščini Mednarodne zveze akademij v Buenos Airesu ni doživel tako pristrčnega sprejema kot jaz, kjer ste me po pristanku v imenu SKA v letališki stavbi prav Vi počakali s šopkom cvetja, ovitim s trakom v slovenskih narodnih barvah. In že prvi dan so mi med otvoritveno skupščino sporočili, da me čaka telefonski poziv. Klical me je g. Mirko Vasle z vabilom, naj sodelujem pri slovenski oddaji radia Buenos Aires. Dogovorila sva se za radijski pogovor v živo za argentinske rojake, ki sem ga nato imel takoj po zaključku naše medakademske skupščine v soboto opoldne, zadnji dan pred vrnitvijo v domovino.

Tistih žal prekratkih deset dni sem živel res intenzivno, živel sem skoraj nekakšno dvojno življenje: čez dan sem opravljal svoje obveznosti na medakademijski skupščini, ob večerih in zadnja dva dneva, ko sem čakal na let v domovino, pa sem se srečeval z rojaki in znanci, med katerimi naj posebej omenim Vladka Voršiča, eno leto starejšega vrstnika, predvojnega znanca z osnovne šole v Celju. Vrhunec doživetij je bil sproščen pogovor, ki je sledil mojemu predavanju v dvorani *Slovenske hiše* na Ramon Falconu, kjer so me poslušalci, med katerimi sem srečal tudi nekaj sotrpinov iz begunstva, obsuli z vprašanji in spomini. Posebej ganjen sem bil zadnji dan tik pred mojim odhodom, ko sem slišal slovensko petje pri nedeljski maši v Slomškovem domu, kamor me je povabil in pospremil gospod Marjan Loboda.

Skozi desetletja ste v lastnem življenju izkusili pot slovenskega naroda do samostojnosti, ste razgledan človek in optimist, kako gledate na prihodnost Slovenije?

Nam, ki smo doživljali krvavo revolucijo in državljansko vojno, iz katere so izšli takšni represivni organi, kakršna je bila npr. *Ozna*, *Udba*, *Služba državne varnosti*, in ne nazadnje jeklena pest do kraja indoktrinirane *Jugoslovanske ljudske armade*, v kateri smo morali služiti vojaško obveznost, se je zdela demokracija in samostojnost Slovenije nerazumljiv čudež, nekaj, kar nam je padlo z neba, nekaj, česar nismo zaslužili, nekaj, na kar sploh nismo bili pripravljeni. Od tega čudeža smo bili tako omamljeni, uspavani in zaslepljeni,

da smo spregledali kalkulacije takratne oblastne garniture, ki pa ni bila naivna in je ob svojem »sestopanju z oblasti« dobro poskrbela za svoje preživetje, za ohranitev pridobljenih privilegijev, za demokratično kamuflažo, pod katero se zdaj spet polasča oblasti. Njeni duhovni dediči zdaj jurišajo na zadnje še ne povsem osvojene vzvode oblasti, kakršno je npr. (za zdaj še neodvisno) državno tožilstvo.

Žal se tudi naš zdajšnji predsednik države včasih obnaša tako, kot da ni predsednik vseh Slovencev, saj v svojih nastopih, imenovanjih in odlikovanjih več kot očitno protežira pristaše ene in zapostavlja privrženca drugačne politične opcije. Odlikovanje, ki ga je podelil nekdanjemu šefu Službe državne varnosti Tomažu Ertlu, najbrž ni slučajen in osamljen pojav, ampak samo vrh ledene gore, za katero se skriva vrsta od njega neodlikovanih mož, ki so za Slovence veliko bolj zaslužni. Vem sicer, da ima predsednik diskrecijsko pravico, toda občutek imam (in to ne samo jaz), da to pravico prepogosto zlorablja in se poživlja na kritične odmeve osveščene javnosti, ker si pač misli: *L' état c'est moi*. Predsednik je zaverovan v svojo nezmotljivost, saj še nikoli ni priznal, da se je kdaj zmotil ali naredil kako napako. Pa se veličina človeka, še posebej državnika, kaže v tem, da si je zmožen priznati tudi morebitne napake in zmote. Mislim, da je predsednik s svojimi potezami, o katerih rad pravi, da so *dobro premišljene*, zapravil enkratno priložnost, ki jo je imel, da postane res predsednik vseh Slovencev, in izgubil moralno avtoriteto in politično kredibilnost.

In tako se je mala Slovenija znašla v podobnem položaju, v kakršnem se je znašla velika Rusija, ko jo je začel pretresati Solženicin s svojimi nesmrtnimi romani. Takrat je neki kritik zapisal: »Če ima neka država velikega pisatelja, je tako, kot da bi imela dva predsednika: enega, ki ima v rokah vzvode oblasti, in drugega, ki predstavlja moralno avtoriteto.« In v takšnem položaju je zdaj Slovenija, ki ima na srečo - poleg formalnega predsednika - tudi nekaj velikih pisateljev, ki zapolnijo moralno praznino okrog njega. Eden od njih je brez dvoma Alojz Rebula, ki je v romanu *Zvonovi Nilandije* mojstrsko razgalil zanke vohunskega in ovaduškega represivnega omrežja, ki ga je pri nas okrog slovenskih razumnikov pletel in vzdrževal predsednikov odlikovanec. Isti pisatelj Alojz Rebula je nato v enem zadnjih romanov *Ob babilonski reki* v liku glavnega junaka postavil spomenik velikemu humanistu Johnu Corsellislu, prijatelju in občudovalcu, podporniku in zaščitniku najbolj ponižanih in preganjanih Slovencev. Postavil mu je spo-

menik, ki je *bolj trajen kot iz brona* (*monumentum aere perennius*), namesto državnega odlikovanja, ki mu ga je aktualni predsednik odrekel.

Še težje je govoriti o svobodi tiska, ki jo v Sloveniji uživajo le privilegirani sloji. Naši mediji, zlasti dnevno časopise, za katerim stoji kapital, nagrabljen v obdobju socializma in postsocializma, so postali trobilo aktualne regenerirane oblasti. Pri tem imajo odločilno besedo novinarji, izšolani na FDV (= Fakulteta za Družbene Vede, v žargonu jo nekateri označujejo tudi kot *rdeči lemenat*). Treba je vedeti, da se je FDV po več preobrazbah razvila iz Visoke šole za politične vede, ki jo je ustanovil nekdanji CK KPS, očitno kot protezo, implantat v pohabljeni ljubljanski Univerzi, iz katere so deset let pred tem izločili eno njenih ustanovnih članic, Teološko fakulteto. Čeprav je pozneje iz FDV izšla tudi vrsta disidentov, pa je v njej vendar ostal prevladujoč Kardeljev duh, ki se kaže med drugim v nestrpnih in prepotentnih proticerkvenih izjavah nekaterih (ne vseh) profesorjev, ki na njej predavajo. Ko je npr. po osamosvojitvi Slovenije občinska komisija za preimenovanje ulic v Ljubljani, v kateri sem tudi sam sodeloval, predlagala, naj se ploščad, na kateri stoji FDV (takratna FSPN), preimenuje v *Gosarjevo ploščad* (po demokrščanskem politiku Andreju Gosarju, ki je šel skozi pekel Dachaua), so bili proti temu predlogu hudi odpori in tako FDV še danes stoji (najbrž ne samo simbolično) na *Kardeljevi ploščadi*. Resnici na ljubo naj povem, da je tudi Andrej Gosar nazadnje dobil ulico (zanimivo, tik ob Kardeljevi ploščadi), ob kateri stojita npr. Ekonomska in Upravna fakulteta. FDV pa je tik ob njej ohranila in ubranila svojo pozicijo na ploščadi, ki se še danes imenuje po Kardelju (čeprav se je Univerza v Ljubljani, ki se je morala v času socialistične Jugoslavije po njem poimenovati, ob prvi možni priliki Kardeljevega imena otresla), ki jo kot *genius loci* varuje pred nevarnimi bacili zahodne demokracije. Ni čudno, da rubrike *pisem bralcev*, zlasti v osrednjem dnevniku *Delo*, rade objavljajo »umotvore« dežurnih vedno istih dopisovalcev, če le dovolj udrihajo čez Cerkev, če le nas vernike žaljivo razglašajo za *ovce*, za neosveščena ruralna bitja, sebe pa prepotentno predstavljajo kot vrhunske izobražence, če le dovolj povečujejo mitologijo NOB (= t.i. *Narodno Osvobodilna Borba*), nasprotnike in žrtve revolucije pa zmerjajo kot izdajalce, kolaboracioniste, kvizlinge. Časopisne rubrike *pisma bralcev* so postala gojišča in legla nepomirljivega sovraštva, mržnje in razdora v našem narodu. O tem, čigav in kakšen dopis se objavi v taki rubriki, razpolagajo uredništva z neprizivno pravico. Replik na

takšna pisma Delo ne objavlja, tudi če gre za matematično dokazljiv popravek lažne trditve in žalitve, kar si upam potrditi z osebno izkušnjo. Zanimivo, da je npr. tednik *Mladina* v tem pogledu veliko bolj pluralen, odprt in demokratičen, saj mi objavi tudi repliko, ki ni v duhu prevladujoče levičarske usmeritve.

Kljub vsemu pa nisem črnogled in nad prihodnostjo slovenstva in slovenske države ne obupujem. Laž ima vedno kratke noge in iz zgodovine vem, da prej ali slej triumfira resnica, čeprav je treba na njen triumf dolgo čakati in ga drago plačati. Prepričan sem, da se bo tudi zdajšnja oblastna struktura - tako kot bivša SFRJ s svojo nepremagljivo *Jugoslovansko Ljudsko Armado* - nekoč sesula kot hiša zidana na pesek. Ne vem pa, če bom jaz, ki sem že v letih, to dočakal. Upam pa, da bodo vsaj moje vnukinje in vnuki dočakali dan, ko bodo s polnimi prsi svobodno zadihali v Sloveniji, ki bo zares (in ne samo na papirju) demokratična.

Oprostite, da se dotaknem še nekaj precej privatnega, kaj Vam pomenita v življenju Vaša družina in Vaša žena Roža?

O človeku, ki ga imaš rad, je težko pisati kot nepristranski in objektivni razsodnik. Roža mi je vedno bila in mi je še danes vzor zanesljivosti, resnicoljubnosti, predanosti, poštenja in globoke vernosti. Čeprav si tudi sam za to prizadevam, me v tem prekaša in jaz za njo v vsem tem daleč zaostajam. V njej sem v najtežjih preskušnjah našel močno oporo, vedno mi je zvesto stala ob strani in mi vlivala pogum. To velja ne samo za moje življenjske odločitve, ampak tudi za mojo znanstveno in literarno ustvarjalnost. Roža ima prirojeno pevsko žilo »po milosti božji,« ki je jaz nimam, moja pevska žila je bolj ali manj priučena. Ker je Roža sama do sebe hiperkritična, je doslej izdala samo eno pesniško zbirko, ki ima naslov *Ko po sinjem nebu jadram* (2002). Pa si upam brez pretiravanja trditi, da je v njej nekaj pesmi, ki bi sodile v vsako antologijo slovenske poezije. Zanimivo, da je npr. ugledni kritik France Vodnik, ki Rože osebno sploh ni poznal, eno njenih pesmi, ki mu je bila znana samo iz revialne objave, že leta 1980 uvrstil v antologijo *Slovenska religiozna lirika*. Pa Roža ne opeva samo religiozne tematike, ampak tudi kaj drugače doživetega, tudi kaj ljubezenskega. Tudi če napiše kdaj prigodnico, npr. ob rojstvu ali ob življenjskem jubileju, v njej vedno preseže okvir prigodništva in vanjo prelije globljo misel in kaj osebno doživetega. Najbrž ni slučaj, da je bilo za pozdravno pesem ob prvem papeževem obisku v Sloveniji na anonimnem natečaju izbrano ravno besedilo njene pesmi *Tisoč let je že minilo*.

Roža mi je vedno bila tudi nepristranski razsodnik o tem, ali kako moje predavanje ali kako moje izvirno ali prevedeno besedilo zveni, ali se lepo bere in sliši ali ne. Brez njene pobude in vztrajanja ne bi bilo knjige mojih mladostnih spominov *Utrinki ugaslih sanj*, ki je postala literarna uspešnica in ste jo tudi vi citirali v najinem pogovoru.

Z Rožo sem si ustvaril dom in družino, ki je sprva živela v nedopovedljivo skromnih in siromašnih pogojih: najin prvi dom je bila čakalnica za paciente v tastovi zdravniški ordinaciji za pljučne bolezni, ki je merila dvanajst kvadratnih metrov. Lahko si mislite, kaj bacilov, bakterij, virusov se je v tisti čakalnici sprehajalo po zraku! Ne verjamem, če bi katera nevesta, če bi katera življenjska družica v takšnem mizernem okolju ob meni zdržala polna štiri leta. In kaj sta mi dom in družina pomenila v neprijaznih svinčenih letih! Če v trenutkih težkih preizkušenj ne bi v svoji ženi in v družinskem okolju našel toliko razumevanja in moralne opore, bi težko vztrajal do konca in zdržal na načrtani poti, težko bi kljuboval pritiskom, ki sem jim bil izpostavljen. Družina mi je pomenila zadnjo nezavzetno akropolo, kjer sem vedno našel varno zavetje pred zunanjimi pritiski.

Cenjeni akademik dr. Kajetan Gantar, ali bi želeli še kaj dodati?

Veliko mi pomeni zavest, da živijo tam nekje daleč, več kot deset tisoč milj od nas, na ogromnem ozemlju, ki sega od Malvinskih otokov sredi Atlantika do visokih Andov, od ekvatorja do Ognjene zemlje, v državi, ki je večja kot 137 Slovenij, naši rojaki, ki že več kot pol stoletja gojijo in zvesto ohranjajo izročila in svetinje naših očetov in dedov, v *domačih šegah vtrjene postave*, ki govorijo naš jezik, ki berejo moje knjige. Žal mi je, da je bilo srečanje s temi čudovitimi ljudmi tako kratko, žal, da nisem mogel obiskati tudi rojakov v Mendози ali v Bariločah.

Vem, da ste *ljudje dveh domovin*, in vem, da to ni lahko. Že tako in tako ni lahko biti Slovenec, kot je zapisal že omenjeni pesnik Ciril Zlobec: »Lepo je biti Slovenec, ni pa lahko.« Vem, da predstavljate manj kot en promile vsega prebivalstva Argentine; toda tudi peščica lahko veliko prispeva k obogatitvi, oplemenitenju in požlahtnitvi države. In vem, da ste k temu veliko prispevali, ne le na kulturnem, ampak tudi na gospodarskem in na drugih področjih. Slišal sem npr., da so priseljenci iz slovenskega begunstva veliko prispevali k dvigu smučarskega športa v Argentini. Ker sem tudi sam navdušen smučar (pravzaprav je to edini šport, ki ga z veseljem gojim, in čeprav mi pri mojih letih to odsvetujejo, sem se tudi letos večkrat pogнал čez bele strmine nad Mozirjem), sem na to zelo ponosen.

Vem, da je bila Argentina - v primerjavi z drugimi državami po drugi svetovni vojni - dobra do vas. Na begunski gimnaziji v Peggezu sem imel sošolko Anico Slemec, ki se je iz begunskega taborišča preselila v Argentino, zdaj pa živi kot vdova v rojstni vasi na Brniku na Gorenjskem. Ko sem jo predlanskim obiskal, mi je pripovedovala, da so bila leta v Argentini njena najlepša leta. Tam se je poročila, a kmalu izgubila moža, ki je po nesreči padel z mestnega avtobusa, na katerem vrata niso bila prav dobro zaprta. »Govorili so mi, naj tožim mesto in državo, ki je kriva nesreče, lahko dobim lepo odškodnino. Pa nisem imela srca, da bi tožila Argentino, ki je bila tako dobra z nami. Argentina nam ni bila mačeha, bila nam je kot mati,« tako mi je govorila.

V primerjavi s tem se v Sloveniji do Argentine čudno obnašamo. V komisiji za poimenovanje ljubljanskih ulic smo pred leti predlagali, da se eden od parkov v središču Ljubljane poimenuje *Argentinski park* in v tem celo uspeli. A ne za dolgo. Zamenjana mestna oblast je po dveh letih dala to ime odstraniti. Pozneje so sicer spoznali, da so s tem vendar šli predaleč in kot za tolažbo (ali pa da si pomirijo slabo vest) neko ulico na periferiji preimenovali v Argentinsko ulico. Ampak to ni isto. Blamaža na blamažo.

Kaj naj vam rečem za konec? Bodite in ostanite dobri in zavedni Argentinci! Ob tem pa ne pozabite slovenskih korenin! Pa četudi jih marsikateri slovenski izobraženec v domovini pozablja, zatajuje in prodaja za skledo leče, ko svoje razprave in članke rajši kot v naši čudoviti materinščini objavlja v angleščini, češ da mu to prinese več točk, lepši honorar in več izgledov za napredovanje. Ostanite takšni, kot so bili vaši očetje in dedje, da bom svojim vnukinjam in vnukom lahko tudi čez leta rekel tako, kot sem jim govoril, ko sem se vrnil od vas: »Če hočeš ostati dobra in zavedna Slovenka, moraš na obisk k našim rojakom v Argentino!«

mag. ALEKSANDER IGLIČAR

Dr. TINE DEBELJAK JE BIL POSTHUMNO IMENOVAN ZA ČASTNEGA ČLANA MUZEJSKEGA DRUŠTVA ŠKOFJA LOKA

V zadnji, jubilejni 55. številki revije Meddobje je bila v obširnem prispevku dr. Katice Cukjati z naslovom Skromen spomin, objavljena tudi predstavitev dr. Tineta Debeljaka. Avtorica je zapisala, da je Debeljak *»prevzel prvenstveno vlogo v kulturnih krogih (med Slovenci v Argentini – opomba avtor), posebej pa še pri Slovenski kulturni akciji«*. Ob koncu predstavitve je omenjena novica, da ga je *»Loški muzej soglasno sprejel kot svojega soustanovitelja, mu ponatisnil njegov prevod K. Wierzyńskiego »Olimpijski venec« iz leta 1945, ter skupaj s škofjeloško občino pripravil spominski večer septembra 2009«*.

Glede na izjemno delo in pomen dr. Tineta Debeljaka med Slovenci v Argentini in tudi širše za vse Slovence živeče doma in po svetu ter zaradi določenih netočnosti želimo bralcem revije Meddobje imenovanje dr. Tineta Debeljaka za častnega člana Muzejskega društva Škofja Loka širše predstaviti. Pri njegovem imenovanju gre za spoštovanje ter zahvalo, ki ga za svoje delo na Loškem za časa življenja žal dr. Debeljak ni bil deležen.

Kot je pozoren bralec verjetno že opazil, je dr. Tinet Debeljak za svojega častnega člana imenovalo Muzejsko društvo Škofja Loka, in ne Loški muzej, kot je bilo zapisano v omenjenem prispevku. Nedoslednost se je seveda pojavila nehote, predvsem zaradi podobnega imenovanja, pa tudi zaradi zgodovinsko zelo prepletenega sodelovanja obeh organizacij. Za pojasnitev moramo poseči v zgodovinske okoliščine njune ustanovitve, s širšo predstavitvijo Muzejskega društva Škofja Loka pa bodo bralci tudi lažje ocenili pomen imenovanja dr. Debeljaka za častnega člana društva.

1. PREDSTAVITEV MUZEJSKEGA DRUŠTVA ŠKOFJA LOKA

Muzejsko društvo Škofja Loka (v nadaljevanju MD) je bilo ustanovljeno 23. julija leta 1937 na pobudo loškega proforskega ceha oz. »loškega cunfta«, kot so se člani šaljivo poimenovali v duhu nekdanjega freisinškega loškega gospostva. Proforski ceh so sestavljali loški proforsji, ki so službovali po raznih slovenskih in jugoslovanskih krajih. Na pobudo prof dr. Ivana Dolenca so se po letu 1930 v poletnem času redno srečevali v Škofji Loki in sad teh srečevanj je bila tudi skrb oz. naloga, da morajo pričeti z načrtnim ohranjanjem in varovanjem bogate kulturne dediščine na Loškem. Glavni pobudniki ustanovitve Muzejskega društva Škofja Loka so bili »podnunci«, mladostni prijatelji in sosedje v sedanji Blaževi ulici pod Nunsko cerkvijo v Škofji Loki: dr. Pavle Blaznik, dr. Tine Debeljak in profesor France Planina. Osnovno poslanstvo MD je bilo *»pospeševati domoznanstvo v zgodovinskem, zemljepisnem, narodopisnem in prirodopisnem oziru na ozemlju bivšega freisinškega gospostva«*, glavni cilj pa je bil čimprejšnja ustanovitev Loškega muzeja.

Rojstne hiše podnunccev dr. Blaznika (prva z desne), profesorja Planine (srednja) in dr. Debeljaka (v ozadju) v današnji Blaževi ulici v Škofji Loki. (foto: Aleksander Igličar)

Ob podpori tedanje loške občinske oblasti so odborniki MD že 29. avgusta 1939 odprli vrata prve muzejske zbirke, ki je bila v stari stavbi Rotovža na Mestnem trgu. S tem je bil ustanovljen eden najstarejših splošnih krajevnih muzejev v Sloveniji. Vihra druge svetovne vojne je prizadevanja odbornikov seveda začasno ustavila, konec druge svetovne vojne pa je hkrati pomenil ločitev mladostnih prijateljev. Kmalu po koncu vojne so prizadevanja odbornikov ponovno zaživela in muzejske zbirke so bile najprej postavljene v Puštalškem gradu, konec petdesetih let prejšnjega stoletja pa prenesene na Loški grad, kjer Loški muzej (v nadaljevanju LM) deluje še danes.

MD je vse do srede petdesetih let prejšnjega stoletja upravljalo LM, ko je bil imenovan njegov prvi profesionalni upravitelj. V naslednjih letih se je LM strokovno in institucionalno osamosvajal in je danes eden najbolj obiskanih muzejev v Sloveniji. Seveda sta bila MD in LM zaradi opravljanja vsak svojega poslanstva vedno tesno povezana, kar se v sedanjem času kaže tudi v tem, da je predstavnik MD član Sveta zavoda LM, ki njegov najvišji organ upravljanja.

Poslanstvo MD »pospeševati domoznanstvo na loškem ozemlju« je z ustanovitvijo muzeja seveda še vedno ostalo, dobilo pa je druge oblike. Ena od ključnih dejavnosti se je pričela leta 1954, ko je MD izdalo prvo številko domoznanskega zbornika Loški razgledi, ki od tedaj redno izhaja vsako leto, praviloma ob loškem občinskem prazniku sredi junija. Loški razgledi imajo najdaljšo neprekinjeno tradicijo izhajanja v Sloveniji ter so prvi domoznanski zbornik, dosegljiv na spletu (www.dlib.si). V dosedanjih 56. številkah je na 18.500 straneh objavljenih okrog 2.000 znanstvenih, poljudnih in leposlovnih prispevkov z raznih družboslovnih in naravoslovnih področji, ki jih je pripravilo okrog 600 avtorjev. Loške razglede lahko upravičeno označimo za loško enciklopedijo.

Poleg izdajanja Loških razgledov, je MD pričelo izdajati domoznanske knjige, ki so izhajale v zbirki Doneski in Vodniki. V zbirki Doneski izhajajo besedila, ki presegajo objavo v Loških razgledih, in do sedaj je izšlo že 22. knjižnih del. V duhu ohranjanja »pasijonske kondicije« zadnja leta pripravljamo samostojne Pasijonski doneski, ki z raznih vidikov osvetljujejo največji loški biser – Škofjeloški pasijon, ki ga je napisal kapucin pater Romuald leta 1721. V zbirki Vodniki izhajajo publikacije, ki opisujejo najpomembnejše loške naravne in kulturne znamenitosti.

MD redno organizira tudi tematske Blaznikove večere, ki so poimenovani po prvem in dolgoletnem predsedniku društva. Na njih predstavljamo razne domoznanske teme z uveljavljenimi strokov-

njaki. Društvo je bilo tudi pobudnik vzpostavitve Aleje znamenitih Ločanov, v kateri je bilo leta 2003, ob stoletnici rojstva postavljeno tudi obeležje dr. Tinetu Debeljaku, ki se je tako navzven ponovno pridružil mladostnima prijateljskima Blazniku in Planini, katerih obeležji stojita poleg Debeljakovega.

Danes MD združuje preko 350 članov, ki v duhu spoštovanja bogate tradicije nadaljujejo skrb za kulturno in naravno dediščino Škofje Loke in njene širše okolice ter gojimo vrednote domoljubja in domoznanstva. Ponosni smo na svojo bogato pot, ki so jo smelo začrtali naši ustanovitelji. Zavedamo se, da so vrednote domoljubja in domoznanstva pomembne v vseh časih, mogoče še posebej v sedanjem globalnem odprtem svetu, v katerem si bomo ustrezno mesto lažje našli ob poznavanju svojih korenin, rodni krajev in ljudi. Te vrednote želimo širiti tudi med mlajšimi in srednjimi generacijami, katerim smo se približali tudi z vzpostavitvijo spletnih strani (www.mdloka.si), ki so zelo obiskane.

Obeležja dr. Debeljaku, profesorju Planini in dr. Blazniku v Aleji znamenitih Ločanov v Šolski ulici v Škofji Loki. (foto: France Stele)

Logotip Muzejskega društva Škofja Loka, avtorica Beta Poljanšek Koman

Zaradi svojega poslanstva in dela mnogi Muzejsko društvo Škofja Loka označujejo za »loško akademijo znanosti in umetnosti«, kot mesto združevanja loških izobražencev in vseh ljudi dobre volje, ki gojijo ljubezen do domače loške zemlje in ljudi.

2. IMENOVANJE DR. TINETA DEBELJAKA ZA ČASTNEGA ČLANA MUZEJSKEGA DRUŠTVA ŠKOFJA LOKA

Po pravilih MD so za častnega člana lahko imenovane »osebe, ki imajo izredne zasluge za delovanje društva ali za raziskovalno delo, ki je povezano z namenom društvenega delovanja«. Za prvega častnega člana društva je bil leta 1966 imenovan ustanovni član notar in loški župan Stevo Šink, do sedaj pa je bilo skupaj imenovanih sedemnajst častnih članov. Poleg oseb, ki so aktivno delovale v društvu, so bili imenovani tudi nekateri znani slovenski strokovnjaki (npr. dr. Milko Kos, dr. Emilijan Cevc, dr. Anton Ramovš).

Debeljakova mladostna prijatelja in skupaj z njim glavna pobudnika ustanovitve MD dr. Blaznik in profesor Planina sta bila za častna člana imenovana leta 1974, po zaključku praznovanj ob tisočletnici Škofje Loke, ko sta izdala temeljni loški knjižni deli Loka in loško gospostvo (dr. Blaznik) in Škofja Loka s Poljansko in Selško dolino (profesor Planina).

Pobuda za imenovanje dr. Tineta Debeljaka za častnega člana društva je zorela vzporedno z zamisljo, da MD v zbirki Doneski izda njegov prevod pesniške zbirke poljskega pesnika Kazimierza Wierzyńskiego Olimpijski venec, s katero je pesnik leta 1928 zmagal na olimpijskem pesniškem natečaju ob olimpijskih igrah v Amsterdamu. Gre za zbirko pesmi, ki v antičnem duhu povzdigujejo in slavijo vrednote športa za krepitev človeškega telesa in duha. Debeljak je pesniško zbirko prevedel ob koncu druge svetovne vojne in jo pripravljajl za izid za veliko noč leta 1945. Ilustracije za knjigo je pripravila njegova svakinja Bara Remec, s katero sta bila dolgoletna ustvarjalna sopolnika.

Na pripravljen tipkopi za knjigo, ki so mu bile dodane originalne ilustracije, je v NUK-u leta 2003 naletel Jure Svoljšak, vodja oddelka za kulturo na loški občini, ko je zbiral gradivo ob postavitvi Debeljakovega obeležja v Aleji znamenitih Ločanov. Vse od tedaj je zorela ideja za izdajo knjige, ki se je udejanjila leta 2009.

Zavedanje, kakšna velika krivica je bila storjena Debeljaku, ki je bil v svoji ljubljani Loki zamolčan skoraj petdeset let, je rojevala misel, da zgolj izdaja knjige ni zadostna. Ob poletnem prebiranju knjige Črni Kamnitnik / Loma Negra je iz razmišljanja priplavala misel, da moramo dr. Debeljaka imenovati za častnega člana MD in ga s tem na duhovni in simbolni ravni ponovno pridružiti mladostnima prijateljema, Blazniku in Planini.

Člani Muzejskega društva Škofja Loka so dr. Tineta Debeljaka soglasno z glasnim aplavzom posthumno imenovali za častnega člana društva na zboru članov, ki je bil 19. marca 2009, nekaj manj kot dva meseca po 20- obletnici njegove smrti.

Povzemimo nekaj misli iz utemeljitve, ki jo je pripravila podpredsednica društva Helena Janežič:

Dr. Tine Debeljak, Jamnikov Tinče s Podnuna, je nedvomno eden najbolj znanih predvojnih Ločanov, ki je vplival ne samo na rojstno Loko, pač pa je s svojo osebnostjo ter vsestranskim kulturnim delovanjem močno zaznamoval predvojni slovenski čas. Urednik, slavist, prevajalec, kritik, pesnik in pisatelj se je rodil 27. aprila 1903 v Škofji Loki, v starem mestnem jedru pod uršulinskim samostanom, v družini z 11 otroki.

Njegova pot je bila vedno tesno povezana z rodno Loko. Bil je član loškega Profesorskega ceha, imenovanega tudi loški cunft, v katerem je aktivno sodeloval in bogatil kulturno življenje predvojne Škofje Loke. Bil je med pobudniki in ustanovitelji Muzejskega društva Škofja Loka in soustanovitelj Loškega muzeja.

Leta 1936 je priredil in postavil na oder Škofjeloški pasijon – prvo slovensko dramsko besedilo izpod peresa patra Romualda ter bil med glavnimi sodelavci zbornika Škofja Loka in njen okraj (1936), kjer je objavil dva članka: Škofjeloška pasijonska procesija in razvoj pasijonskih iger nasploh ter Kulturni delavci Loškega okolja v preteklosti in sedaj.

V emigraciji je napisal več zgodb s skupnim naslovom Črni Kamnitnik, ki so povezale Škofjo Loko z njegovim delovnim mestom v Argentini.

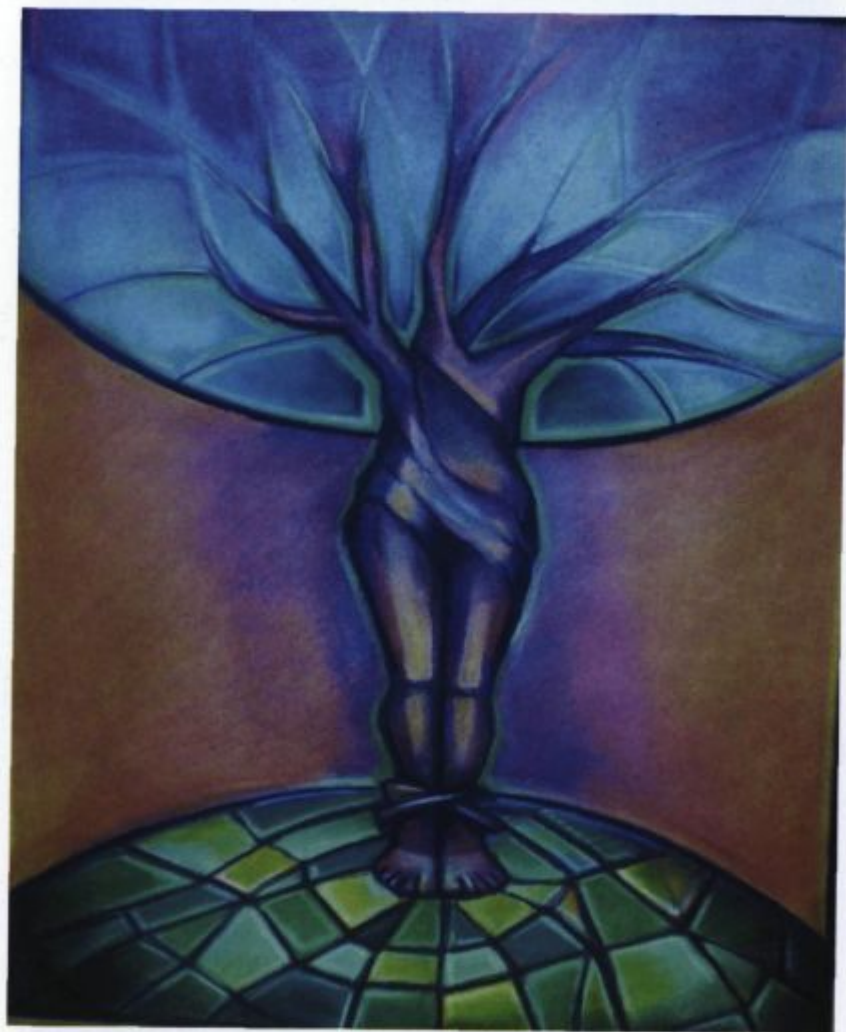
Že v študentskih letih je skupaj s prijateljema, dr. Pavlom Blaznikom in prof. Francetom Planino, sosedoma iz podnuna, sanjal, kako bodo obeležili 1000-letnico rojstnega kraja. Čeprav v daljni Argentini, vendar z mislijo na Loko, je leta 1973 poskrbel za izdajo knjige rojaka Ivana Dolenca Moja Rast.

Kljub dejstvu, da se mu je domovina po vojni mačehovsko odrekla in je bil dolga leta zamočan, je vedno s ponosom poudarjal, da je Škofjeločan. Kako preroška je bila njegova pesem, napisana daljnega leta 1932 ob otvoritvi nove šole, smo se zavedli šele mnogo kasneje:

*Gledam, o gledam pred seboj naše mesto,
Naš košček sveta, našo krajino zvesto...*

...

*Gledam o gledam ta lepi kos zemlje
In vem: nikdar se ga nagledal ne bom...
O Loka, moj dom, moj dom.*

Tilka Močnik
»NEBO in ZEMLJA« - pastel in črna kreda

Muzejsko društvo Škofja Loka, katerega ustanovitelj in aktivni član je bil od samega začetka, se mu želi za njegove zasluge in prispevke, s katerimi je pustil trajen pečat društvu in Škofji Loki, oddolžiti z imenovanjem za častnega člana.

Panorama Škofje Loke z Loškim gradom in župnijsko cerkvijo sv. Jakoba (desno). V sredini je majhen zvonik nunske cerkve, pod katero je Debeljakova rojstna hiša. (foto: France Stele)

3. BLAZNIKOV VEČER POSVEČEN DR. TINETU DEBELJAKU

Ob izidu knjige Olimpijski venec in svečani podelitvi listine za častnega člana društva je MD pripravilo Blaznikov večer z naslovom: Dr. Tine Debeljak (1903- 1989), soustanovitelj Muzejskega društva Škofja Loka, ki je bil v sredo, 23. septembra 2009 v obnovljenem Sokolskem domu v Škofji Loki.

Pred Blaznikovim večerom je bila sveta maša v Loški cerkvi sv. Jakoba, ki nas je duhovno še bolj povezala, tako z dr. Tinetom Debeljakom kot tudi med seboj.

Že v času priprav na imenovanje smo vzpostavili stik z Debeljakovimi otroki Tinetom Debeljakom, ml., Metko Debeljak Vomberger in Jožejko Debeljak Žakelj, ki živijo v Argentini. Želeli smo, da bi se vsi udeležili našega večera, a žal je Tinetu Debeljaku, ml. bolezen onemogočila njegov prihod, prišli pa sta hčerki Metka in Jožejka s sorodniki.

Debeljakovi sorodniki zbrani pred cerkvijo sv. Jakoba v Škofji Loki. Od leve proti desni: Ivanka Žakelj Vitriu, Sebastian Vitriu, Jožejka Debeljak Žakelj, Lojze Žakelj, Breda Remec (iz Chicaga), Marjan Vombergar, Janez Stele, Meta Debeljak Vombergar, Ivan Vombergar, Mojca Vombergar in Marko Vombergar. (foto: Jure Vombergar)

Blaznikov večer je bil zelo obiskan, saj se ga je udeležilo okrog 200 ljudi iz Škofje Loke in iz drugih slovenskih krajev, med njimi tudi nekaj pomembnih kulturnih in političnih osebnosti. S svojo prisotnostjo so Debeljaku izkazali svoje spoštovanje in hvaležnost.

Udeleženci Debeljakovega večera, v ospredju (z leve): Aleksander in Milena Igličar, dr. Rozina Švent, dr. Nikolaj Jež, Januzs Klim (predsednik društva slovensko-poljskega prijateljstva), Marcin Masiulanis (poljski konzul), Vera in Igor Draksler (župan Občine Škofja Loka). V drugi vrsti (z leve) Boštjan Debeljak, Minka in Zorko Simčič, Helena Janežič. (foto: Marko Vombergar).

Navzoče je najprej nagovoril predsednik društva mag. Aleksander Igličar, ki je med drugim dejal:

Ko sem se v zadnjem letu in pol seznanjal z začetki delovanja našega društva, sem vedno bolj občudoval izjemno ustvarjalno moč naših ustanoviteljev in njihovo zavedanje, da morajo svoje znanje in sposobnosti deliti tudi z drugimi in jih nameniti za širše dobro. Danes žal velikokrat prevladuje razmišljanje, da je za osebno blagostanje zaslužen le vsak posameznik, da je to le posledica njegovega dela in zaradi tega mu sadoi ne bi bilo treba deliti z drugimi. Naši ustanovitelji so razmišljali drugače; zavedali so se, da so prejeti talenti dar, ki so ga prinesli s seboj in se je ob njihovem trdem delu lahko razvil tudi zaradi njihovih prednikov, njihovih domačih, kulturnih in družbenih dogajanj ter drugih zunanjih okoliščin. Svoje talente so zastoni delili z drugimi in ob tem začutili neprecenljivo notranje bogastvo ter zadovoljstvo, ki ga prinaša tovrstno delovanje.

Sedanji člani Muzejskega društva Škofja Loka s ponosom nadaljujemo njihovo delo in njihove vrednote negujemo tudi v času, za katerega se včasih zdi, da jim ob uveljavljanju globalizacije ni več naklonjen. Osebo pa sem prepričan, da bomo ustrezno mesto v svetu našli le, če bomo v srcu ohranili ljubezen do rodnihi krajev, ljubezen, ki hkrati ohranja odprtost in spoštovanje tudi do drugih. Ko sva z Markom postavljala razstavo, mi je večkrat omenil, kako je v Loki prijetno in lepo. Ob tem sem se spomnil, da lepoto in pomen rodnihi krajev in ljudi žal velikokrat v pravi meri začutimo šele takrat, ko gremo v tuje kraje, kar sem globoko začutil tudi ob letošnjem obisku sorodnikov v ZDA in Kanadi. Zato Ločanke in Ločani, bodimo ponosni na naše rodne kraje in ljudi ter to večkrat povejmo, tako sebi kot drugim.

Osebnost Tineta Debeljaka sem zelo začutil lansko poletje, ob prebiranju njegovih pesmi in pisem, objavljenih v knjigi Črni Kamnitnik/Loma Negra. V njih izraža neizmerno hrepenenje in ljubezen do svojih najdražjih, žene Vere, sina Tineta in hčerk Metke in Jožejke, od katerih je bil ločen skoraj 10 let, ter do ljubljene Loke, ki je po letu 1945 žal ni več videl. Njegov velik ponos na rodno Loko je pokazal že leta 1930, ko je za ilustrirano prilogo časopisa Slovenec, skupaj z Blaznikom in Planino, pripravil prilogo o Škofji Loki in nekaj let za tem v pesmi, ki jo je napisal ob otvoritvi nove šole. Ljubljena Loka je bila vedno globoko zasidrana v njegovem srcu. Sin Tine Debeljak, ki žal zaradi bolezni danes ne more biti z nami in ga na daljavo seveda prisrčno pozdravljam, je leta 1991 o očetu zapisal: »Petdeset let Škofje Loke ni gledal s telesnimi očmi, a videl jo je jasno z duhovnimi, s tretjim

očesom spomina in ljubezni. Vedno mu je bila prisotna rojstna Škofja Loka v pogovorih, delih, kot center srečanj loških rojakov, čeprav sredi pampe ali mestnega centra.»

Prvi del večera je bil namenjen predstavitvi knjige Olimpijski venec, ki sta jo predstavila njena urednika in avtorja besedil dr. Nikolaj Jež, profesor polonistike na Filozofski fakulteti v Ljubljani, in dr. Rožina Švent, sodelavka NUK. Knjiga Olimpijski venec je bila namreč nadgrajena z Gradivom za bibliografijo Tineta Debeljaka, ki ga je pripravila dr. Rozina Švent. Zbrane je nato s kratkim nagovorom pozdravil še Marcin Masiulanis, konzul Veleposlaništva Republike Poljske v Ljubljani.

Naslovnica knjige Olimpijski venec.

Drugi del večera je bil zelo čustveno obarvan, saj je bil namenjen osebnim spominom na dr. Debeljaka in njegovo družino. Na njemu lasten humoren način je o Debeljakovi rodbini prvi spregovoril njegov nečak Janez Debeljak, ki živi v rojstni hiši Tineta Debeljaka. Prebral je nekaj paberkov iz Kronike družine Debeljak, po domače Jamnikovih, ki jo je napisala najmlajša sestra Tineta Debeljaka, Jožica, poročena Jesenovec.

V očetovem imenu sta listino o imenovanju dr. Tineta Debeljaka za častnega člana MD prevzeli Debeljakovi hčerki, Metka in Jožejka. Obe sta se ganjeni zahvalili in spregovorili o svojem očetu. Najprej gospa Metka, ki je med drugim dejala:

Lepo pozdravljam vse navzoče! Sem druga hčerka dr. Tineta. Imela sem 4 leta, ko je oče odšel v begunstvo, zopet smo se srečali, ko sem dopolnila 13 let. Omejila se bom na osebne spomine, ko smo stanovali skupaj.

Nekaj let po poroki so mi starši omogočili, da sva z možem sezidala stanovanje v prvem nadstropju, nad njihovo hišo. Tako smo bili zelo povezani do njihove smrti. Ko se je oče upokojil, mi je veliko pomagal pri varovanju in vzgoji otrok. Moj mož je na očetovo prošnjo oblikoval v železobetonu škofjeloški grb in mali kruhek in ju vzdal na zunanjih stenah hiše. Oče je to zelo rad pokazal obiskovalcem in se večkrat pred njima tudi slikal. Poleg tega je na eni od sten v železni žici upodobljena perorisba Bare Remec, ki predstavlja gorečega pesnika Franceta Balantiča. Mož je tudi opremil več knjig, ki jih je oče izdajal kot urednik pri SKA. Zelo dobro smo se vsi razumeli.

Oče je bil družaben človek, vsi so ga imeli radi. Skoraj vsak pomemben rojak, ki je prišel iz Slovenije, ali od drugod iz sveta, se je oglasil pri njem na domu (pisatelj Mauser, nadškof Šuštar, škof Jenko, dr. Miha Krek idr.). Poleg predavanj, ki jih je imel na Ukrajinski univerzi, je imel veliko stikov z Ukrajinci, Poljaki, Hrvati in Slovaki. Moji otroci so ga večkrat spremljali na prireditve.

Kako je bil oče navezan na Škofjo Loko, naj povesta še ta dva dogodka. Nekaj let pred smrtjo, ko je bil že bolan, sta moja najstarejša otroka, Andrejka in Marko, obiskala Slovenijo. To je bil po dolgem času družinski stik z domovino in sorodniki. Oče ju je zelo težko čakal, da se vrnete in mu povesta o njegovem rojstnem kraju. Prvo vprašanje je bilo: »Ali sta videla mojo Loko?« In nekoga drugega, ki je tudi obiskal Slovenijo, je vprašal, če je bil v Loki. Ker mu je odgovoril negativno, je vzdiknil: »Potem pa ne poznate Slovenije!«

Jožejka Debeljak Žakelj pa je v svojih spominih na očeta med drugim dejala:

Dragi Ločani, moji najožji rojaki, dragi gostje!

Tako vas bi pozdravil moj oče, čeprav ga je bolelo, da ga Loka dolgo časa ni priznala za svojega sina. Ponosen je bil na svoje prispevke pri profesorskemu celu, pri oživitvi škofjeloškega Pasijona in ustanovitvi škofjeloškega muzeja, v tesnem sodelovanju triperesne deteljice (Blaznik, Planina, Debeljak). Pa je kljub temu imel Loko za svojo.

Očetu smo v družini rekli atek. Zaradi njegovega nujnega bega, da si reši golo življenje, je družina ostala sama v Sloveniji. Prikrajšana sem bila za tiste nežne trenutke, ko se oče in otroček znajdeti v intimnosti

ob občudovanju čmrlja, mravlje ali rožice. Njega ni bilo ob mojih prvih korakih, niti ob vstopu v šolo niti ne ob moji resni bolezni, ko sem bila v bolnici v Novem mestu in okrevališču v Gozd Martuljku. Bila je samo mama ...

Deset let sem imela, ko sem ga spoznala s krova ladje »Anna C«, v pristanišču Buenos Airesa, ko mi ga je mama pokazala. Žarel je od sreče, da smo po devetih letih spet skupaj, čeprav v Argentini, ampak na svobodnih tleh. Vesel je bil, da smo mu prinesli košček domovine, tudi Škofje Loke, katero je nadvse ljubil. Ni pogrešal samo svoje družine, pogrešal je tudi svojo Loko. A nikoli več je ni videl.

In med skladovnicami starih knjig je odkril v usnje vezanega Prešerna iz leta 1900. Kupil ga je in z veseljem nam ga je kazal, nato pa se mu je obraz ozalostil: »Takole bodo vnuki prodali tudi moje knjige, ne bodo znali brati slovensko in ne bodo imeli nobenega odnosa do slovenskih knjig, ki so meni svete.«

To se ne bo zgodilo. Saj tudi še vsi pravnuki, katerih je že 26, govorijo in pojejo slovensko ter so ponosni na svoje slovenske korenine. Hvaležni smo vam, Škofjeločanom, da cenite našega očeta, mu dajete priznanje in čast, in s tem pripomorete, da krepimo slovensko zavest pri naših otrocih in vnukih.

Aleksander Igličar je Metki Debeljak Vombergar in Jožek Debeljak Žakelj izročil listino o posthumnem imenovanju dr. Tineta Debeljaka za častnega člana Muzejskega društva Škofja Loka

Kot je bilo že omenjeno, se Tine Debeljak ml., in njegova življenjska sopotnica dr. Katica Cukjati večera nista mogla udeležiti, zato je dr. Katica Cukjati, predsednica Slovenske kulturne akcije, poslala pozdravno pismo, ki ga je prebrala voditeljica večera Saša Pivk Avsec.

Iz geografsko tako oddaljene Argentine, a duhovno tako blizu slovenske biti, pošiljam v imenu Slovenske kulturne akcije vsem obiskovalcem tega kulturnega večera, v spomin vašega meščana dr. Tineta Debeljaka, iskrene in pristrčne pozdrave!

V analih slovenske zdomske zgodovine, ki je del celotnega mozaika zgodovine slovenskega naroda, je delo »patriarha emigrantske literature« zapisano z zlatimi črkami. Bil je soustvarjalni član Slovenske kulturne akcije, deset let predsednik naše kulturne organizacije in njen častni predsednik do smrti.

Mislím, da se mu spominsko najbolj približamo z odlomkom, ki ga je pod psevdonimom Jeremija Kalin napisal leta 1949, ob stoletnici smrti Franceta Prešerna:

»Sloním na bregu Oceana na Južni poluti zemlje, s krvavimi nogami od dolgoletnega tavanja – brezdomec – od taborišča do taborišča in strmim proti severu k ekvatorju in čez ...

Vali pljuskajo vame kot pesem. V prsih mi buči kot bolečina, ki ne more iz srca. Kako naj se izpojem ... kako?

Val šumi pesem. Kot pesem, ki nas spremlja vso dolgo pot od Ljubelja h koroškim jezerom in v italijanske ravni do obale, kjer se je spustila z nami na val in še zdaj pljuska v naše srce. Trpi kot ljubezen. Odkod se je vzela? Odkod poje namesto mene?

Iz groba v Kranju, odkoder smo se dvignili čez Ljubelj. Iz neiztrohnjenega srca stoletnega groba.

Prešernova pesem! Z nami hodiš in v nas živiš vselej naša najzlahotnejša vsebina. Vedno kipeča in trpeča. Na srcu te nosim, kot dišečo domačo prst za naše bridke dni v tujini.«

Slovenijo in Škofjo Loko je nosil v srcu kot dragocen zaklad. Iz ljubezni do vsega, kar je lepega in plemenitega je obrodil stotere sadove na kulturnem področju.

S hvaležnostjo in zadoščenjem smo danes lahko priča, kako mu Muzejsko društvo Škofja Loka poklanja v pravičen spomin nocojšnjo komemorativno slavo.

Izrekam globoko hvaležnost vsem organizatorjem, sodelavcem in obiskovalcem nocojšnjega praznovanja ter jim želim mnogo uspehov pri vseh načrtih in prizadevanjih pri obogatitvi in pospeševanju slovenske kulture in demokratičnega družbenega življenja!

Sledil je kratek film avtorja Marka Vombergarja, Debeljakovega vnuka, v katerem je poglobljeno predstavil življenje in delo dr. Debeljaka v Argentini in marsikomu se je ob njem utrnila solza. Za hip smo lahko začutili vso bolečino izgnanstva in zaslutili veličino duha, ki je potrebna, da obstaneš. Daleč od doma, daleč od ljubljenih, brez upanja vrnitve. In morda za trenutek razumeli, kaj v resnici pomeni »argentski čudež«.

O svojem sodelovanju z dr. Debeljakom je nato spregovoril še pisatelj Zorko Simčič, ki je še zlasti izpostavil ključno Debeljakovo lastnost, da je znal navdušiti in okrog sebe zbirati ljudi. Med drugim je dejal:

Morda torej samo nekaj spominov nanj, saj sem tukaj – žal – edini, ki je že v mladih letih z njim sodeloval, po koncu vojne in po odhodu v svet se z njim srečaval v Rimu, pozneje v Trstu, naпослед skozi dolga desetletja v Buenos Airesu.

V začetku 2. svetovne vojne sem se kot begunec iz Mari-bora zatekel v Ljubljano. Bil sem star 20 let, kar se miselne in čustvene dozorelosti

Pisatelj Zorko Simčič. (foto: Aleksander)

tiče, bi lahko dejal, nekaj današnji štirinajst, petnajstletnik, ki pa že piše in objavlja krajše črtice. Po nekaj letih izide moj knjižni prvenec, roman Prebujenje. Kot eden izstopajočih literarnih kritikov in tudi kulturnih organizatorjev je bil Debeljak takrat tudi član žirije, ki je ob vsakoletnem Prešernovem prazniku podeljevala nagrade v preteklem letu izdanim knjigam. Kolikor vem, je v žiriji petih bil predvsem on tisti, ki je predlagal nagrado mojemu romanu. Danes gledano je ta moj roman 'nedonošenček', gotovo je to vedel tudi Debeljak, pa vendar je želel mlademu literatu dati priznanje, navdušiti ga k nadaljnjemu ustvarjanju. Kmalu za tem me je kot urednik Doma in sveta, ene od osrednjih kulturnih revij, povabil k sodelovanju. Skratka: ni bil samo literarni zgodovinar in kritik, ampak tudi človek, ki je spodbujal mlade pisce, jim pomagal rasti.

V Buenos Airesu se je po nekaj letih rodila Slovenska kulturna akcija, osrednje telo po svetu raztresenih kulturnih ustvarjalcev, in Debeljak

je bil eden njenih ustanoviteljev, pozneje pa eden glavnih stebrov. SKA je imela pet razredov, nekakšna Akademija znanosti in umetnosti v malem: literarni odsek, filozofski odsek, teološki, znanstveni in gledališki odsek. Ob ustanovitvi sem prevzel vodstvo literarnega odseka in uredništvo revije Meddobje, čeprav bi v resnici to moral on. Toda takrat je še živel v Lomi Negri, prevzel pa je funkcijo podpredsednika in odgovorno mesto urednika knjižnih izdaj. Sicer je Debeljak sodeloval z raznimi slovenskimi revijami v tujini, predvsem pa z vsemi, ki so se tiskale v Argentini.

Morda tu še drobci, ki označuje njegov značaj. Imel je svoje poglede na literarno in splošno kulturno dogajanje v preteklosti, hkrati pa bil odprt človek, sprejemljiv za nove literarne tokove. V Rimu sem videl, kako so ga spoštovali Poljaki in drugi Slovani. Leta kasneje, že onkraj ekvatorja, kakšen odnos so imeli do njega Argentinci, še posebej potem, ko je prevedel v slovenščino njihov nacionalni ep, Martina Fierro. Kdorkoli je z njim stopil v stik, je uvidel, da je to široko razgledan človek, hkrati pa tudi človek širokega srca, nekdo, ki ne pozna zamere. Zasledoval je recimo publikacije iz matice, videl, kako ga v domovini zamolčujejo, še več, kako ga kdo blati po revijah in knjigah. Nekoč me je na to opozoril, mi bral eno takih besedil, žalost je bila njegovem glasu. »To, to ni prav. To ni kulturno,« je dejal. Potem pa nenadoma: »Ampak ... moram reči, da ima mož« – pisec ki ga je blatil – »sijajen slog.« Bolj kot odnosi do njega ga je zanimala kakovost pisca.

Pesem o solzi je za zaključek večera spolzela preko naših src. Čudovito jo je interpretiral Debeljakov pravnuk Marjan Vombergar. Nastala je na ladji leta 1948, ko se je Debeljak brez svoje žene in otrok podal čez morje v Argentino.

PESEM O SOLZI

Brod v žar tropskega gre pasa
kot brez časa in kompasa.

Ne premakne se iz kotline,
iz te vroče meglovine.

Tu je voda kakor suha:
sonce z žarom megle kuha.

Ladja gre skoz vretje vlažno.
Gledam v val ... Kar – neopazno –

(od vročine ali vlage?
ali od misli na dom blage?)

solza se mi v val potoči –
(iz srca? ... ali iz oči? ...)

Val jo dvigne na grebene,
sonce uzre jo, v žar odene –

kakor biser v njem zasine,
kakor biser z njim izgine,

vsa ovita v megel hlape.
Spazijo jo južne sape,

prepodé jo na oblake,
na oblake vetrnjake

vsaka vilhra jih obrne
kamor koli – oblake črne,

z njimi mojo solzo tlečo,
zdaj v neznano kam drvečo.

Gleda z viška: Kam v neznano?
Ni Triglav tam? Glej – Ljubljano!

Tivoli! ... (O solza vroča:
Kaj naj moje udari toča?)

»Mama, oblak!« – »Skala s pogorij!«
»Ladja, ki se vrača z morij.«

Spet najmlajša: »Mama, teci!«
Srednja: »Kaj je v skladih, reci!«

Fant: »Hlap morja znad ravnika –
blisk in grom!« – Solza se od krika

onesvesti; mrtva pade
prav na rōko žene mlade

v prstan vlažnega lesketa
»Solza vašega očeta ...

*Deca, še lep dan povstane ...
k solzi moji – svojo kane.*

Dvigne oblak se, prost nje teže.

*Brod moj vale vroče reže
kot brez časa in kompasa ...*

V valu biser nov ugaša ...

Z uradnim odprtjem razstave Slovenci v Argentini danes, avtorja Marka Vombergarja, za katerega je poskrbel škojeloški župan Igor Draksler, se je dogajanje preselilo v predverje Sokolske dvorane. Pogovori in prešerne slovenske pesmi so odmevali še dolgo v noč. Pri tem so pomagali loški pevci Tria quartet-a, ki so s svojimi pevskimi vložki obogatili večer, naši glasovi, ki so jim pritegnili, pa so tudi simbolično povezali dve slovenski domovini.

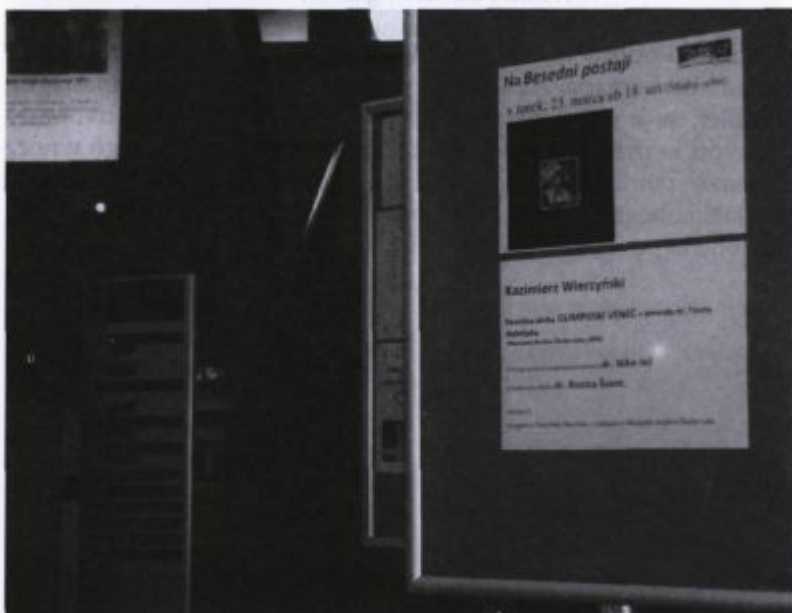

V predverju Sokolskega doma je bila razstava Slovenci v Argentini danes fotografa Marka Vombergarja. (foto: Aleksander Igličar).

Debeljakov večer s fotografsko razstavo Slovenci v Argentini danes je bil v četrtek, 8. oktobra 2009 ponovljen tudi v Šentjoštu nad Horjulom, iz katerega je po vojni v Argentino odšlo veliko ljudi.

4. DEBELJAKOV VEČER NA FILOZOFSKI FAKULTETI V LJUBLJANI

Naj prispevek o dr. Tinetu Debeljaku zaključim z zapisom o Debeljakovem večeru na Filozofski fakulteti v Ljubljani, ki je bil v torek, 18. marca 2010, in je bil poln simbolike. S tem večerom se je dr. Debeljak po 83-letih vrnil na fakulteto, kjer je diplomiral in kjer bi kmalu postal predstojnik oddelka za polonistiko.

Vabilo na Debeljakov večer v avli Filozofske fakultete v Ljubljani. (foto: Aleksander Igličar).

Večer smo ob svetovnem dnevu poezije pripravili v sodelovanju s knjigarno Filozofske fakultete, saj je bila osrednja nit večera predstavitev knjige Olimpijski venec. Na začetku sta navzoče pozdravila dr. Andrej Černe, prodekan Filozofske fakultete, in Rafal Podborski, kulturni ataše poljskega veleposlaništva v Ljubljani.

Vsebinski del večera pa so pripravili dr. Nikolaj Jež, dr. Rozina Švent in mag. Aleksander Igličar. Večera sta se udeležila tudi Debeljakova vnuka Mojca in Ivan Vombergar, ki sta se pred leti vrnila v Slovenijo. Ivan je nekaj dni prej postal srečni očka sina Mateja, ki je prvi Debeljakov pravnuk rojen v Sloveniji, kar seveda pomeni vrnitev

Debeljakovih naslednikov v rodno domovino, po kateri je v daljni Argentini Debeljak hrepenel vse življenje. Rojstvo malega Mateja je zaokrožilo izjemno simboliko večera na Filozofski fakulteti v Ljubljani.

Na Debeljakovem večeru na Filozofski fakulteti so sodelovali (z leve): Rafal Podborski, dr. Rozina Švent, dr. Nikolaj Jež in mag. Aleksander Igličar.

Vsi ti, mogoče navidez naključni dogodki, govorijo o izjemni duhovni moči in energiji dr. Tineta Debeljaka, ki še dolgo po njegovi smrti ostaja z nami in nas navdihuje in povezuje.

ODMEVI BREZSKRBNIH DNI

V likovni umetnosti se na platnu od že oddaljenih časov v paleti nešteti barv in odtenkov ponavlja in istočasno vedno poustvarja motiv cvetlic. Klasičen motiv rož, preoblečen v nove tehnike in stile, ki pa vedno vzbuja občudovanje. Popelje nas v svet s prizvokom romanticizma. Kdo pa nima vsaj kanček romantičnosti v svojem intimnem svetu?

Prav tako na polju literature poznamo posebno tematiko, ki jo suhoparno lahko označimo kot življenjepisi. Biografije pa imajo po drugi strani kar nekaj zvrsti: življenjepise lahko pišejo prijatelji, znanci, zgodovinarji in celo sovražniki. Življenjepisi lahko vsebujejo človekovo pot od zibelke do groba ali le kakšen izsek življenjskega obdobja. Življenjepisi so lahko tudi avtobiografije. Lahko so predvsem precej osebni, lahko nam približujejo vsakodnevne dogodke ali zgodovinsko zelo pomembne. Včasih, kot pri literarnih adutih, na pr. Alojzu Rebuli, imajo obliko dnevnika. V zadnjih letih je tudi precej govora o življenjepisih, ki so izšli z blagoslovom protagonista, drugič izidejo uspešnice sumljive kvalitete »neavtorizirani življenjepisi«, kateri pa večinoma ne pripadajo v striktno poglavje literature temveč nepreverjenih senzacij. Dnevniki marsikdaj grešijo po svoji plehkosti, imajo pa svežino; obeleženje spominov preteklosti pa je izredno selektivno in celo ta izbira gradiva je odvisna od temperamenta avtorja, še prav posebno, kadar imamo v mislih lastne spomine.

Kot je zabeleženo v uvodniku k Rebulovi knjigi *Pod vrhovom tisočletja*: »Dnevnik (jaz bi zapisala spomini) to so orgle. Iz katerih lahko privabiš vsakršno muziko, lirično razpoloženje, epski razgled, meditacijo, kulturni, verski, estetski, politični problem, vse.«

V tem prvem delu spominov lic. Vladimirja Jurija Voršiča se pred nami zablesti in zapleše svet, ki ga s svojimi predmeti obujajo v Angliji verige folklornih trgovin »Sweet home« ali pa francoskih okrasnih boutique »antiques roses«. Voršič nam v teh straneh odpira okno v poseben svet. Avtor spominov nam predstavi družinske korenine,

bežno omeni celjske grofe, ko še kot otrok ob obisku Bežigradskega gradiča občuduje helebarde, meče, bodala ...; išče vhode v skrivnostne rove. Voršičevi spisi so zanimivi tudi z etnografskega vidika, ko se utihotapimo v svet, ki je po navadi nam »otrokom vele mesta« iz skoraj stoletje časovne oddaljenosti neznan: kako je potekalo šolanje, kako so se zdravili, (Zakaj se ob tem spomnimo na župnika Sebastijana Kneippa?). Nekaj je tudi vrstic o dogodkih v prvi svetovni vojni, tako s perspektive otroka, ki prisluhne zgodbam starejših.

Važno vlogo v tem prvem delu pa je prijeten opis počitnic, v Volčjem potoku pri Kamniku in v Podsredi na Štajerskem, potem se pa obzorja razširijo s potovanjem v Makarsko v Dalmaciji in kasneje v Dubrovnik.

Voršičev slog je domač, nagovarjajoč, prijazen, govori o preprostostih rečeh, a hkrati nam odkriva zanimiv svet, zakrit v pajčolanu časa, ki je včasih napet, drugič brezskrben.

Ob obujanju spominov ne samo vsebina temveč tudi Voršičev besednjak in struktura gramatikalne kompozicije ohranja krajevni in časovni prizvok, kar smo tudi zvesto spoštovali pri objavi.

Voršič nam osvetli meščanski celjski svet, ki je v kontaktu z evropsko visoko kulturo, a istočasno z naravo. Ti memoariji vzbudijo radovednost, zanimanje in željo po izdaji še drugega dela Voršičevih spominov.

Katica Cukjati

TRI PIKE ...

Uvod v življenjepis Vladimirja Jurija Voršiča (do maja 1941)

... tri pike ... te tri pike navadno pritisnemo kakšnemu koncu poglavja ali pa teksta in sicer zato, da bi bralec malo pomislil ali pa tisti, ki je pisal, ni speljal misli do logičnega konca in tako elegantno prišel na trenutni ali pa dokončni cilj. Da sem pa jaz postavil te tri nesrečne pike na začetek, je pa pač zato, ker sem dolgo premišljeval, če bi spomine na svojo otroško dobo zлил na papir ali ne. Pa me je prepričalo dejstvo, da bo gotovo zanimalo moje potomce in mogoče tudi druge mlajše in starejše. Saj pravijo, da z leti postajamo zopet otročji. Vidite, kako se mi je povečal krog bralec. Učili so nas, da mora vsako logično pisanje slediti neki rdeči niti in do konca. V mojem slučaju je toliko različnih spominov, rekel bi večbarvnih, tako da upam, da se bodo splekli v pestro, kromatično in mavrično kito. Vsako tako malo poglavje ima svojo identiteto, pa vendar vsa

poglavja tečejo časovno skupaj in tvorijo eno samo telo. Vse je kot hoja po poljski poti in med drevjem in grmičevjem sredi vlažne jutranje megle. Ne vidiš koraka pred seboj. A vsake toliko časa se ti prikaže medla temna prispodoba, ki te trenutno presune, a ti prinese vseh vrst občutij in ti obudi tudi spomine.

Rodil sem se v Celju, rimski Celei, leta 1929. V Celju se govori dialekt, ki mu pravijo celjščina in nekateri slavisti trdijo, da je od vseh mestnih govoric najbližje slovenskemu knjižnemu jeziku. Seveda ne morem vam pripovedovati, kako sem se počutil pri rojstvu in kaj se je takrat dogajalo okoli mene. Lahko pa povem, da sem bil četrti in zadnji otrok v družini Libuše Fanfulove (Čehinje) in Alojzija Voršiča. Doma so mi rekli Benjamin in včasih tudi knofek. Imel sem dva brata in sicer Milivoja (1920) in Dragota (1923) in sestro Bogdano (1918). Sestra in brat Milivoj sta se rodila na Češkem. Oče je kot več rodoljubov po končani srednji šoli šel na univerzo v Prago. Bil je doma iz Slovenskih Goric in to iz fare sv. Tomaža v Prlekiji blizu Ormoža. Imel je tri brate in štiri sestre. Sestre so se primožile na kmečke domačije, od fantov je pa na kmetih ostal samo stric Franček. Moj oče in stric Jože sta pa oba končala kot doktorja prava. Stric Jože je diplomiral na Oxfordu, bil koncipient pri dr. Natlačenu in ko je ta postal ban slovenske Dravske banovine, je prevzel njegovo pisarno. Bil je podpredsednik Jugoslovansko-angleškega društva. Na vso našo žalost in v izgubo za našo skupnost je med drugo svetovno vojno umrl.

Nadaljujem z mojim očetom. Na Češkem je spoznal mojo mamo. Moja mama Libuše Fanfule in njen oče je bil brat Tomaža Aleša, očeta slavnega slikarja, ilustratorja in ustvarjalca češkega modernizma Mikulaša Aleša. Torej sem delno potomec zelo slavnega rodu. Očeta je na Češkem zajela prva svetovna vojna in kot rezervni oficir je bil mobiliziran in poslan na fronto. Prvo leto je prestal na ruski fronti in ostala leta na italijanski. Bilo je zanimivo, ko je pripovedoval, kako so se kozaki na konjih prikazali kot vihar, streljali in sabljali in v hipu oddivjali nazaj v gozdove. Na italijanski fronti pa je pričakal konec vojne v hribih kot komandir odreda alpskih lovcev. Poročil se je med vojno leta 1917. Ker mu je vojna prekinila študije, jih je moral kasneje dokončati in je leta 1922 doktoriral iz prava na praški univerzi. Leta 1923 se je pa z malo družinico vrnil v Slovenijo. Najprej se je naselil v Mariboru, kjer je dobil službo na Davčni upravi in mislim leta 1925 se z družino preselil v Celje. Ker je hotel odpreti odvetniško pisarno, je po tedanjih predpisih moral najprej v službo na sodišče,

Mama in oče leta 1914. Oče kot rezervni oficir.

Ena od fotografij na fronti, na cesti proti Vidmu (Udine) novembra 1917

za tem nekaj let kot koncipient v odvetniško pisarno dr. Ocvirka in končno po opravljenem odvetniškem izpitu v Ljubljani je še dobil dovoljenje, da je lahko odprl svojo lastno pisarno. Očetova pisarna je bila v prvem nadstropju zraven Magistrata in je bila zelo prostorna. Ko je leta 1939 postal predsednik velikega Celja, je še vedno lahko skočil za nekaj ur v svojo pisarno. Ko so nas zasedli Nemci, mu je pisarno zasedel uniformiran funkcionar Nsdap in je praktično zaplenil vso mobilijarijo vključno lepo zbirko umetniških slik. Na žalost je tudi izginil velik šrapnel iz prve svetovne vojne, ki bi za las ubil očeta na fronti. Da nadaljujem. Oče je deloval aktivno v politiki in je že leta 1927 kandidiral za SLS v občinski odbor mesta. Da se vrnem na svojo malenkost. Kot "ta mali" sem moral prenesti vse mogoče. Zaušnica je priletela po zraku z zvočno brzino, strašili so me in ko sem bil malo večji, sem moral biti na razpolago za vse mogoče usluge. Ena od teh je bila pot v "špecerijo". To je bila trgovina z jestvinami kot na primer moka, sladkor, riž, olje, itd. Na deželi in v manjših krajih so pa imeli trgovine z mešanim blagom, kjer si dobil vse od hrane do cigaret. Seveda so mi to pot včasih olajšali in mi dovolili, da sem si lahko kupil za dva dinarja sladkorečkov. Rekli smo cukrov.

Celje je lepo mesto in že v mojih časih je bilo bogato industrijsko in trgovsko središče. Zgodovinski zapiski segajo tisočletja nazaj.

Predvsem je bil važen hmelj, saj pretežno se je prideloval v Savinjski dolini. Savinjska dolina je dobila ime po reki Savinji, ki jo zaliva in teče skozi Celje. Hmelj se je takrat izvažal po svetu. Tudi se je izvažal v Združene države Severne Amerike. Spomnim se, ko se je vrnil iz Združenih držav inž. Dolinar, ki je bil upravitelj hmeljarske zadruge, je prinesel seboj žvečilne gumije – za nas nekaj neznanega. To so bile prelepe kroglice vseh mogočih barv in so bile preveč zapeljive. Bil sem jih deležen, ker smo bili prijatelji z inženirjevo družino, ker je njegova žena tudi bila Čehinja. Ko sem že pri barvah omenim, da je on imel lep rdeč avtomobil marke Steyr. To je zanimivo, ker so to bili prvi avtomobili v barvah, saj takrat je še prevladovala klasična črna barva.

Sestra Danica in brat Milivoj na Češkem leta 1922

Da se vrnem na prva leta. V megli se spominjam mame, ki je na žalost na posledicah pljučnice umrla pri mojih štirih letih. Ko so jo pokopavali, sem bil pri teti Angelci. Hodil sem po "ganku" in verjetno tudi nekaj slutil. Tudi se spominjam sladke hruške pečene v "roru". Še danes jo imam pred očmi. Če skočim malo nazaj, se spominjam, kako je mama enega od bratov poslala verjetno v trgovino in mu rekla: brzo, brzo. Tudi se spominjam, kako sta oče in mama plesala pri Logarju v Logarski dolini in je oče zasukal mamo po zraku. Starši so bili veliki prijatelji g. Logarja, nas je včasih peljal domov s svojim avtomobilom. Zdi se mi, da se tudi spominjam trenutka, ko je mama umrla. Soba je bila polna ljudi in nekdo je držal ogledalo pred njenim obrazom. To verjetno, da so videli, če še diha. Pozneje so mi pripovedovali več o tem dogodku. Drugih konkretnih spominov mi ni ostalo. Bolje se spominjam prijazne Katike, ki je upravljala naš dom po mamini smrti. Ko me je peljala na sprehod k sv. Jožefu na hribčku ob robu Celja, sva seveda tudi obiskala cerkev. Zelo jasno mi je ostalo v spominu, kako me je karala, ko sem tekal po cerkvi. Drug spomin je na kuhinjo. V veliki kuhinjski omari so bili predali in v vsakem od njih kaj drugega. V enem je bila moka in po tej sem brskal z roko. Kaj se je zgodilo potem, si lahko mislite. Druga zanimiva dogodivščina je bila sledeča. Malo se je spominjam, a največ vem o njej po pripovedovanju. V pritličju hiše, kjer so živeli Nardinovi (teta Angelca in stric Rihard) sta bila dva lokala. V enem je bila pekarija, ki jo je upravljala Angelca in v drugem trgovina z juto, vrvicami, vrvmi, itd., katere poslovođa je bil Rihard. Bil sem na obisku v pekariji. Ker sem moral opraviti gotovo potrebo, me je tja peljala teta in šla nazaj v pekarijo. Ko sem opravil, sem s hlačkami v roki napol nagec stekel skozi glavna vrata na pločnik in od tam nazaj v pekarijo. Na račun tega sem jih še leta slišal od bratov, ki so me spominjali na ta dogodek in se mi posmehovali. Vemo, da bi to v naših časih bilo zelo nedolžno. Tudi sem dobil neko ime, ki ga ne omenim.

Moj starejši brat je bil velik športnik. Imel je bob-sanke, dvojne smuči in sicer navadne in skakalne. Poleti je plaval v najnevarnejših tokovih Savinje in bil tudi dober nogometaš. Imel je tudi češki saksofon in klavirsko harmoniko Hohner na 120 basov. K vojakom je šel kot prostovoljec, ker tako je bil vojaški rok samo eno leto in služil je pri planincih blizu Bohinja. Tam ga je prehitela nesreča in je umrl leta 1939. Za nas vse je to bil neopisljivo hud udarec. Brat Drago, malo mlajši, je pred nemško zasedbo dokončeval sedmi

razred srednje šole. Bil je odlikovan na izpitih francoščine in kot darilo bi bil poslan na kratke študije v Francijo. A vojna je tudi njemu kot stotisočim po svetu uničila sanje. Bil je tudi izboren violinist. Politično se je udeleževal v Slovenski dijaški zvezi in bil nje zunanji referent. Sestra Danica ali Bogdana je po končanih šolah pomagala očetu v odvetniški pisarni in se marsikaj naučila od tajnice in drugih uradnic. Rada je pela, igrala klavir in kitaro in tudi lepo slikala. Bila sva velika prijatelja. V Celju je spoznala profesorja za telovadbo Alojzija Zupana, ki je treniral v Prosvetnem domu mlade člane Zveze fantovskih odsekov in Dekliške zveze in se z njim poročila v Ljubljani, potem ko sta oba lahko bežala v Ljubljano takoj po nemški zasedbi. Tudi mi ostali smo ob prvi priliki "zbežali" v Ljubljano, kjer so nas sprejeli naši številni sorodniki. (Bolj podrobno v poglavju o Jugoslovansko-nemški vojni, nemški zasedbi in njenih posledicah.)

V Celju smo stanovali do mamine smrti na Miklošičevi cesti. Kmalu za tem smo se preselili v prelepo stanovanje na Razlagovi. Blizu nas za ovinkom je bil slaven rimski stolp. Na drugem koncu ceste pa je slavna kavarna Evropa, kjer so se zbirali pri kavici politiki in drugi slavni meščani. Še bolj važno pa je bilo dejstvo, da je nasproti kavarne bila trgovina z igračami, kamor smo hodili k izložbi past svojo radovednost. Okoli leta 1938 smo se pa preselili v novo stanovanje na cesti Kralja Petra. Takrat so starši že kupili lep del zemlje 4000 m² na ljubljanski cesti malo naprej od Glazije. Imeli so v načrtu gradnjo vile in sicer gradnja bi se začela na pomlad 1941. Oče je prenesel ves denar iz Ljubljane v celjske banke. Takoj po zasedbi Celja ja bil zaplenjen ves denar in kot begunci v Ljubljani, smo izgubili tudi vse ostalo. Blizu našega zemljišča je bila lepa nadstropna vila, kjer sta stanovali družini dveh naših prijateljev. To sta bili družini sodnika Masiča in profesorja Bitenca. Masič je bil poročen s prijateljico naše druge mame in sta se pred leti dobro poznali v Ljubljani. On je obvladal angleščino in gojil čisto slovenščino. Večkrat nas je popravljaj in dejal: pravilno se reče ... Bil je naročen na neko angleško revijo. Ker je že bil pred-in medvojni čas, smo v tej reviji občudovali slike modernih avionov, tankov in sploh vsega, kar ljudje izumijo, da se pobijajo med seboj. Seveda nam je moral prevajati, ker je bilo vse v angleščini. Profesor Bitenc je bil profesor matematike na celjski gimnaziji. Veljal je za prvovrstnega profesorja, a je bil zelo strog. Bil je prvi slovenski rezervni major in ko je dobil diplomu, je časopis Slovenec prinesel njegovo sliko in dolg pohvalni članek. Z njegovim sinom Janezom sva se igrala na njihovem prostornem vrtu. Imeli so visoko gugalnico, na kateri se je Janez poganjal do take višine, da sem mislil, da se bo obrnil na okoli.

V A B I L O

na intimni družinaki večer, ki ga
priredimo v počastitev godu našega ateka in v čast
našim dragim gostom v nedeljo dne 23.6.1940 ob 7.30
uri svečer.

I S K R E N O V A B L J E N I J

S P O R E D

- 1./ Pozdravni govor /govori Vladko/
- 2./ O.Lenge: "Pesem o roži" /violina s spremljavo klavirja/
- 3./ Simon Gregorčič: "Domovini" /deklamira Vladko/
- 4./ Verdi: "Trovista", pesem Germona /poje Drago/
- 5./ Štiri ruske narodne pesmi /igra orkester/
- 6./ Čajkovsky: V a l e k. /igra Vladko/
- 7./ Pavšič: "En starček je živel" /poje Drago/
- 8./ Gelos: "Laque de Como" /glasovir/

O D M O R

- 9./ Slavnostni govor /govori Drago/
- 10./ Schröder: "Zarajam s teboj..." /igra orkester/
- 11./ Oton Zupančič: "Vseh živih dan" /deklamira Drago/
- 12./ Hugo de Groot: "Ko bom velik..." /poje Vladko/
- 13./ Pavšič: "Dedek Samonog" / poje Drago/
- 14./ Venček narodnih. /duet./
- 15./ Zaključni govor /govori Vladko/

PO SPOREDU PROSTA ZABAVA!

V svojih še meglenih otroških spominih imam sliko veliko škatle, ki naj bi bila radio. Ko je radio igral v temi, so se videle čarobne luči na njegovi sprednji strani in mi ni bilo razumljivo, od kod prihajajo govorica, petje in glasba. Bratje so dejali, da so v radiu možici, ki govorijo, pojejo in igrajo. Hotel sem jih videti, a so dejali, da se te škatle ne da odpreti, ali če bi vseeno poizkusili odpreti to škatlo, bi možici ušli in ne bi nikoli več prišli nazaj. Ko sem že bil večji, je oče zamenjal radio. Kupil je že modernega in sicer znamka Telefunken. Prenašal je izborno in tako smo poslušali poročila in celo se spomnim bratov Finkov, ki jih je prenašal Radio Ljubljana. Oče je tudi poslušal oddaje iz Avstrije in Nemčije - seveda v nemščini.

V kino smo hodili zelo malo. Ko sem bil še zelo majhen, me je brat Drago peljal gledat mikimiške. Spomnim se prizorov, kako so skakale iz enega predala do drugega. Verjetno je bilo pozimi, ker sta spredaj ob platnu bile prižgane dve peči in se je svetila čudna oranžna luč. Pred koncem predstave me je moral brat hitro odpeljati na kraj, kamor se gre ko te pritiska ...

Že leta 1940 smo videli film Čarovnika iz Oz. To je bil izreden dogodek, saj je bil v barvah. Očetova sekretarka Hilda je občudovala rože in dejala, da so se ji zdele kot barvasti kristali. Meni je najbolj ostal v spominu železni možic (čarovnik) in pa trenutek ko se čarovnica stopi in ostaneta na tleh samo njena obleka in klobuk. Vse lepši pa je bil film o Sneguljčici. Doma so kupili zvezek z notami in tekstom. Sestra je zaigrala na klavir vse melodije. Malo sem se jih podstopil tudi jaz. V slovenščini smo peli pesem, ki so jo peli palčki, ko so šli v rudnik. "Hej ho hej ho gre sonce za goro mi pa gremo v rudnike, hej, ho, hej, ho" itd. Mikal me je tudi film "Poročnik Indijske brigade" posebno še ker je izhajal kot podlistek v časopisu Slovenec. Ne vem, zakaj mi niso dovolili, da bi ga šel gledat. S šolo smo šli gledat dokumentarne filme in sicer o gojenju šampinjonov, gradnji rovov, nevarnosti o prenašanju bolezni in še mnogo kaj.

V Celje je prišel velikanski cirkus. Tudi tega smo obiskali s šolo. Bilo je precej drago, stalo je 10 dinarjev, to je bil srebrn kovanec. Tudi je zanimivo, da je med leti 40 in 41 prišel na postajo vlak, kjer so v vagonih bili opisi raznih vojnih nevarnosti, kot na primer strupeni plini in kako se je treba obnašati, da se jih čim učinkoviteje obraniš. Zadnji vagon je pa bil nasičen s solzilnim plinom in ko smo prišli iz njega, smo se vsi jokali. To je bil čas, ko je v Evropi že rohnел zmaj smrti, zmaj sovražstva, zmaj pogube. Nihče ni pričakoval, kako kmalu bo ta zmaj položil svojo taco tudi na nas.

CELJSKI GROFJE IN KNEZI

Tako nadaljujem svoje pripovedovanje o doživetjih v najmlajši mladosti in vtisih, ki so mi ostali živi po mnogih, mnogih letih. Pa ne recite, da sem star! Celjani se ne staramo. Ko pride čas, izginemo.

Za nas otroke je bilo vse okoli celjskih grofov kot nekaj skrivnostnega, čudežnega. Hodili smo si v Marijino cerkev ogledovati lobanje od prvih pa do zadnjih grofov. Najbolj smo si ogledovali lobanjo kneza Ulriha, ki je imela na gornjem delu zaseko, s katero so mu v Beogradu zavistni nasprotniki vzeli življenje. Bili smo že na tekočem o vsej zgodovini. Bile so brošure, ki so opisovale življenje rodbine in tudi v šoli pri zgodovini smo se učili od kod so prišli in kje so končali. Največji turobni vtis je napravil na mojo mladost opis posmrtnega obreda kneza Ulriha in sicer, da je vitez v oklepu ob krsti dejal: »Danes celjski grofje in nikdar več« (Grafen von Cilli heute und nimmermehr!). Tako se je končalo slavno obdobje Celjanov, ki so imeli pod svojim okriljem Štajersko, Kranjsko, Koroško, Hrvaško in del Avstrije. Učili smo se, da je bil Ulrih II. najminenitnejši v rimsko-nemškem cesarstvu. Brošure so vsebovale opis zgodovine, glavnih dogodkov, gradov, itd. Na slikah so bili upodobljeni grofi, grofice, vitezi in vojščaki. Zadnji so poleg mečev in sulic nosili prvotne, nerodne puške. Zanimivo je bilo, da so omenjali rove, ki naj bi jih imeli grofje med gradovi in sicer med glavnim na hribu in mestnim in med tem z malo graščino izven mesta po imenu Bežigrad. Zbralo se nas je nekaj mulcev in smo šli proti gradu kar po gozdu v hrib. Mislili smo, da bomo odkrili kakšno luknjo, ki naj bi bila vhod v rove. Nekje sredi poti med skalami je bila velikanska razpoka in dolgo časa smo iskali, kje bi bil kakšen vhod v to razpoko. Ko smo že bili na gradu, smo računali, kako bi se spustili v tisto brezno sredi gradu. Seveda ni bilo govora o možnosti. Nekdo je pripovedoval, da so se spustili in našli vhod. Pravili so, da so grofje spravljali v rove svoje bogastvo. Služabniku, ki je nesel dragocenosti, je sledil grof. Ko je služabnik odložil na skrivnem kraju tovor, ga je grof ubil, da tako nihče ne bi zvedel, kje se vse to nahaja. In do naših dni tudi nihče ni mogel odkriti tega kraja. To so bile zanimive pripovedke, kaj ne? Mi tamali smo vsemu temu sveto verjeli in sanjarili. V osnovni šoli sem imel sošolca Iva Čaterja. In glejte slučaj. Njegov oče je bil lastnik gradiča Bežigrad. Njihova družina je imela nasade hmelja, prešali so bučna semena za olje in tudi so imeli tovarno mila. Na en pomladanski dan je Ivo povabil cel razred k njim. Bil je prelep sončni štajerski dan. Med potjo smo

obiskali tovarno mila. Tam je smrdelo po loju ali nekaj podobnega, povsod se je kadilo in na koncu tovarne so "leteli" končani komadi mila. Ko smo prišli na graščino, smo se posedli na zeleno travo pod drevesa in gospa nam je prinesla žemlje s šunko in malinovec. To je bila malica! Saj teh dobrot pri večini družin ni bilo vsak dan. Ko smo se podprli, so nam razkazali gradec. V prvo nadstropje so vodile široke stopnice in na stenah so bile obešene helebarde, sulice, sekire, meči, bodala, sablje, samokresi, pištrole, starinske puške in še kaj. V kotu je pa stal srednjeveški viteški oklep. Gledali smo vse to z odprtimi očmi. Ko smo končali ogled, nas je Ivo peljal za stavbo malo po hribček in odklenil velikanska lesena vrata. Dejal je, da je vhod v rov, ki je bil tajna zveza z mestnim gradom. In res, stopili smo v temen rov in ob plešočih luči bakle hodili vsaj 100 m. Tam se je rov končal. Baje so po propadu celjskih grofov zakopali vse rove. Nekaj podobnega o zapiranju rogov sem pozneje bral na več straneh Celjske kronike, ki jo je spisal vikar Ignac Orožen leta 1854. To se pravi, da je bilo vsaj nekaj res. Tako smo sanjali o vsem mogočem v tistih lepih, prelepih letih in nismo slutili, kaj hudega nas čaka kaj kmalu.

ŠOLA, ŠOLSTVO, ŠOLANJE, ŠOLEN IN KMET ...

Preden bom začel opisovati svoje šolske in učne spomine, bi rad malo pofilozofiral o izrazih šolstvo in učenje. Skromno priznam, da gotovo ne bo vse pravilno in učenjaki bi me lahko sodili na mednarodnem sodišču, a vendar se bom "okorajžil" in izrazil svoja mnenja. Najprej bom nanizal vso vrsto izrazov, ki so v zvezi z obema pojmom. Začnem s šolstvom: šolstvo, šolski, šolnik, šolnina, šola, šolan, šolar, šolarski, šolati, šolanje in "šolen". Kot vidimo, ima vse to zvezo z bolj materialnim, organizacijskim in časnim pojmom. Če pa nanizam sledeče pojme kot učenje, učen, učni zavod, učen, učenec, učenje, učenost, učilnica, učilišče pa še mogoče kaj, pa razvidimo, da ti drugi imajo zvezo s pametjo, razsodnostjo in globokim poznanjem pojmov. V Španiji imajo res prepričljiv pregovor. Glasi se: »Lo que natura no da, Salamanca no presta«. Rekli bi po domače: Če nimaš daru za to, kar študiraš, tudi šolanje ti ne bo pomagalo. Če bi prevedli dobesedno, bi se glasilo takole: Salamanca ti ne da tega, kar ti narava ne posodi. In zakaj ravno Salamanca. To je zato, ker je Salamanca ena najstarejših, najslavnejših in svetovno najbolj priznanih univerz. Zakaj sem pa v naslovu napisal šolen in kmet. Šolen je čevelj in v španščini se reče zapato. To je posmehljiva beseda, ki jo nekulturni

ljudje uporabljajo za tiste, ki niso tako učenj, zgovorni in, ki so nerodni. Temu bi prikrojil besedo šolen. Ne vem, če to ni bolj po kranjsko ... Najbolj žaljivo pa je bilo, ko se je nešolanim, a vendar naravno umnim ljudem reklo kmet. Če proučujemo zgodovino, vidimo, da se moramo ravno našim kmetom zahvaliti, da smo ostali skozi tisočletja slovenski narod. Največji naši slavni ljudje so ravno bili kmečki sinovi.

S tem uvodom lahko začnem svoje celjsko šolanje. Pri nas smo že imeli otroški vrtec. To je bilo eno leto pred osnovno šolo. Zato so tudi mene hoteli vključiti v ta čarobni krog otroške mladostne prevzgoje. In tako je bilo. Poslali so me v otroški vrtec celjskih šolskih sester. Te sestre so imele na glavi velikanske bele peruti. Ne vem, kako so to sploh lahko nosile. Spomnim se, da sem po enem tednu bil kaznovan, a nisem bil zločinec. V dvorani je bil oder in pod odrom je bil temen prostor. Že prvi dan so nas opominjale, da če kdo ne bo priden, bo zaprt pod oder, kjer je pekel. Se vam ne zdi, da je to bilo precej srednjeveško in mračnjaško. In zaprle so me ravno v ta nesrečni prostor. Skozi špranje se je ponekod videla dnevna svetloba. To je bil res turoben prostor. Drugi dan sem izrabil priliko in ušel. Hodil sem po mestu in ogledoval izložbe. Sestre so verjetno sporočile na dom, da sem ušel. Na žalost je to bilo v času po smrti moje mame. Proti poldnevju me je Katika, naša dobra upraviteljica domačije, "našla" nekje v mestu in me brez kreganja in groženj peljala domov. Rezultat je bil pozitiven. Ni mi bilo treba več iti v otroški vrtec. Tako sem bil spet svoboden "človek". To je lep primer med šolanjem in učenjem. Leto je teklo brezobzirno naprej. Kmalu je že prišel čas za osnovno šolo. Po svojem rojstnem dnevu meseca aprila sem bil ravno sposoben za prvi razred. Vsa leta šolstva sem bil med najmlajšimi. Začel se je prvi razred. Kupili so mi torbico, ki se je z jermeni lahko nosila na rami. Posebej pa mi je visela tablica z gobico za brisanje tablice. Sami prve dni šole so me spremili do šole in poslej sem sam šel v šolo in domov. Celo v hudi zimi, ko smo morali v temi gaziti po visokem snegu, me nihče ni spremljal. Hodil sem v mestno šolo, ker okoliški otroci so hodili v okoliško šolo. Poslopje naše šole je bilo še iz avstrijskih časov. Bilo je za otroke mogočno in opremljeno z vsem. V vsakem razredu so bili radiatorji, dvojne table in pri tablah vodno korito s tekočo vodo za izplakovanje gobe, s katero smo dežurni čistili table. Ob šoli je bila opremljena telovadnica, za šolo veliko dvorišče, v kleti sobe za praktične predmete in v prvem nadstropju neke vrste naravoslovni oddelek, kjer so bile nagačene živali, kače in druge grdobije v

alkoholu, metulji, hrošči, itd. Vsa leta šole sem imel istega učitelja. Ta je spremljal učence od prvega do zadnjega razreda osnovne šole. Potem je pa zopet začel s prvim razredom. To je bilo zelo pametno, ker smo se navadili eden na drugega in se do dobra spoznali. Tudi on se je še posebej zanimal za naše družine. Pisal se je Baša. Imel je lušno hišico na Jožefovem hribu. Bil je dober človek in pri svojih mlečnih letih v tistih časih lahko sodim, da je bil izvrsten učitelj. Poleg slovenščine smo imeli srbohrvaščino od tretjega razreda naprej, vsa leta pa verouk. Za verouk smo imeli kateheta, ki ga je imenovala celjska opatija. Ker smo imeli sošolce pravoslavne, ko smo imeli verouk, so ti šli s popom v drug razred. Ti sošolci so bili otroci srbskih oficirjev. V Celju sta bila dva polka jugoslovanske slavne vojske. Vsi oficirji so bili Srbi. Imel sem tudi sošolca z imenom Inko (ne povem priimka), kateremu je oče prepovedal prisostvovati verouku, ker je javno izpovedal, da je ateist. Naše oficirje so pošiljali v Srbijo, Bosno in še kam na jug. Dve leti smo imeli za kateheta dr. Držečnika, ki je bil pozneje znan mariborski škof. Bil je zabaven in nam je vedno vpletel kakšno smešnico ali anekdoto. V tistih časih so bila slavna lahka motorna kolesa z velikimi kolesi. Ropotala so kot pokvarjen stroj. Rekli so jim fajercajg (iz nemščine Feuer Zeug ali vžigalnik). Tudi je smrdelo za njimi. In takole nam je povedal katehet. Nekje v Bosni se je nekdo pripeljal v neko vas s tem motorčkom in kmalu šel naprej. Ko so ljudje spraševali, kaj je to, jim je Bosanec razložil: »To je neшто, ki malo poprda i malo posmrda i ide napred«. Seveda za nas otroke je to bilo super. Spominjam se vseh šolskih let vključno pomožnega osebja kot nekaj izrednega. Zdi se mi, da kaj takega naši mali ne doživljajo več v domovini.

Povem, da se je šole držal sokolski dom. Sokoli so telovadnico uporabljali kot svojo. Nisem razumel, zakaj je to bilo dovoljeno. Pripovedovali so nam o nekdanjih Orlih in pri mojih letih Orlov ni bilo več a sta obstojale Slovenska dekliška zveza in Zveza fantovskih odsekov, ki naj bi bili nasledniki Orlov. Seveda v knjigah smo imeli na prvi strani sliko kraljeviča Petra tudi v sokolski obleki. Ko sem prebiral zgodovino, sem bral, da je že ob koncu 19. stoletja bil ustanovljen celjski Sokol in da so na primer leta 1909 zgradili velik sokolski dom v Gaberju pri Celju. V poglavju o našem otroškem in mladinsko-političnem čutenju in delovanju kaj več v poglavju o tej temi. Po končanem četrtem razredu je bil precej težek izpit, na podlagi katerega so izbrali tiste, ki so že po četrtem letu lahko šli na gimnazijo. Treba je bilo izdelati poseben izpit. Drugi so morali še eno leto v šolo, da so končali peti razred. K sreči mi je šlo zelo dobro

in sem tako že pri 10. letih bil sprejet v gimnazijo. Gimnazija v Celju je bila ustanovljena leta 1809, seveda vse v nemškem jeziku in šele leta 1895 je bila spremenjena v dvojezično. Za Slovence je to bil velik praznik. Tudi za mene je bil velik praznik, da sem postal srednješolec. Počutil sem se kot grof. Kljub temu, da sem bil še majhen, sem v duhu zrasel za več palcev. Tisto leto so celjski gimnaziji, ki je bila realna, dodali še klasično. Jaz sem se odločil za realno. Gimnazijsko poslopje je tudi bilo iz avstrijskih časov in seveda za nas ta male še bolj imenitno kot osnovnošolsko. Zanimivo, da je blizu gimnazije bila plinarna, ki je od leta 1872 omogočila plinsko razsvetljavo. Po hišah smo imeli plinske pečice, ki so gospodinjam poenostavljale kulinarične posle. V kopalnicah smo pa tudi greli vodo s pomočjo plina.

Dobro, sedaj pa klasično in realno. Da so rešili problem prostora, so odločili, da pol dneva zasede šolo ena in drugega poldneva druga učna orientacija. Ti pol dnevi so se izmenjavali med dopoldanskim in popoldanskim urnikom. Takrat smo imeli šolo od ponedeljka do sobote. Ko sem imel šolo popoldne in naslednji teden zjutraj, mi je ostal čas za študij in naloge samo v nedeljo. Lepo je bilo naslednji teden, ko sem končal v soboto opoldne in sem imel prosto soboto popoldne, celo nedeljo in še ponedeljek dopoldne. Vendar sem moral kljub temu vstati v ponedeljek na vse zgodaj in opraviti svojo uro klavirja.

Ravnatelj gimnazije je bil častitljivi g. Mravljak (če se prav spominjam priimka). Hodil je malo težko in običajno je imel oblečeno sivo suknjo. Imeli smo res dobre profesorje. Spomnim se nekaterih imen: Dr. Kovačič (rekli smo mu Kefa – Peter), dr. Gantar (prvi doktor slavistike v Sloveniji), Vučenov (prof. Srbo-hrvaščine). Zupan (prof. telesne vzgoje), dr. Hanželič, Bitenc, Maučec in seveda še mnogo drugih. Brez dvoma so to bili osebnosti. Eden od profesorjev je bil zelo velik in njegova ženka pa majhna. Ko sta hodila po mestu, je ona zaostajala za njim. Vsake toliko časa se je obrnil in jo poklical: Metka pohiti. To je bilo za nas dijake zelo interesantno in opazke na to so bile precej običajne. Profesorji so nas vikali. Sploh je obstajalo medsebojno spoštovanje in olika je bila na prvem mestu. V prvi gimnaziji smo poleg slovenščine in srbohrvaščine imeli tudi francoščino. Že v drugi gimnaziji so pa iz političnih ozirov zamenjali francoščino za nemščino. Francoščina je ostala kot prosti predmet. Večina smo ta predmet sprejeli, in tako imeli kakšno uro več na teden. Lepi predmeti so bili petje, telovadba in risanje. Vsak razume zakaj. Profesor za risanje nas je poleg teorije vpeljeval v praktično

opazovanje predmetov in narave. Že v drugi gimnaziji smo hodili z akvareli v naravo. Šlo mi je zelo dobro. Na razstavi sredi drugega leta so mi čestitali in motiv je bil aktualen. Narisal sem zmaja, ki je bruhal ogenj nad mesto pod seboj. Bilo je že pod vtisom in odmevov druge svetovne vojne, ki se je pošastno bližala tudi proti nam. Pri slovenščini v drugi gimnaziji nam je profesor dal deset minut in nam naročil, da vsak poizkuša napisati kak verz. Jaz sem napisal sledečega in to je bil moj prvi verz v življenju:

*Smučanje sijajen šport,
še po bregu gre navzdol,
a na žalost peš navzgor.*

Profesor me je pred vsemi pohvalil in dejal, da je to bilo res originalno. Skoraj vse predmete sem imel pet (5) in seveda tudi slovenščino. Za vse sem se učil in redov niso darovali niti tistim, ki so znali "pesniti". V Celju je na splošno teklo življenje normalno naprej. Le malo jih je bilo, ki so se resno zavedali nevarnosti. Oče je vsem dopovedoval, da je nevarnost resna in blizu. Tega se je zavedal po doživetjih na drugem krstnem potovanju z novimi avtobusi na Koroško, ki je takrat že bila pod Hitlerjem. Več o tem v drugem poglavju.

Med glavnim odmorom smo imeli čas za malo južino. Od doma smo prinesli košček kruha ali potice. Imel sem več sošolcev, ki so prinesli tudi kuhan fižol, nekateri pa niti tega ne. Ti so prosili nas, ki smo kaj prinesli z besedami: Mi daš en škec. Meni so kakšen dan dali 50 para (to je bilo pol dinarja), da sem si kupil sam nekaj za malico. Za ta denar si dobil žemljo, makovko, presto, slanik (zalcštangel), kajzerco ali pa črn hlebček. Običajno sem si kupil hlebček, ker je za isti denar bilo precej več kruha in je tudi bil zelo dober. Vsako leto je izšla knjižica z zelo popolno informacijo preteklega leta. V tej knjižici si lahko videl, v kateri kategoriji uradnega zaslužka je bil vsak profesor. Začetni pomožni profesorji so imeli kategorijo 2B ravnatelj pa 6. Generali, poslanci, ministri, bani, itd. so pa imeli najvišjo, to je bilo 10. Po teh kategorijah so bile tudi odmerjene plače. Ob začetku leta so starši morali plačati šolnino. Ta je bila odmerjena z ozirom na višino davkov, ki jih je moral plačevati oče dijaka. Tako je bilo mnogo učencev, katerih starši so bili oproščeni šolnine. Drugi izdatki so bili pametno preračunani tako, da je bilo treba kupiti samo, kar je bilo nujno potrebno.

Knjige smo si izposojali od starejših bratov ali prijateljev, za risanje so nam zahtevali akvarele po številkah, ki smo jih nalepili

na karton, zvezki so bili lahko najcenejšega izvoda, pisali smo s peresom in tinto, za risanje smo uporabljali navadne svinčnike in sploh vse je bilo usmerjeno v pomoč tudi manj premožnim. Kot nekaj posebnega omenim, da smo nekateri imeli nalivna peresa (jaz Rappen Pelikan) in za rojstni dan sem si izprosil za darilo svinčnik Kohinor, kakršnega je uporabljal oče v pisarni in tudi stenografka. Bil je lep rumen in se je pisalo in risalo čisto drugače. Na splošno pa ni bilo nobene razlike med nami z ozirom na bolj ali manj premožne starše. Nikoli nisem pomislil na to eventualno razliko in vsi smo bili prijatelji. Pri naših letih nas tudi ni motila politika. Vsi smo bili najprej Slovenci in motili so nas eventualni sošolci "folksdojčerji", ki včasih niso znali dobro izgovarjati slovenskih besed. V drugem razredu sem imel sošolca, ki je živel izven Celja v nemški družini in je vse naglašal narobe. Namesto vžigalice je rekel vžigl'ice. Že proti pomladi smo se kdaj pa kdaj skregali zaradi Hitlerja in Kralja Petra. Tako sva se neki dan stepla s sošolcem Migličem in sem zmagal. Pozneje sva se leta 1948 dobila slučajno v Gradcu, kjer sem kot begunec študiral inženirijo. Sva se pogovorila res po prijateljsko in celo sva skupaj pojedla jabolka, kar je bilo za tiste čase pravi luksuz. Njegov oče je bil v Celju zdravnik in po zasedbi imenovan za zdravnika policije (Burgpolizei). On je očetu pomagal, da ga niso transportirali v Srbijo in z njegovo pomočjo smo lahko zbežali v Ljubljano. Oče je trdil, da je ta priimek Meglič, to je po megli, in so ga spačili po nemško v Miglič. Meseca marca 1941 so prišli iz Ljubljane univerzitetni študenti (vsaj tako so nam rekli) in so organizirali povorke po Celju proti Nemcem. Vsi smo bili navdušeni in smo kričali: Živel kralj Peter in živeli branilci naših meja. Kmalu po tem smo z žalostjo na lastni koži ugotovili, da s temi branilci proti organizirani mehanizirani moderni vojski ni bil mogoč noben upor. Povedali so, da je očeta mojega sošolca blizu Maribora nemška MG (za tiste čase najbolj moderna strojnica) praktično prerezala na dvoje.

Po nemški zasedbi so nas iz gimnazije preselili v osnovno šolo in so nas samo v nemščini učili, česar večina ni razumela. Nagnali so nas na dvorišče in tam smo morali korakati in peti vojaške marše. Enega začetek se še spominjam: Die blauen Dragoner sie reiten mit klingendem Spiel durch das Tor ... Tako smo bili ponižani do zadnjega. Popoldne smo pa morali iti tja kjer je bila salezijanska šola, ki jo je zasedla Hitler Jugend in morali smo vaditi terenske igre in pozdravljati nemško zastavo. S tem, da smo bežali v Ljubljano, je bilo moje srednješolske zgodovine v Celju konec.

JUGOSLOVANSKA VOJSKA

Kraljevska, jugoslovanska, srbska vojska. V Celju sta bila dva polka, vsak s svojim polkovnikom in eden od polkov je imel za vojašnico stavbo, ki je bila mestni grad celjskih grofov in drugi v okolici Celja. Običajno sta se oba polkovnika sprehajala po mestu. Vedno peš, ker vojska ni imela avtomobila. Edino vozilo je bil star tovornjak iz prve svetovne vojne in je imel prenos sile s pomočjo verig na zadnja kolesa. Ropotal je kot sto miklavževih hudičev. Šele leta 1940 je pripeljal moderen tovornjak in sicer češkega izvora. Imel je lepe oblike, vozil je mirno in smo ga občudovali, si pripovedovali, kako je jugoslovanska vojska moderna. "O, mi naivneži!"

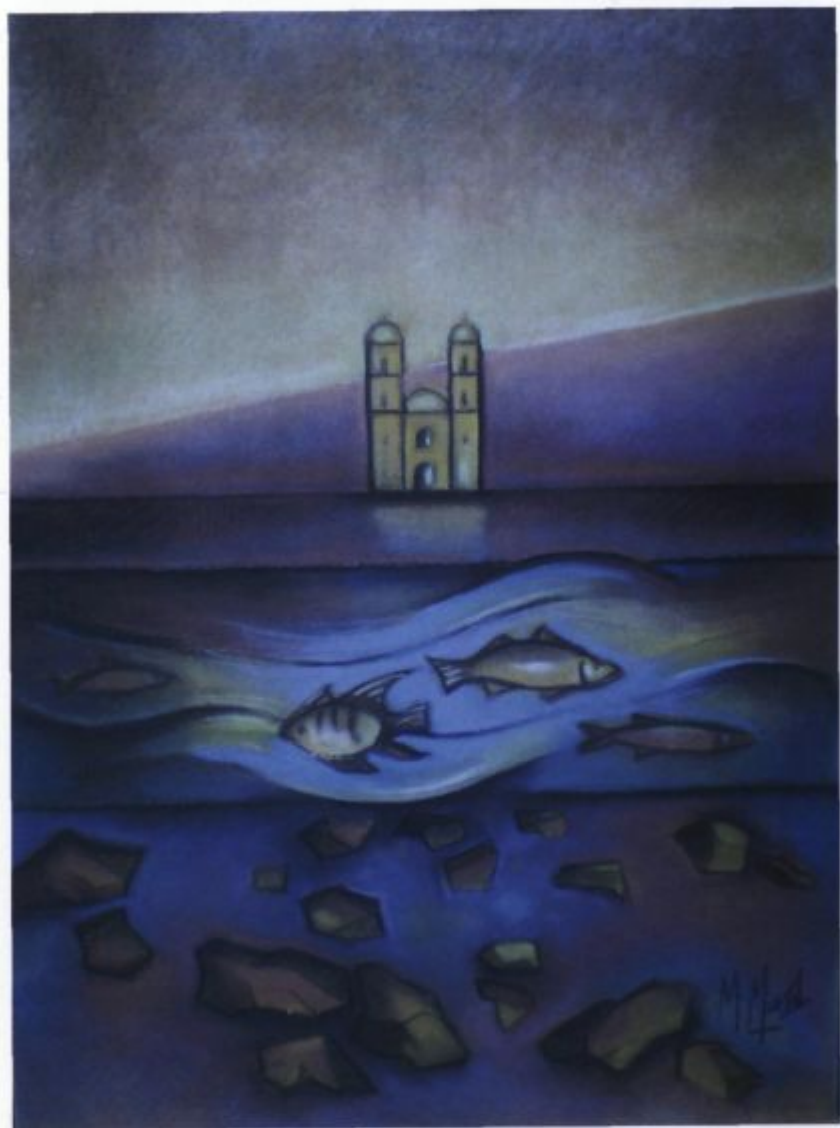
Vsi oficirji so bili Srbi in to vem, ker so nas včasih povabili v njihov klub. Smo se razumeli, ker smo v šolah imeli srbohrvaščino in celo smo znali brati in pisati v cirilici. Naši znanci Hrvati tu v Argentini ne priznavajo te mešanice in pravijo, da je hrvaščina samostojen jezik.

Ob glavnih državnih praznikih so bile parade. Vse so šle mimo naše hiše, ker smo stanovali na glavni cesti. Strumno so korakali vojaki s svojimi puškami, podoficirji so nosili, rekli smo, strojne puške, ki so bile navadne Mauzerce z 20 naboji in pred vsakim bataljonom je jezdil kapetan na belem konju. Najbolj znan je bil kapetan Vrebac. Bil je poznan kot surov človek, ki je vojake zmerjal po srbsko - nekateri poznate te grde in surove izraze - in pravili so, da jih je celo udaril s plosko stranjo nožnice. A na konju je jahal kot habsburški kraljevič. Ubogi nepoučeni o modernih vojaških opremlah smo občudovali strojnice, ki so jih nosile mule. Za vsako strojnico sta bili potrebni dve muli in sicer ena je nosila podstavek in druga strojnico, ki je imela debelo cev za hlajenje z vodo. Ko so nas zasedli Nemci, smo šele videli, kakšno je moderno orožje - a prepozno. In tako so korakali skozi Celje srbski oficirji in vojaki. Čakali smo na topove ali kakšno drugo zanimivo orožje. Tega ni bilo. Ko je odkorakal zadnji vojak, je bilo slavne parade konec. Govorilo se je, da so v Srbiji opremili blindirano divizijo po zgledu modernih držav. Videl je nisem in zato tudi ne podajam svojega mnenja. Če je bilo res, je kdo od čaršije bil deležen zlatih dinarjev. Kar je bilo res, da je Jugoslavija kupila nekaj Speedfirov (angleških modernih letal-lovcev). Sin prijatelj je bil pri letalcih in nekega dne marca je preletel Celje s svojim letalom. Občudovali smo ta polet in za nas blazno brzino. Saj smo poznali le stare kište, ki so letale vsako leto ob priliki letalskega festivala. Takrat je bil najbolj imeniten dvokrilni avion z dvema motorjema.

Nekje pod gradom je bilo strelišče, kjer so se vojaki vadili v streljanju. Vsako leto so imeli neke vrste tekmovanje. Oče kot župan je bil povabljen na ta dan in je enkrat tudi mene peljal s seboj. To je pokalo, da so me že bolela ušesa. Ko je končalo, je tisti, ki je zmagal, dobil neke vrste medaljo. To medaljo mu je pripel moj oče. Za vojaka je bila to velika čast in jo je lahko nosil na suknjiču.

Druga stvar so pa bile procesije. Po navadi se je vila skozi mesto in na različnih mestih so bili štirje oltarji. Procesijo je spremljala tudi skupina vojakov, ki so pri vsakem oltarju izstrelili salvo. To ne bi bilo nič posebnega. Posebno je bilo, da smo poslušali, če so ustrelili istočasno ali pa se je slišal kot pok-pok-pok. V malem mestu je to bil vzrok poznejših komentarjev. Kaj se je pa zgodilo v vojašnici, pa ne vemo. Na splošno pa o vojski ni bilo dosti govora. Seveda enkrat na leto pa je bilo celo mesto v nemiru. To je bil dan, ko so mladi fantje šli na nabor. Skozi mesto so se vile kolone voz, na katerih so se vozili fantje in peli in kričali. Gotovi so bili okrašeni z barvastimi trakovi in pušeljci (ti zadnji verjetno od njihovih mladih občudovalk). Takrat je veljalo, da kdor je sprejet k vojakom, je fant od fare. Smatrali so za sramoto, če je kdo bil odbit kot nesposoben. Bili so pa tudi fantje, ki so si pomagali na vse načine, da bi bili rešeni dveh let vojaške službe. Nekateri so si dolgo prej odsekali kazalec desne roke. Imeli so prav, ker se je pokazalo, da vsa vojaška služba pri napadu Nemcev ni bila za nobeno rabo. Ko je končalo vse pregledovanje in preden so šli spet domov, so se ga napili in povzročali precej nemira po mestu. Eno leto so na žalost ranili poveljnika policije, ki se je komaj izmazal zadanim ranam.

Moj svak Zupan Alojzij, poznejši profesor telesne vzgoje ne celjski gimnaziji, je kot abiturient srednje šole bil poslan v "džačko školo" (šola za oficirje) v Bitolje. Po končani šoli so postali rezervni podporočniki jugoslovanske armije. Pripovedoval je, da je tam dežela bila precej pusta in kamnita. Preden so imeli vaje v naravi, so prejšnji dan vojaki prehodili vso planjavo in hribe, da so postreljali kače poskoke. Te kače se zvijejo v klobke in so napadalne. Zato se imenujejo poskoki in so zelo strupene. Druga zanimivost so mule. Seveda to je bil najbolj moderen transportni medij vojske. V drugem poglavju bomo govorili o kravah in volih ... Pravil je, da so jih učili opravljati mule in podoficir, ki jih je učil, je pljunil pred mulo in ta je podivjala. Tako je bil marsikdo od bodočih oficirjev ranjen. A Srbin radi šta hoče ... Aprila 1941 je bil moj svak že nadporočnik. Med vojno 1941 je dobil komando bataljona. Ne boste verjeli storijam, ki vam jih bom povedal v poglavju v nemško-jugoslovanski vojni. Potrpite, ker pride kmalu na vrsto

Tilka Močnik
»BARVA SENCE« - pastel in črna kreda

Niso bili v Sloveniji v vojski samo Srbi. Pri planincih na Bledu so bili vojaki in oficirji vsi Slovenci. Tam smo obiskali brata Milivoja preden se je ponesrečil. Veljal je za izbornega smučarja. Tam je bil pri telegrafu. Na žalost ga je koncem roka doletela smrtna nesreča. Oče je bil rezervni oficir in sicer s činom kapetana prvega razreda. Za državni praznik je moral obleči uniformo. Ko si je pripasal sabljo, se je držal ponosno in smo ga občudovali. Si mislim, da so mu štiri leta fronte ostala še v krvi. Ko je bil že pripravljen, je moral iti v pravoslavno cerkev, kjer je bila ceremonija na čast kraljevini Jugoslaviji ...

JUGOSLOVANSKA 2

Zadnji dve leti kot župan Velikega Celja je oče prisostvoval na prvem mestu ob srbskih komandirjih proslavi v civilu. Imel je dolg črn plašč in cilinder. Tako oblečen je bil bolj imeniten kot v vojaški uniformi.

Tudi po šolah smo praznovali državni praznik. Na veliko so bile obešene jugoslovanske zastave (slovenskih ni bilo), peli smo državno himno v srbskem jeziku, morali smo deklamirati, poslušati slavnostne govore, itd. Pozitivno je bilo, da je proslava trajala manj časa kot šola in smo bili prej doma.

Že ko govorimo o srbski Jugoslaviji, povem, da smo v prvih razredih imeli nekatere šolske knjige v srbo-hrvaščini iz časa južne diktature. A Slovenci smo Slovenci od pamtiveka in do nedogledne bodočnosti. Če ne verjameš »pa pejd v Curuntule megle žagat«. Ta zadnji izrek se mi je kot otroku izredno dopadel. Smo ga precej uporabljali. Tako zaključujem to poglavje o slavni vojski.

ZDRAVLJENJE 1

To je eno izmed poglavij življenjepisa iz otroških let do nemške zasedbe (1929-1941). Potem smo bežali v Ljubljano in mladosti je bilo konec.

ZDRAVLJENJE, ZDRAVILA, ZDRAVNIKI, ZOBOZDRAVNIKI IN ŠE KAJ

Seveda kot vsi otroci – pa še posebej v zimskih in pomladanskih časih - sem bil prehlajen, sem imel kdaj pa kdaj visoko vročino, angino, hude bolečine v ušesu, gliste, drisko, itd. Predvsem poleti

pa sem bil včasih poln ran na nogah in na rokah, ker smo v naravi n. pr. pri sorodnikih na kmetijah z bratranci plezali po drevesih, zasledovali ose in čebele, lovili poljske miši, rezali s pipcem vrbove veje za izdelovanje piščalk, hodili bosí po strniščih, itd.

Za manjše bolezenske znake je veljala domača medicina in ta večinoma na podlagi župnika Sebastijana Kneippa (1821 – 1897). Še danes hranim "Knajpovo" knjigo, ki je bila izdana leta 1924 pri Družbi sv. Mohorja na Prevaljah pod imenom "Domači zdravnik". Če so pa stvari bile težje, je prišel na dom tako zvani domači zdravnik. Spomnim se, da je to bil starejši spoštljiv gospod. S seboj je nosil veliko torbo, v kateri je imel tudi "operacijsko" orodje. Sestri Danici je operiral neko bulo na stegnu kar pri nas doma. Seveda je morala ležati precej časa in jo je prišel večkrat kontrolirat. Ko sem že hodil v šolo, smo imeli vsako leto več pregledov na Šolski polikliniki. Najbolj zanimiv je bil zdravnik pri Rentgenu s svojim sivim in debelim svinčenim predpasnikom.

Drugo poglavje pa je zobozdravnik. Nerađ sem šel k njemu, kljub temu da je bil zelo zabaven. Imel je električni sveder. V svojem velikem konzultoriju je imel police, kjer so bile pod steklom lobanje in čeljusti polne zob. Vedno mi je kazal eno izmed lobanj in povedal, da je od neke ciganke, o kateri je pripovedoval same čudne stvari. Na splošno je bil zelo dober človek. Spomnim se tudi glavnega apotekarja. Vsi smo občudovali njegov Mercedes Benz z belim volanom in s šestimi kompresorji na sprednjem delu vozila.

Preidem na tako imenovana domača zdravila, ki so se uporabljala z velikim pridom. Za rane se je uporabljala **arnika** kot tinktura iz suhih cvetočih koškov in tudi namočena v alkoholu. **Pelin**, oziroma pelinov čaj, je pomagal za dobro prebavo in tek, proti preobilni želodčni kislini in zoper druge kronične motnje v želodcu in črevih. Najhujše je bilo, da smo ga morali piti grenkega in to res ni bilo prijetno. Moj oče je leta trpel na kislini in potem, ko je dva meseca pil na težče grenek pelinov čaj, mu je kislina prešla. Pelin vsebuje eterično pelinovo olje. **Žajbelj** ima več eteričnih olj in celo vrsto drugih snovi, celo kalcijeve in kalijeve soli. Pomaga izločati sluz iz dihal in iz želodca. Pri žrelnem katarju ga je treba grgrati. Navadno smo pili žajbelj zavret na mleku. Bral sem, da so včasih dodajali žajbljeve liste jedem in celo v jabolčno pito. **Kamilice**: Nabirali smo cvetne koške, ki vsebujejo kamilično olje poleg vsaj še najmanj drugih 24 snovi. Sušili smo jih v senci in jih hranili na suhem. Če vsrkajo vlago, splesnijo in so brez vrednosti

za zdravljenje. Zdravijo katerekoli bolezní želodca ali črevesja, želodčne krče, vnetje debelega črevesa in tudi drisko. **Smrekovi ali jelkovi brsti ali vršički:** So grenkega, smolnatega in rezkega okusa. Nabirali smo jih spomladi. Vložili so se v velik steklen kozarec med plasti sladkorja. Kozarec se je postavil na okno na sončni strani, da je sladkor prepojil vršičke in se je stvaril sladkorni sirup. Ta sirup je zdravil nadležen kašelj, katar in gripozne znake. Bil je tako dober, da se ga nihče ni branil. Izdam skrivnost, da sem kdaj pa kdaj na skrivaj pojedel žličko te dobrote.

ZDRAVLJENJE 2

Česen: Kot sem omenil, je bilo običajno, da so otroci imeli gliste. V tem slučaju so nam dajali česnov sok v mleko ali pa kar nasekljan česen na košček kruha. V obeh slučajih je to bilo uspešno zdravilo. **Med:** Uživali smo ga predvsem pozimi. Običajno v toplem čaju, včasih pa tudi kar samega. Spomnim se več vrst medu in eden je bil bolj dober od drugega. Odvisno je bilo, kje so čebelice ta med nabirale. Tako je bil ajdov bolj temen med, potem smrekov zelenkast in z izredno prijetnim gozdnim vonjem in pa običajni cvetlični med. Med je veljal za zdravilo pri vseh boleznih, ki so bile bazično v zvezi s pljuči. Dejali so, da tudi pomaga slabokrvnim. **Kopriva:** Grški ljudski modrec je napisal o njej celo knjigo, v kateri je ne more prehvaliti. Rimski pesnik Katul je l. 57 spesnil pesem na čast koprivi, potem ko mu je pozdravila trdovraten nahod in kašelj. Tako najdemo v vsej zgodovini hvalnice na čast zdravilni moči te običajno zasovražene rastline. Pravijo, da zdravijo celo revmatizem tako da se z njo na rahlo bičaš. Izvleček iz drobno narezanih koprivnih korenin pomešan s čistim vinskim kisom velja za pripomoček za rast las, proti prezgodnjemu izpadanju las in proti prhljaju. Na splošno je koristna za lasuljo. Dejstvo je, da je koprivo že uporabljala ženina mati pri svojih otrocih, ko so bili še mali. Ne spominjam se, da bi pri nas doma kdaj kuhali čaje s koprivami. Kar je res bilo zabavno, da smo si otroci nagajali s koprivami in nas je potem vse peklo po koži. Se vidi, da to ni zdravilo na daljši rok, če ne bi nas še danes, ko smo starejši, ne bolele kosti niti mišice.

Da še omenim druga sredstva za zdravljenje in za moč. Na primer pri bolečinah v ušesu, ki se jih tudi spominjam kot precej običajne pozimi, so nam vlivali toplo olje v uho. Paziti so morali, da ni bilo preveč vroče. Pri hudi vročini so me zavili v mrzlo mokro rjuho in v njej sem moral nepremično ležati vsaj tri ure. To je bila

huda muka, a po njej je izginila vročina. Dejali so, da je to knajpanje. Še hujše je bilo knajpanje v kopeli. Ko si se skopal v topli vodi, so te polili z mrzlo vodo, potem vnovič v toplo in spet mrzlo ... Ko smo bili na počitnicah pri sorodnikih na deželi, so nas na vse zgodaj nagnali na rosni travnik, kjer smo morali nekaj časa hoditi bos. Dejali so, da to utrdi celo telo.

Da preidem na bolj "umetna" sredstva. Jod se je uporabljal zelo običajno, če si se ranil. A je pekel kot vr ... Tudi alkohol je čistil rane. Med drugimi neprijetnimi stvarmi je bilo ribje olje. To je bila borba, da so te prepričali, da si požrl žlico tiste ostudne maščobe. Rekli smo, da je to kot kolomaz. Tudi se spomnim na železno vino. Nekaj se mi svita, da je bilo rdečkaste barve. Dajali so ga slabokrvnim. Iz česa je bil narejen, bog vedi. Za okrepitev kosti so nam dajali Kalcium Sandoz. To so bile manjše tablete, ki niso imele posebnega okusa. Pri sorodnikih v Ljubljani so sestrčni dajali te tablete z okusom po čokoladi. Seveda vse je bilo pod znakom dinarja. Česar sem se najbolj veselil, ko sem dobil predobro pijačo pripravljeno z Ovomaltino. Res bi se moral zahvaliti Švicarjem, da so bili tako pametni, da so izumili ta prah. Ne smem pozabiti aspirina. V apoteki so ga prodajali v malih papirnatih zavojčkih. Je bil že precej popularen in v glavnem so ga uporabljali proti glavobolu. Kot vsak čas prinese svoje ekstravagance, tako je bilo z aspirinom. Če verjamete ali ne, mešali so ga z Nivea kremo, da so se potem namazali kožo, da bi jih pri sončenju poleti sonce lepše ožgalo.

ZDRAVLJENJE 3

Zanimivo je, da je v tistih časih bilo precej dobro poskrbljeno za splošno ljudsko zdravstvo. Javna bolnišnica je bila dobro upravljana. Njen ravnatelj je bil eden najbolj sposobnih v Sloveniji. Pomagale so bolniške sestre - nune. Zdravnikov je bilo dovolj in vsak prebivalec Velikega Celja je bil sprejet v bolnico. Za osnovne šolarje in za gimnazijce je pa skrbela šolska poliklinika, ki sem jo že omenil. V tretjem razredu smo se prerivali okoli neke knjige in sem padel s klopi in se udaril z glavo na radiator. Rana je bila precejšnja in sem bil takoj zalit s krvjo. S srjaco so mi obvezali glavo in me hitro peljali v Polikliniko, ki je bila približno 200 m. od šole. Tam so mi oprali glavo, porezali lase, kolikor je bilo treba, očistili in razkužili rane in potem povili glavo. Zgledal sem musliman. Ko so me pripeljali domov, so se vsi prestrašili, ker poleg "turbana" sem imel vso krvavo obleko. Čas je vse pozdravil in ni bilo več niti brazgotine. V Novem

Celju je bila lepa bolnica za slaboumne. Ko so nas zasedli Nemci, so kmalu izpraznili to bolnico in vse te reveže postrelili. Za zdravila so skrbele apoteke. Tam si dobil vseh vrst zdravil, ki so jih oni sestavili z vsemi mogočimi kemičnimi elementi, a so tudi prodajali veliko naravnih zdravilnih zelišč. V tistih časih si že dobil umetno pripravljena zdravila in sicer v obliki tablet ali pilul in svečk in tudi že ampule za aplikacijo injekcij. Ne spomnim se, koliko apotek je bilo. A vem, da je bilo število apotek določeno od banovine z ozirom na število prebivalcev. Eden naših prijateljev je čakal dolga leta, da je končno lahko odprl svoj lokal..... Naj omenim župnika iz Rogaške Slatine. To je bil človek, ki je bral bolezni na očeh. Sprejel je tiste, katerim je mislil, da bo lahko pomagal. Ta gospod je pustil medicino v zadnjem letniku in šel v lemenat. Ko je moja teta Angelca zbolela, verjetno na živcih, in je dobivala napade večkrat na dan in zdravniki z vsemi zdravili niso več vedeli kaj storiti, so se moji starši spomnili na tega župnika. Peljali so teto k njemu. On jo je sprejel in dolgo gledal v oči. Nato je na samem nekaj povedal naši mami in potem napisal dolgo listo zelišč, s katerimi naj bi se kuhal čaj, da bi ga pila vsako uro. Prepovedal je zdravila. Res čez tri ali štiri dni, ko je teta že obupala celo nad Bogom, se je ta župnik prikazal ob njeni postelji in ji dejal, da naj zaupa v Boga in da je že praktično zdrava. Od tistega trenutka je šlo teti vedno na bolje in je še živela dolga leta. Naj omenim še drugega župnika. Ta je imel čebele in je prideloval medico, medeni jesih in gotova naravna zdravila. Največ so pa o naravnih zdravilih vedele kmečke babice. Po kmečkih hišah so se blizu krušnih peči sušili šopi vseh zdravilnih zelišč. Pa so se na deželi tudi "knajpali". Moj stric Franček v Prlekiji si je delal mrzle kopeli do pasu in to vsak dan. Spomnim se ga kot žilavega, krepkega človeka. Na žalost moram zaključiti, da je bilo veliko bolezni, ki jih ni bilo mogoče pozdraviti ne s poznanimi zdravili niti s čaji. Mojo mamo je leta 33 zagrabila huda pljučnica in ji noben zdravnik ni mogel pomagati. Isto tako se je zgodilo z mojo sestrično Angelco iz Volčjega Potoka pri Kamniku, ki je dobila jetiko in ji je končno podlegla. S časom se mi bo gotovo še kaj porajalo v spominih o tej tako važni temi. Zaenkrat na svidenje.

POČITNICE

Ta prelepa beseda nas je razveselila dvakrat na leto in sicer pozimi, ko smo imeli tako imenovane zimske počitnice in poleti,

ko smo imeli glavne počitnice. Predvsem je bilo lepo, ko smo stopili v srednjo šolo in imeli praktično en mesec več počitnic. Po drugem razredu osnovne šole sem preživel počitnice v Volčjem Potoku... pri Kamniku in po tretjem v Posredi na Štajerskem. V obeh slučajih je to bilo pri sorodnikih na kmetijah. Po četrtem letu smo potovali v Makarsko v Dalmaciji in po prvi gimnaziji pa v Dubrovnik. Zimske počitnice smo pa presmučali v okolici Celja. Po dolgih letih se je vse to spremenilo v prave sanje, a je nekako tako, kot poje pesnitev "Sanje so le sanje". Po vrsti bom opisal vse te počitnice, v kolikor se še spominjam dogodkov. Mislim, da mi je spomin še kar pri roki ... Pa tudi v možganih imamo neskončno veliko mega-bytes. Seveda ni lahko brskati po tem čudovitem "računalniku". Mislim, da bom kar začel pri "ta pravih" počitnicah. To se pravi pri tistih, ki so bile bolj dolge. Šel bom po vrsti po časovnem redu (kronološko).

1. Počitnice v Volčjem Potoku v poletju 1937

To je bilo prvič, da sem šel kot osem let star mulc na daljše počitnice. Seveda je to bilo v spremstvu starejšega brata Dragota (šest let starejši).

Spominjam se tega prelepega kraja kot slike v sanjah, ovite v mehke gorenjske meglice v jutranjih sončnih žarkih; sveti se nad zelenim z rožami posejanim pobočjem prelepa domačija. Lepa bela hiša, nedaleč od nje gospodarsko poslopje in na mali vzpetini cerkvena obdana z nizkim obzidjem (cvingertom) – ostanek iz turških časov. Če pomnim, je bil patron sv. Ožbalt. Na tej kmetiji se je rodila druga žena mojega očeta. Rekli smo ji mami. Gospodaril je njen brat Martin Tomšič in imeli so pet otrok. Najstarejši je bil Slavko, sledila je Angelca potem Miloš po letih kot moj brat Drago, Riko je bil mojih let in najmlajša je bila Milena. To je bila prelepa domačija in se je reklo pri Kosirnikovih, baje po nekih daljnih sorodnikih. Vse je prepevalo in vriskalo z ozadjem Kamniških planin. A na žalost so se kmalu zavlekli temni oblaki nad to krasoto. 1940 je umrla prijazna in vedno vesela Angelca na jetiki in med drugo svetovno vojno je na Ruski fronti kot prisiljen mobiliziranec padel Miloš. Po letu 1945 so jim pa kot mnogim drugim odvzeli del zemlje in tam so si "gotovi" ljudje zgradili svoje hiše. Med njimi je domačija obledela in ni več kraljevala nad travniki in polji kot stotine let prej. Tako zapojem: "Kje so tiste stezice, ki so včasih bile, zdaj pa raste opeka in cementne steze".

Značilna je bila njihova govorica. Za nas Celjane, ki izgovarjamo besede z vsemi črkami in kot so napisane, je bilo čudno, kako so krajšali besede in vse vlekli na U. Na primer za: »sem prišla« so rekli »se prišua«. Počasi smo se navadili na njihovo drugačno zavijanje in govorjenje in kmalu nismo več polagali važnosti na to posebnost. Z ozirom na ta U so pripovedovali o omaki z domačim zajčkom in mačjim mesom. Nekateri so trdili, da ni razlike v okusu in da sta oboja mehka in slastna. Neki možakar pa je zagotavljal, da bi tudi pri najhujši lakoti nikoli ne poskusil mačjega mesa. Po tistem se je več hudomušnih sosedov zmenilo, da ga bodo "premudrili". Zmenili so se, da ga povabijo na večerjo. Kot dober jedec in tudi pivec je povabilo takoj sprejel. Hišna gospodinja je pripravila oboja mesa v omaki, vsako v svoji posodi. Na mizi je bila tudi steklenka dobrega vinčka, kar je bilo na Gorenjskem nekaj redkega. Pridna gospodinja je nalagala na krožnike vsem prisotnim; vsem seveda zajčka gostu pa mucka. Vsi so jedli počasi, a gost je kar požiral. Ni mogel prehvaliti jedi. Ko je končal, ga je gospodinja vprašala: Še mau?" Odgovoril je: "Ja, še mau, še mau!" In tako je končal tudi drugi krožnik. Takrat ga je gospodinja vprašala, če je bilo dobro. Zagotovil je, da je bilo izborno. Sedaj je pa gospodar povzel besedo in ga vprašal, če res ve, kaj je jedel. Potrdil je: "Seveda, seveda, dobrega zajčka". Med splošnim krohotanjem mu je gospodar na ves glas velel: "Ti ki si rekel, da ne boš nikoli jedel mačjega mesa, si danes jedel mačje. To je bil mau, mau". Ubogi jedec je postal bel in hitro tekkel iz hiše na prosto v noč, tam vse izkašljaj in pustil na razpolago naravi in njenim štirinožnim nočnim roparjem.

Pečen krompir, pečena koruza: Večkrat sva z bratom spremljala bratrance na pašo. Nesli smo s seboj nekaj krompirja in mlečnih koruz. Ob pašniku je bil majhen gozd in tam smo nabrali dračja in suhih vej. S tem smo naredili malo grmado in jo zanetili. Ko se je naredilo zadosti žerjavice, smo vanjo zakopali krompir. Koruze smo nasadili na palice in jih obračali nad žerjavico. Ko se je zapekla okoli in okoli in bila po mnenju strokovnjakov pravilno pečena, smo jo počasi pihali in potem s slastjo obgrizli. Za nas meščane je to bila večja poslastica kot najbolj izumetničena hrana. Potem smo počakali, da se je spekel krompir. Spet pod vodstvom izvedencev bratrancev smo ga hladili. Ko je že bil zadosti shladen, smo ga najprej prelomili na pol. Zakadilo se je kot v nebesih. Ne vem, če imajo angelci v nebesih boljšo hrano. Posolili smo ta krompirček in ga z

užitkom pojedli. To je bila prava in zdrava hrana. Proti večeru smo sklicali živino in jo gonili proti domu. Res lepo življenje – ali ne?

Leteče zvezde: To so bile za nas kresničke. V temni noči se je vse svetilo okoli nas. To je bilo kot v pravljicah. Posebno je vplivalo na nas, mestne otroke, to prvo doživetje. Pozneje ko smo že preživeli več takih noči v naravi, smo to vzeli bolj naravno. Eno noč smo z bratranci nalovili desetine, več, stotine teh zvezdic. Spravili smo jih v papirnato vrečko (škarnicelj) in potem smo jih spustili v veži pri zaprtih vratih. To je švigalo mimo glave, pod stropom in sploh povsod. Nekatere so izgledale kot utrinki, ko so se kam zaletale in padle na tla.

Čarobna luč: To je bilo modro-zelenkasto svetlikanje sprhnelega vrbovega lubja in lesa. Pod hribčkom so rasle stare vrbe, ki so v trdi noči še bolj svetile. Bile so kot začarana bitja. V starih časih so se ljudje bali teh predstav in so mislili, da so to čarovnice ali hudobni duhovi ali zakleta bitja.

Seveda so to bili časi, ko so preprosti ljudje verjeli vseh vrst štorije in so mislili, da čarovnice letajo po zraku na metlah. Seveda glavno krivdo so nosili bolj izobraženi in celo verni, ki so uboge nedolžne zažigali kot čarovnice. To so gledali vsi vaščani ali meščani z otroki vred, vohali zažgano človeško meso in gledali to neznosno trpljenje. To so bili časi mračnjaštva in pomanjkanja prave vere.

Neko noč smo nanosili kupe teh gnilih kosov vrb v vežo. V temi je to bila res strahu vzbujajoča svetloba. Seveda so nas kmalu nagnali, da smo vse to morali znositi nazaj, odkod smo to prinesli. Tam se je končala čarobna luč.

Malisnice: Prelepa je bila pot do Radomel. Vila se je skozi gozdiček, mimo prijaznih kmetij, mimo veleposestva družine Souvan, ob grmovju lešnikov in nas končno v pičle pol ure privedla do cilja. Tam so naši nakupili razno robo v trgovini z mešanim blagom. Ta trgovina je bila za nas velika zapeljivka. Imeli so mnogo vseh mogočih sladkarij. Po navadi sem si izprosil malisnice. Še danes čutim v ustih tisti prijeten sladki mentolov okus. Bile so bele in roza barve. V ustih so se kar razpusstile. Ne vem, če se še prodajajo.

Če ni tako, je to velika izguba za tradicijo.

Lepa je bila pot nazaj. Spet smo hodili med bujnim zelenjem, ob poljih kjer so se bohotili rdeči maki, kjer je zorela ajda in sploh, vse je sililo k nebu, da bi čim prej dozorelo. Med potjo smo tudi trgali lešnike in jih trli. Bila je velika dobrota. Tako je pač! Spomini so spomini in nič več kot spomini.

Ježi, čebele, miši, krti in še ... Vse je bilo novo in na globoko doživeto. V mestu smo imeli doma kanarčka, veverico in želvo. Tu v naravi pa je bilo na stotine različnih živali. Večina jih je bilo zame nepoznanih in so se pojavile v katerem koli trenutku.. To so bila podučna doživetja in seveda bolj zanimiva kot tiste našopane živali v šoli. Neki večer se je pred hišo znašla cela ježeva družinica. Bila sta dva velika ježa in pa trije mali ježki. Domači so bili na to že navajeni in so jim takoj prinesli posodico z mlekom. Ježi so hitro posrebal to belo dobroto in se potem spet kot strnjena družinica izgubili na travniku proti gozdičku. Precej običajno so pritekli iz gozda po travniku zajci, tekli zig-zag sem in tja in spet izginili. Posebno izkušnjo sem doživel s čebelami. Bratranec je odkril pod hribom luknjo, kjer naj bi imele svoje bivališče divje čebele. Takoj smo bili vsi zato, da jih gremo dražit. Oborožili smo se z vejami, šli do luknje in začeli mahati nad luknjo. Čebele so začele letati kot divje in so se zagnale v nas. Hitro smo jo pobrali proti hiši. Bilo je prepozno. Vsak od nas je bil opikan in najslabšo sem odnesel jaz. Imel sem več pikov na nogah in celo pod hlačkami. V hiši so mi skušali izpuliti čim več žel in potem so me pomazali z neko mažo. Tisto noč sem trpel, a drugi dan sem bil že boljši in bogatejši za dragoceno izkušnjo. Drug zanimiv zoološki dogodek je bil z ubogo poljsko miško. Bratranec me je učil, kako se hodi po strnišču, da se ne raniš podplatov. Treba je drsati z nogo vedno ob tleh in naprej, da si ne zapčiš pokošenih bilk. Ko sem se vadil, so pritekale mimo luštne svetlorjave miške. Ne vem več kako, a ujel sem eno za rep. Zalučal sem jo po zraku, padla je na tla in hitro zbežala, a meni je ostala v roki koža od repa. Vrgel sem jo stran in sem bil že tako podeželski, da se mi ni gnusilo. Bil sem že precej prikrojen na naravno življenje. Ponoči so se spreletavali skoraj nevidno a zares neslišno netopirji in v lunini noči ustvarjali pošasten vtis. Svetovali so nam, da se pazimo, da se nam bodo zapletli v lase. To je bilo samo strašenje, saj nam niso znali povedati nobenega konkretnega slučaja. Če nadaljujem z nočjo, ob tistih urah so prihajali iz potočka, ki je tekel za hišo, rečni raki. V gotovem času so jih ljudje z baklami v rokah lovili na veliko. Drugi dan so jih skuhali in potem smo trli lupine repov in klešč in jedli predobro belo vlaknasto meso. Seveda je to bila samo poslastica. Tudi podnevi se je lahko lovilo rake, le da so bili skriti po luknjah. Tako se je zgodilo, da je bratranec vtaknil roko v eno teh lukenj in zakričal. Ko je potegnil roko iz luknje, je imel okoli roke ovito kačo. Hitro se je otrese. K sreči ni bila strupena. Ko je padla v vodo je hitro izginila. Zanimiva je bila zgodba s postovkami. Fantje iz vasi

so se pripravljali na potrkovanje pred godom svetnika cerkvice. V zvoniku so se naselile postovke. Ko so fantje prilezli do zvonov, so jih te roparice začele obletavati. Da so se rešili nadleže, so segli po gnezdih in jih z mladiči vred zmetali skozi lino na tla pod zvonik. Odrasle postovke so pa preganjali s palicami, dokler niso zapustile zvonika. Tako so imeli mir in so se lahko vadili s potrkavanjem. Vsi trije zvonovi so zveneli vsak v svojem tonu in pod udarci vsak v svojem času. Tolkli so različne ritme in viže. Slišalo se je: pim, pim, pam, pom, / pim, pam, pam, pom, / pim, pam, pom, pom, / in podobno. Na sam praznik so želi posebno pohvalo in seveda so se držali ponosno kot veliki umetniki. Slišalo se je vse do Duplice in Domžal in tudi gotovo do Homca. Lepa doživetja ...

Povem še eno o kačah. Sestra Danica je prišla k nam za dva tedna. Skupaj smo hodili na sprehode in večkrat nas je prišel obiskat Souvanov Heri s svojo harmoniko. Bil je prijazen fant in nas je tudi prišel obiskat s svojim avtomobilom v Celje. Heri je bil sin lastnikov veleposestva, ki je danes slavni Arboretum. Njegov oče je bil priznan mecen slovenskih muzikov. V Arboretumu so mu postavili doprski spomenik v priznanje. A vsekakor takoj leta 1945 so jih razlastili. Tako se obrača zgodovina sveta in šele potem jo pišejo vsak po svoje. Dobro, Danica je šla po livadi proti potočku in naenkrat začela brcati z desno nogo. Na nogi ji je visela kača, ki se je zapletla v opanke. Srečno se je kača rešila opank in Danica kače. Kača se je bliskovito izgubila v potočku. K sreči ni bila strupena. Po svoji dolžini in obliki je bila ali belouška ali gož. Torej ni bilo nevarnosti. Druga zanimivost za nas so bili krti. Sledili smo kmete, ki so jih zasledovali in lovili. Na vitez so bile lepe črne živalce, a na žalost so delale kmetom veliko škode.

Razno: Vse, kar bom napisal, je bilo že napisano, a elektronski skrat mi je vse zbrisal. Pri naših letih to ni tako enostavno. Naši vnuki živijo s to moderno informatiko. Pravijo, da so v cibernetskem omrežju. Bom pa nadaljeval kar po domače. Ko je stric Martin potreboval gotovo orodje in druge stvari, ki so se dobile samo v Kamniku, smo ga spremili do tistega simpatičnega mesteca. Eno uro hoda je bilo potrebno, da smo prišli na cilj. Kamnik se mi je zdel lepo in čisto mesto. Pa vendar, po sredi mesta čez trg in vzdolž ceste je tekel ozek obzidan kanal in v njem je tekla rjavkasta in smrdeča voda. Temu potoku so Kamničani rekli "šajspoh" (Scheissebach). Pritekal je iz usnjarne in na koncu svojega teka je ta brozga iztekala v "bistro" Bistrice.

Srečali smo znamenitega Bohka. To je bil star rezbar, ki je večinoma rezbaril svete podobe. Imel je revno delavnico a polno umetniško izdelanih podob. Živel je skromno, kljub temu da je imel veliko naročil. Saj veste, da prave umetnike vsi izrabljajo. Druga pot nas je peljala mimo dolgega zidu. Za tem zidom je bila smodnišnica. Kot je pravila naša mami, je med prvo svetovno vojno bila tam velika eksplozija in je bilo mnogo mrtvih in ranjenih. Takrat je bila še na domu kot mlada deklica in je povedala, da so slišali hudo pokanje in velikanski dim, ki se je vil v zrak nad smodnišnico. Ko je stric vse nakupil, smo se odpravili nazaj proti Volčjemu Potoku. Proti večeru smo se vrnili in z vsem apetitom napolnili prazne želodce. Blizu kmetije malo navzdol in čez cesto je tekla reka Bistrica. Voda je bila vedno zelo mrzla. Le kakšen zelo vroč dan smo se ojunačili in skočili v vodo. Na drugi strani reke je tekla železnica, po kateri je sopihal Kamničan ... Ta vlakec od Ljubljane do Kamnika so Avstrijci zgradili gotovo zaradi kamniške smodnišnice. Ne uvidim drugega vzroka. Na Duplici smo polagali ušesa na tračnice, da bi slišali udarce koles in ugotovili, da je vlak že blizu. Tudi po drugem bregu smo hodili do Homca. Ta cerkvice na vrhu hribčka je bila precej obiskana. Dnevi so nam tekli brezskrbno naprej. A neko noč so trkali na vežna vrata. Sosedje so povabili strica Martina, da gre z njimi, da poiščejo plemenito Souvanovo. Baje je odšla od doma in ni prišla nazaj. Nekdo je slišal strel sredi noči. Domači so povedali, da je odšla od doma oborožena. Po dolgem iskanju so jo našli sredi gozda mrtvo na tleh ob konju. Imela je strel v glavi. Nikoli se ni zvedel vzrok tega samomora. Gotovo ni bilo zaradi materialnih težav pač pa sentimentalnih ali podobnih, ki so precej običajne pri prebogatih ljudeh. Lahko bi bil vzrok zahrbtna bolezen ...

Kot sem že prej omenil vaje potrkavanj za cerkveni praznik, prejšnji večer je prišel oče iz Celja in prinesel bengalične ognje. Ponoči se je cerkvice svetila v vseh mogočih barvah. Še od daleč so sosedje lahko občudovali to mavrično cerkvico. A še nekaj bolj posvetnega. Starejši so "streljali" s karbidom. V pločevinaste posode so položili nekaj karbida, pljunili nanj in hitro zaprli posodo. Stekli smo stran in čakali. V kratkem času je počilo in vse razneslo. Pokrov je odletel kamorkoli. Morali smo se paziti. To je bila ne preveč nevarna zabava za mularijo na sploh. Vem, da je še bilo mnogo zanimivega. Ko se bom spomnil na vse, bom dodatek poslal po satelitski pošti.

2. Počitnice v Posredi leta 1938

V poletju po končanem tretjem razredu osnovne šole sem že drugič šel na počitnice na kmete in sicer na dom starejše sestre naše druge "mame" Terezije. Ime ji je bilo Ivanka in je bila poročena na Jagričevi domačiji. Imeli so samo eno hčerko Ivankico, malo mlajšo od mene. Tudi tokrat je bil z menoj moj starejši brat Drago. Kmetija je bila na griču malo nad Podsredo. Pod njo so se razprostirala polja in zelene livade. Čez vse pa je bil prelep pogled na dolino v oklepju hribov, vseh poraščenih z gostim drevjem. Tako se je stiskal med hribi sam trg Podsreda. To naselje je bilo zame nadvse zanimivo. Hiše so bile nanizane na obeh straneh ceste, ki se je vila kot kača med njimi. Na južnem koncu se je cesta razširila v bolj obširen prostor. Na tem prostoru je še vedno stal sramotilni steber iz srednjega veka in tudi iz istega časa lesen čok, v katerega so obtožencu zaprli vrat in noge. Lepi spomini na tiste "prosvetljene" čase. Tisti kaznjenci niso trpeli samo telesno ampak tudi moralno, saj je ljudstvo dneve in tedne hodilo mimo in jim izrekalo bogve kakšne sramotilne besede.

Na tem trgu na severnem delu je imela trgovino z mešanim blagom druga mamina sestra Rozka skupaj z njenim možem Ernestom Bezenškom. Imel sta sina Nestija bratovih let in hčerko Nušo staro približno toliko kot Ivankica. Njihovi sosede so tudi bili Bezenšek. Njihov sin je študiral v Celju skupaj z Nestijem. Bila sta enako stara, a on je bil Nestijev stric. To posebnost je Nesti večkrat ponavljal. Stric Ernest je rad posedal na klopi pred trgovino in imel vedno cigareto v ustih. Bil je zelo vesel, hudomušen in pa svobodomiseln. Ob vratih trgovine sta rasla dva oleandra v cvetličnih loncih. Pozimi so jih skrili v vežo pred slano in snegom. Nad trgovino je bilo stanovanje in iz hodnika se je šlo naravnost na vrt, ker je hiša bila na bregu, kot skoraj večina hiš na tisti strani ceste. Ko smo kdaj prišli z družino na obisk, nas je teta Rozka vedno pogostila z mladimi pohanimi piščančki. Bili so izvrstni in preden so jih servirali, so jih pustili nekaj časa na peharju, da se je odtekla mast. Vsakokrat, ko smo se peljali na obisk v Podsredo, sem si že v duhu predstavljal to dobroto. Na počitnice sva se z bratom peljala z avtobusom. Bil je rumene barve in zelo star. Rekli so mu "stara kišta". Ko je oče opremil Celje z modernimi Magirus Deutzi, je ta zaslužna kišta šla v zasluženi pokoj. Ta avtobus je s pomočjo šoferja srečno premagal vse ovinke in klance med Celjem in Podsredo. Šofer je bil debelejši gospod in je na ovinkih, ko je obračal tisti velikanski volan, vedno dal jezik iz ust. Tako smo ga otroci oponašali, z rokami

simulirali obračanje volana in dajali jezik iz ust na levi strani, ko smo "obračali" na levo in na desni, ko smo obračali na desno. Otroci smo se zabavali z vsako malenkostjo in v naših mladih letih z nedolžnim in nič žalega hotečim igranjem. Z bratom sva bivala pri Jagričevih. Vhod v vežo hiše in pročelje hiše so gledali na prej omenjeni breg. Tudi tu so imeli pred hišo klop, na kateri smo sedeli proti večeru in ko se je razprostrla noč, nam je stric Jagrič pripovedoval grozne zgodbe. Vse so bile polne čarovnic, netopirjev, vešč, krastač. Vsako tako bitje je bilo ponoči še posebno hudobno in strahu vzbujajoče. Počasi smo se utrdili in po nekaj dneh sem že hodil ponoči sam okoli hiše. Lepo je bilo ponoči v svitu polne lune. Gozdni obronki so bili kor črno obzidje in travniki so se bleščali v rumenkasto-zeleni svetlobi. Tudi tu v Podsredi je bilo veliko kresnic, slišali so se črički violinisti in iz bližnjih mlak so jih spremljale žabe s svojo obrabljeno melodijo. Čez luno so se spreletavali črni netopirji. Tako je bilo polno vseh mogočih vtisov, da jih ni moč kar tako opisati ... Vse to res občuti samo, kdor to osebno doživi.

Zato si pač predstavljajte te prelepe noči, prijeten nočni hlad, vseh vrst dišave od sveže trave do rož in tudi, zakaj ne, domač duh po hlevu. Vse to je nepopačljiva idila. Hlev in gospodarsko poslopje sta bila blizu hiše. Na koncu gospodarskega poslopja je imel stric mizarsko delavnico. Vedno je imel kakšno naročilo, posebno pozimi. Na stružnici nam je naredil volke, ki smo jih spuščali visoko v zrak in meni je še posebej naredil veliko puško, ki je izgledala kot prava. Vse se je pripravilo doma. Teta Ivanka je v slatinski steklenici tolkla mleko in delala domače maslo in to seveda brez aparatov ali strojev. Tudi so delali kisl mleko in kruh so pekli vsak teden v krušni peči. Svež, posebno krajec, je bil boljši kot torta. Moka je bila mleta iz lastne pšenice v bližnjem mlinu. Imel sem priliko, da sem spremil deklo do mlina. Nesla je vrečko pšenice. Mlinar ji je zamenjal za moko po gotovem dogovoru. To so bili nepisani a sveti zakoni. Pot do mlina je vodila skozi gozd čez dva ali tri potočke in gor in dol. Tako sva se vrnila kar malo utrujena. V tistem času še niso imeli elektrike. Svetili so si s petrolejko. Iste usode je bil deležen tudi trg. Bili smo že v dvajsetem stoletju pa vendar ... Tako smo hodili spat bolj zgodaj in smo tudi vstajali zelo zgodaj. V dolini je tekel širok potok. Rekli so mu Bistrica. Koliko Bistric ima Slovenija? Li veš? Ta potok je zavil preko ceste proti jugovzhodu pod hrib in od tam proti Savi.

Bilo je veliko ploščatih kamnov, pod katerimi so se skrivale ribice z velikimi glavami. Rekli so jim kapeljni. Na te uboge ribice smo se spravili z podsreškimi prijateljčki. Vsi kratkohllačniki in bosí smo se postavili v krog okoli kamna in eden je malo premaknil kamen, da je splašil ribico. Ko je ta prišla na dan, smo vsi skupaj združili roke in večkrat ujeli katero.

Samo enkrat mi jo je teta Rozka spekla. Zares je bilo malo mesa in mi ni nič preveč prijalo. Zaenkrat je bilo zadosti. Pod hribom se je potok obrnil proti jugu. Tam se je naredil velik tolmun. Tja smo se hodili kopat. Zbralo se nas je po navadi čez deset mulcev. Razumeli smo se kot bratje in nihče ni omenil, da bi z bratom bila meščana. Nad tolmunom so visele veje velikega drevesa. Iz teh vej smo se metali v vodo. Tako so potekali dnevi kar hitro eden za drugim. Ob nedeljah je bila ob desetih maša v farni cerkvi. Ta mali smo bili pred oltarjem in starejši možakarji pa čimbolj zadaj. Ko je maša končala, smo se zbrali na glavni cesti in občudovali vaško »pleh« muziko. Korakala je mimo nas in neusmiljeno »plozala«. Najbolj junaški je bil kontrabasist. Instrument je nosil zajeten človek in pihal na vso moč, da bi kmalu počila lica. Vse so muzikanti vzeli zelo zares in tudi zbrano ljudstvo. Po tem koncertu so se nekateri še pogovarjali, a končno so vsi odšli vsak na svoj dom na nedeljsko kosilo. Povsod so si privoščili kakšen priboljšek in prekinili rutino krompirja, solate, fižola, žgancev, mleka s kruhom in podobnih preprostih jedi. Obe teti sta za nedeljo spekli dobre kolače. Tudi sta se usmili kakšne kokoši, petelina ali zajčka. Včasih sta pa celo kupili pri mesarju meso za pečenko. Skozi ves čas sem opazoval, kako so morali varčevati. Živeli so res skromno. V trgu in okolici ni bilo avtomobila niti motornega kolesa. Pač pa so mnogi že imeli bicikle. Vse prevoze in težka dela so opravili z voli ali kravami in redki s konji.

Kot repek k temu poglavju opišem trgatev in "pasivne koline". Trgatev sem doživel na Jagričevem vinogradu, ki se je nahajal na drugi strani hriba za njihovo domačijo, to je na južni strani. Ko to opisujem, se mi je porajal kot v megli spomin na očetov vinograd blizu Vojnika. Bil sem še zelo majhen, ko ga je oče okoli leta 1935 prodal. Malo se še spominjam poskušanja vina in zobjanja grozdja. Neko lunino noč smo se vračali v Vojnik na avtobus in oče je bil dobre volje in je celo pot na veliko pel. O tempora ... Vrnem se na Podsredo. Otroci smo tekali med trtami, medtem ko so drugi obirali grozdje. Tam nekje je dišalo zapeljivo. Ta vonj nas je privabil in videl sem, kako se je pekel na ražnju lep prašiček.

Kožo je imel narezano na kvadratke. Ko smo končno večerjali, so ti kvadratki prijetno hrustali pod zobmi. Jedi in pijače je bilo na obilo in možakarji so pogledali precej globoko na dno kozarcev. Ni bilo problema na poti domov, saj vozila je živina, ki vina ni pila. Kaj pa pasivne..... kolone? Imenujem jih tako, ker smo vsako leto proti Božiču dobili v Celje zaboj lepo razsekanega prašiča. Klobase in krvavice pa tudi polnjen želodec: vse je bilo lepo pripravljeno. To je bilo delo strica Jagriča. V Celju so poslali meso v prekajevalnico. Doma smo pa rezali slanino na koščke za mast in ocvirke. Najboljši so bili ocvirki, ki se jim je držalo še malo mesa. Prekajena bedra so zavili v testo in jih spekli v krušni peči v pekarni ADA, ki je bila pod nami v pritličju in je bila od tete Angelce. Zares, imeli smo vseh dobrot zadosti. Omenim epizodo ob priliki večerje, ko smo jedli krvavice. Nekatere so imele precej debelo črevo. Moj starejši brat ni in ni mogel zgristi tega črevesa. Rekel je, da je to črevo kot abesinski podplat. Takoj je priletela zaušnica in koža na licu bi kmalu tudi postala abesinski podplat. Sedaj bom pa malo zadihal in se pripravil na naslednje počitnice ...

3. Počitnice na morju v Makarski leta 1939

Doma so nam že pred koncem leta obljubili počitnice na morju. Pogoj naj bi bil, da bi se dobro učili in bili tudi pridni, to se pravi, da bi vedno ubogali. Seveda to ni pogoj, da si priden. Lahko ubogaš, si na videz ponižna živalca, a ko te ne vidijo, zagodeš marsikatero. Ves čas priprave je bil poln presenečenj. Takrat so se na morju sprehajali v pižamah. Tako so tudi za nas vse izbrali primerno črtasto blago, nesli so ga k šivilji, ki nam je vzela mere in obljubila, da bodo sešite pred odhodom. Tudi smo šli v trgovino BATA in tam izbrali sandale. To je bil čudovit dogodek. Moje so bile prelepe v rjavem usnju. Bratove so pa imele kot posebnost podplate iz slonovega usnja. Vsaj tako so rekli v trgovini in je verjetno držalo, saj so bili sivi. Tudi so me opremili z novimi kopalkami, lepo srajčko in z novimi sivimi kratkimi hlačami.. Ves čas sem fantaziral o tem, kakšno je morje, ribe, morski psi, delfini, parniki, itd. Oče je dobil pri Putniku lepe prospekte v barvah več letoviških krajev. Najbolj zanimive so bile naslikane agave za nas nepoznane rastline. Doma je bila debata, kje bi bil za prvo izkušnjo najbolj primeren kraj letovanja. Možnosti je bilo veliko. Spomnim se, da so govorili o Rabu, Crikvenici, Hvaru, Makarski, Dubrovniku in še in še. Na odločitev je malo vplivalo mnenje tete Minke iz Ljubljane, ki bi se nam pridružila s tremi

bratrance. Namignila je, da bi bila najbolj primerna Makarska. Ostalo je pri tem, a zame osebno je bilo vseeno. Vse je bilo morje, vse je bila Dalmacija. Prospekt Makarske je bil zelo slikovit. Za belimi hišami ob obali se je videlo v ozadju pod sinjim nebom rumeno. Vse je bilo tako lepo, da je izgledalo kot dežela pravljič. Pravočasno so nakupili vozovnice za vlak in ladjo in rezervirali sobe v hotelu. Oče kot rezervni oficir je imel na železnicah po celi Jugoslaviji brezplačno vožnjo. Ko je napočil dan odhoda, je bila vsa prtljaga že pripravljena. Pol ure pred prihodom vlaka smo že bili na postaji in čakali na prihod "hlapona". (Glej celjsko Kroniko Ignaca Orožna). Z vlakom smo se peljali do Zidanega Mosta in tam prestopili na vlak za Zagreb. Na tem vlaku je že bila teta Minka s svojimi otroki. Vlak je namreč pripeljal iz Ljubljane. V Zagrebu smo ponoči prestopili na vlak za Split. Proti jutru ko se je začelo daniti, nas je presenetil čisto drugi svet. Okolica je bila vsa kamnita. Le tu in tam se je videla manjša hiša, tudi grajena iz kamnja in blizu nje kot neke vrste okroglo ograjen vrtiček. Povedali so mi, da se peljemo skozi Liko in da smo blizu Knina, važnega železniškega križišča in od tam, da bo kmalu Split.

Oddahnil sem se, ker sem bil že precej utrujen. Vlak se je zvijal kot kača po ovinkih in tudi sopihal, ko je morala ta kača v breg. V tem slučaju je vozil zelo počasi in ob progi so stali otroci, ki so nas pozdravljali in nam nekaj kričali, česar nisem razumel. Zdelo se mi je, da so malo drugačni od nas. Po dolgem sopihanju je vlak končno prispel v Split. Ustavil se je na postaji ob pristanišču. Tako smo brez težav prestopili na našo ladjo. Meni se je zdela velika ladja. Danes vem, da je to bila manjša in starinska ladja. Ko so se vsi vkrcali, je ladja potegnila in se usmerila na odprto morje. Voda je bila povsod: pred nami, za nami, levo in desno. Med potjo se je ladja ustavila na dveh ali treh krajih. Eden od teh je bil Omiš. Ko smo se ustavili, se je pred ladjo nabralo ljudstvo. Ponujali so košarice z grozrdjem, figami in mandeljni. Kupili so nam košarice in smo použili presladko belo grozrdje ter mehke in medene smokve. Mandeljne so trli starejši in nam jih dajali za poskus. Tako fige kot mandeljni so mi bili nekaj novega. Tako sem ugotovil, da imamo poleg nam znanega sadja še mnogo drugega. Sredi popoldneva smo pristali v Makarski ob glavni cesti v tako imenovanem pristanišču. Čez cesto so bile promenade, ob morju so bile večinoma bele in ne več kot enonadstropne stavbe. Zadaj za njimi pa se je veličastno dvigalo kamnito pogorje Biokovo. Prikazen me je zajela. Saj sem videl v naravi, to kar so tako lepo

prisposodili prospekti. Najbolj zanimivo pa je bilo dejstvo, da se je glavni vrh pogorja imenoval sv. Jure. Tako sem bil ponosen na svoje drugo ime, ki je Jurij. Hotel je bil lep. Upravljal ga je prijazen dalmatinski par. Smo se še kar lepo pogovorili. Pomagalo mi je eno leto srbo-hrvaščine, ki smo jo imeli kot predmet v šoli. Največ smo se naučili zato, ker je učitelj tega predmeta bil Srb in ni znal ene slovenske besedice. V sprejemnici hotela je bila neka čudna omarica. Imela je več okenc s slikami. Ljudje so metali v njo dvodinarske novce, zasukali ročico in čakali. Redko kdaj je zažvenketalo. Igralec je pobral novce, ki mu jih je ta stvor izpuhnil in z veselim obrazom odšel. Vsi drugi so pa imeli zamišljene obraze in znova poskušali nesrečno srečo. Med našim bivanjem sem doživel stavko hotelirskega osebja. Hodili so po mestu, nosili plakate in kričali na veliko. To je bilo zopet novo doživetje. Tisti dan sta gospodarja opravila vse posle. Za vse goste sta skuhala kosilo in večerjo in nam ni ničesar manjkalo. Drugi dan je pa bilo zopet vse normalno. Čez dan smo se hodili kopat na kopališče. Na obali so bili mali kamenčki. Ni bilo peska. Ker smo pa bili navajeni na obale ob Savinji, nas to ni preveč motilo. Sonce je pripekalo z vso silo. Mazali so nam telo z oljem proti opeklinam. Voda je bila skoraj topla. Skakali smo po tej čisti, kristalni vodi. Vse je bilo tako izredno, novo, skoraj nemogoče. Nekega dne nas je presenetil velik ropot v zraku. Nizko nad nami je krožil hidroavion in potem pristal kar na vodi. Otroci smo takoj tekli tja in občudovali nekaj nepoznanega. V Celju sem že videl vseh vrst avionov, a hidroaviona nobenega. Tudi se mi ni sanjalo, da bi avion lahko plaval po vodi. Iz aviona je izstopil človek v vojaški uniformi. Na hitro je pomahal z roko in odhitel proti mestu. Medtem smo se dotikali krila, propelerja, plavačev ... Kmalu se je pilot vrnil, nas nagnal od aviona, zlezel v svoj sedež in pognal motor. Počasi je obrnil letalo proti morju, nekaj časa plaval po površini in se dvignil v zrak. Zaokrožil je nad plažo in se kmalu izgubil v daljavi. En dan je oče najel v pristanišču večji čoln in odveslal z vsemi otroki okoli polotokca do kopališča. Bilo je lepo. A na kopališču je opazil, da so se nad Biokovim zbirali črni oblaki. Tudi se je predramil veter. Takoj nas je nagnal na čoln in hitro veslal nazaj okoli rtiča proti pristanišču. Morje je začelo valoviti, da nas je bilo strah. Čoln se je zibal naprej in nazaj in levo in desno. Oče je med strahom in potom veslal za tri. Že blizu cilja nam je prišel nasproti mornar lastnik čolna in nam pomagal, da smo se srečno rešili neurja. Mornar je pohvalil očeta in povedal, da se tam pod hribi često razvije kratka nevihta.

Življenje je bilo monotono in pestro. Monotono je bilo, ker smo se vsak dan proti večeru sprehajali po promenadi. Vsi so razkazovali svojo eleganco. Dame so nosile lepe poletne obleke in v rokah držale sončnike, moške so imeli elegantne poletne jopiče in mi mali pa "lepe" pižame. Sprehajali smo se gor in dol in vsi so ogledovali in nekateri celo pozdravljali. Pestro pa je bilo, ker sem doživel poleg omenjenih izredne dogodke. Eden teh je bil prihod Farukove jahte. Pristala je ob promenadi. To je bila bela razkošna in velika ladja. Rekel bi mali parnik. Na njej so se gibali vsi v belih oblekah. Ženske so pa imele lepe dolge. Zvečer je kralj priredil koncert. Iz ladje so prišli muzikanti, bilo jih je za cel orkester, in so nam lepo zaigrali. Ker sem se že nekaj let učil glasbo, sem še kar užival. Nabralo se je veliko ljudi in kralj je sedel spredaj na zlatem naslanjaču. Ploskanja je bilo na pretek. Ko je koncert končal, nas je kralj z nasmehom in dvignjeno roko pozdravil in s spremstvom odšel na jahto. Tudi vsi ostali so se vkrcali in ladja je kmalu odrinila na morje in odplula ne vem kam.

Druga zanimivost, vsaj za mene, je bil velik orel ali kondor, ki je ponižno stal pred malo kapelico. Lahko smo ga božali. Ranjenega so pozdravili in tako se je kar naselil v Makarski. Tudi so bili lepi večerni sprehodi – predvsem pri polni luni. Hodili smo po okolici in vse je dišalo po rožmarinu. Bil sem v deželi bajk. Tako je čas nadaljeval svojo kruto pot in prišel je dan odhoda. Zopet smo se vkrcali na ladjo, prišli v Split in od tam nazaj v Celje. Ko sem prišel v Celje s kolodvora, se mi je vse zdelo drugače. Verjetno me je Dalmacija tako prevzela, da sem v kratkih tednih izklopil svoj kraj iz spominov. No ja, pa sem se hitro zopet "udomačil". A ostali so lepi spomini in tudi upanje, da bo prihodnje poletje prineslo zopet kaj lepega.

4. Počitnice na morju v Dubrovniku leta 1940:

Začela se je nova doba pričakovanja in ugibanja. Bomo zopet šli na morje? Kam bomo šli? Na naša vprašanja so zopet padali odgovori, da če bomo pridni, imeli dobre rede in da bodo časi dovolili, in, in, in. Ko je prihajala pomlad, je tudi raslo naše upanje. Začele so se podobne priprave kot lansko leto. Tudi smo zopet dobili veliko prospektov dalmatinskih krajev. Bili so tako lepi in zapeljivi kot prejšnji. Končno je oče izrekel pričakovano besedo. Dejal je: "letos gremo v Dubrovnik". Takoj sem si ogledal prospekte o Dubrovniku. Čudil sem se nad samim mestom vklenjenim v

obzidje in stisnjenim med zidovi. Okolica je pa bila bolj pestra. Oče je pokazal na prospektu letoviški kraj Lapad malo naprej od Gruža – pristanišča Dubrovnika. Tam je najel sobe v hotelu. Komaj sem dočakal dan odhoda. Za Božič sem si izprosil ladjo na vijak. Cena te ladje, ki je bila nemške marke Schuko in je bila narejena po vzorcu križarke Graf von Spee, je znašala celih 120 din. Po domačem naročilu sem moral zbarantati ceno in sem jo spravil na 105 din. Ponosen sem bil na to svoje dejanje, še bolj pa vesel, da sem ladjico dobil. Sanjal sem, kako bo plavala po morju, se zibala po valovih in sploh sem si predstavljal več, kot kar je resnično lahko bilo. Potovanje do Splita je bilo podobno tistemu od lanskega leta. Tokrat smo potovali sami in sicer ate, mami, brat Drago in jaz. Ko smo izstopili v Splitu, smo naložili na kup kovčke in torbe. Zamotili smo s pogovorom s sopotniki. V tem nekdo zakriči, da nam krađejo. In dejansko smo videli, kako je nekdo tekel po progi z enim od naših kovčkov. Oče je stekel kot blisk za njim, ga dohitel in mu iztrgal kovček iz rok. Tat je hitro zbežal in se izgubil med hišami. Vsi smo očeta pohvalili kot junaka. Kmalu je bil napovedan prihod naše ladje. Ko je ta ladja prišla, sem jo z začudenjem gledal. Bila je veliko večja, kot je bila lanska. To je bil res parnik. Imenovala se je Kralj Aleksander in imela čez 400 ton. Krov je bil nad nami in lezli smo na ladjo po lestvi. Na krovu so bile klopi in naslanjači in vse je bilo lepo in udobno. Med vožnjo sva z bratom odkrila hodnik sredi ladje, na katerem so bila levo in desno vrata v kabine potnikov. Mislim, da od Sušaka do Dubrovnika je bilo potovanje kar dolgo. Tudi ta ladja se je večkrat ustavljala in v poznem popoldnevu smo pristali v Gružu. Tam nas je čakal hotelir z velikim odkritim avtomobilom. Naložili smo se in nas je odpeljal po prelepi aveniiji na Lapad, letoviški kraj Dubrovnika. Hotel se je imenoval Riviera in za moje pojme je bil razkošen. Pred vhodom so stali stebri in hodniki in stopnice so bile prekrite s preprogami. Jedilnica je bila prostorna in sobe svetle in lepe. Hotelir je prišel iz Severne Amerike, kamor je šel kot mlad iskat srečo. Brez dvoma mu je uspelo. Ko se je vrnil domov je zgradil ta hotel. Spomnim se, da so včasih pripovedovali, da se tako zvani Amerikanci vrnejo z denarjem, zlatimi urami in zlatimi zobmi. Avenija pred hotelom je tekla ob hotelih do kopališča Sumratin. Po tej aveniiji je vozil tramvaj. Bil je voz z velikimi okni. Tramvaj zame ni bil presenečenje, ker sem ga že poznal iz obiskov Ljubljane. Kopališče je bilo ograjeno in na morju kakih sto metrov pred kopališčem je bila v vodi mreža, ki je obvarovala kopalce

pred morskimi psi. Med vožnjo smo videli te zverine in tudi v pristanišču, kjer so plavale mirno med ladjami. Velike ladje so jih privabile z odpadki, ki so jih stresali v morje. V času naših počitnic je pristal v Gružu eden najbolj modernih potniških parnikov. To je bil Vulcania, sestrška ladja Saturnie. Obe sta bili italijanski in vsaka je imela 22.000 ton. To ladjo smo lahko obiskali, ker nam je pridobil dovoljenje šef carine – Celjan in naš dober znanec. Ladja je bila zelo razkošna. Vse se je svetilo kot zlato in prevladovala je bela barva nad rdečo. Saloni so bili prelepi, kabine prostorne, privlačen bazen, itd. Na mostu za upravljanje ladje so bili vseh vrst aparati, ure in ročice. Nikoli si nisem mogel predstavljati, da bi tako velika ladja lahko plavala po Jadranskem morju. Vedel sem, da so na svetu take in večje ladje, a za vse sem mislil, da vozijo samo po oceanih.

Vrnem se na Lapad, da povem, da smo se vsak dan kopali. Vse dni je bilo vreme prelepo. Kopališče je bilo čisto in urejeno. Imeli so razne naprave za razvedrilo. Najbolj zabaven je bil tobogan. Ko si se spustil, te je vrgel sredi morja. Na tistem mestu je bila voda globoka in je bilo treba plavati nazaj na obalo. Za kabinami je bil večji vrt in na njem so rasli figovci polni zapeljivih fig. Dovolili so nam, da smo jih lahko trgali in jedli. Seveda smo izbirali najbolj zrele in uživali njih sladkobo. Kot sem povedal, sem nesel na počitnice malo ladjico. Ko je bilo morje mirno, sem jo navil in spustil po vodi. Plavala je lepo in se malo pozibavala. Nekega dne so se zbrali mulci in jo začeli bombardirati s kamni. Preden so mi jo potopili, sem jo komaj rešil iz vode. Od tedaj je bilo moje mornarstvo omejeno na pomoč starejših. Na kopališču so bili ljudje iz cele Jugoslavije. Bilo je pa veliko tujcev kot na primer Nemcev, Angležev, Čehov, Madžarov in še ... Spoznali smo se z nekimi Srbi, ki so bili lastniki rudnikov nekje sredi države. Imeli so malo hčerko skoraj mojih let. Pogovarjali smo se in večkrat šli na sprehod po lepi poti ob morju. Še pozneje smo si večkrat dopisovali. Povabili so nas na njihov dom v Srbiji. Do tega ni prišlo, ker je grda vojna tudi to onemogočila. Nikoli več nismo imeli stika z njimi in Bog ve, kaj se je zgodilo z njimi med vojno ali pa po vojni ... Mislim na najhujše. Bili so bogati in zdelo se mi je, da so bili potomci nemških Judov. Drugi izleti so nas vodili peš do Gruža in od tam do konca reke, ki se je iztekala v pristanišče. To je bilo pod visokimi skalami. Na teh skalah je bil naslikan velikanski hrvaški grb. Gledali smo in se čudili, saj to je bilo še v času kraljevine Jugoslavije. Obiskali smo veliko vinsko klet. Znana je bila njihova Zlatna kaplica. To je bilo fino belo vino, ki so ga

prodajali v polliterskih stekleničkah. Oče si je rad privoščil to zlato pijačo. Nazaj grede smo prisostvovali čolnarskim tekmam. Bili so dolgi čolni z enim, dvema, štirimi in osmimi veslači. Tega na Savinji ni bilo. Ko smo se vračali po stranskih poteh v hotel, smo naleteli na rožičevce. Na njih so viseli zreli sadeži. Odtrgal sem si enega in ga počasi obgrizel. Spomin mi je ušel na Miklavža, ko smo dobili vrečko orehov, suhega sadja in rožičev. Tudi sem se spomnil trgovine strica Ernesta v Podsredi, kjer je prodajal rožičevo moko in je vse okoli sladko dišalo. Druga pot nas je peljala na obisk Dubrovnika. Seveda smo se tja peljali s tramvajem. Mesto me je presenetilo, ker ni bilo nič podobno našim znanim mestom. Razen večjega trga sredi mesta so bile same ozke ulice in je bilo najbolj podobno trdnjavi. V mestu ni bilo nobenega vozila in videli smo samo pešce. Vse je dišalo po srednjem veku. Vsaj tako je ostalo v mojih spominih po sedemdesetih letih! Drug dan smo šli do nekih sester, ki so imele lepo hišo na vzpetini zadaj za hoteli. Oče je slišal, da oddajajo letoviščarjem sobe. Zato se je šel pozanimat, ker je bila lega izjemna. Okna so imela razgled na vse strani in morje se je kar ponujalo iz daljave. Pomenili so se o pogojih in se mi je zdelo, da bomo naslednje leto najeli pri njih. Seveda tega naslednjega leta ni bilo, ker smo v tistem času že živeli kot begunci v Ljubljani in so počitnice padle v drugo "vodo" – skaljeno in umazano. Takrat nisem slutil, da bo ta prelepi Dubrovnik neki mejnik do drugih počitnic čez desetletja. V hotelu smo imeli zelo dobro hrano. Za zajtrk, poleg žemelj in sladkih kruhkov, vedno med. Ta je bil v odprti široki posodi. Otepati smo se morali čebel, ki so obletavale posodo in tudi nas. Za kosilo in večerjo so bile često ribe in predobro belo meso morskih rakov. Dnevi so tekli, kot pač teče čas. Vedno gre naprej in se ne vrne več nazaj. Med temi spolzkimi dnevi smo šli na več izletov po morju. Eden teh je bil z motornim čolnom na otok Lokrum. V pristanišču se je videlo skozi čisto, kristalno vodo in na dnu vse polno morskih ježev. Vsi črni in polni dolgih zaostrenih konic. Če si stopil na tega ježa, se ti je konica zapičila v podplat in lahko se ti je rana zagnojila. A mladi fantiči so skakali v vodo in prinašali na obalo te ježe. Odbili so jim vse konice in je ostalo samo trdo okroglo telo. Potem so jih prodajali za spomin in okras. Tako so bili dnevi eden bolj zanimiv od drugega. To velja tudi za pot nazaj v Split in obisk Splita. Nazaj smo se tudi peljali s Kraljem Aleksandrom. Iz krova smo si ogledovali okolico in čakali, kdaj se bodo prikazali delfini. Tam nekje sredi poti so nas razveselili s svojimi balističnimi skoki nad morjem. Skakali so po

eden, po dva in tudi več. V Splitu smo se zadržali več časa. Obiskali smo na Marjanu zoološki vrt. Ogledali smo si tudi Dioklecijanovo palačo. Tam nekje blizu je stal velikanski kip Grgurja Ninskega, delo enega največjih svetovnih religioznih kiparjev Ivana Meštroviča. S prstom desne roke kaže na knjigo, ki jo ima v levi roki. Ta gesta mi je bila tako všeč, da sem jo večkrat uporabljal, ko sem hotel dokazati svoj prav. Mesto se mi je zdelo svetlo. Imelo je nekaj svojskega. Ko smo končali dolg in poučen ogled, smo se zvezli na vlak in po isti poti "Split-Zagreb-Zidani Most-Celje" odpotovali domov. O teh počitnicah bi bilo še več spominov, a ker so v možganski megli in nisem hotel grešiti proti pristni predstavi, sem jih raje opustil. Finis coronat opus. Amen!

Buenos Aires, Marec 2009

KATICA CUKJATI

V ZDOMSTVU TUDI PIŠEMO SLOVENSKO ZGODOVINO

Naše zdomske organizacije in ustanove ena za drugo praznujejo zlato obletnico rojstva, marsikatera še višjo starost življenjske poti. Ob teh praznovanjih se spominjamo njihovih začetkov, prehojene poti in dosežkov. Ko pišemo in govorimo o vsem delovanju ustanove ali organizacije govorimo o celotnih dosežkih, načrtih in uspehih. Premnogokrat pa pozabimo, da delovanje neke ustanove je skupek, seštevka doprinos a osebnega dela, privatnih idej in zagona določene osebe. Ne smemo prezreti, da je končno slika neke organizacije mozaik, ki ga sestavljajo številni delci. Vsak ima svojo vlogo bolj ali manj blestečo, bolj ali manj izstopajočo, a vedno potrebno, harmonično, lepo in dopolnjujočo.

Nekateri izmed članov naše zdomske skupnosti, delujejo morda intenzivno na enem samem področju, v drugih primerih so osebnosti, ki razdajajo svoje talente v mnogih društvi in na številnih področjih.

V okviru Slovenske kulturne akcije, smo ocenili, da je primerno, potrebno in vzpodbudno, da se spomnimo naših aktivnih članov, katerim je Bog naklonil lepo število plodovitih let. Njihove zamisli in delovanja, njihov smisel za organizirano delo in koordinacijo projektov, njihova ustvarjalnost na različnih področjih so važen doprinos k svojski zgodovini naše zdomske skupnosti.

Ti preprosti življenjepisi, kjer besede ne morejo zrcaliti vsega bogastva, opravljenega dela in njega pomembnost tukaj v Argentini ter v celotnem slovenskem svetu, naj bodo skromen poklon in zahvala. Marsikaj o teh osebnostih smo že vedeli; druge dosežke morda šele odkrivamo v teh spisih, na vsak način je lepo in plemenito, da jim posvetimo vsaj nekaj vrstic priznanja.

Ti življenjepisi - in prihodnji - so skromna simbolična zahvala za vidne uspehe in za skrite žrtve, za gorečo vztrajnost in za

dosledno načelno držo naših članov. Bralcem pa naj bodo v vzpodbudo in oporo na skupni poti pri graditvi Slovenije v svetu na verskem, narodnem, družbenem in kulturnem življenju.

BOŽIDAR FINK JE PRAZNOVAL 90-LETNICO

Vsak, kdor ima le kaj stika s slovensko skupnostjo v Argentini ve, da praktično ni zdomske organizacije, v kateri ne bi na kak način tekom let aktivno sodeloval **Božidar Fink**. Težko je v nekaj vrsticah opisati življenjsko pot našega rojaka in člana *Slovenske kulturne akcije*, ki je kulturnik, organizator, svetovalec in predvsem pa iztopa po svoji pravni formaciji.

Rodil se je 30. avgusta 1920 v *Litiji*. Osnovno in srednjo šolo je obiskoval v Ljubljani. Leta 1933 je maturiral na *klasični gimnaziji*. Kot dijak je bil član jezuitske Marijine

kongregacije, kasneje kot študent pa je bil član pri mladcih Katoliške akcije. Pri Katoliški akciji je urejal glasilo *Mi mladi borci*. Vpisal se je na pravno fakulteto univerze v Ljubljani in na njej diplomiral leta 1943. Dogodki med drugo svetovno vojno, med katerimi je bila ukinitev delovanja univerze, so mu preprečili dosego doktorata, ki ga je pripravljaval in sicer s področja kazenskega prava. Sodno prakso je opravil na apelacijskem sodišču kot sodni pripravnik.

Ob pričetku druge svetovne vojne se je prostovoljno prijavil v jugoslovansko vojsko, dokler ni doživel nje razpad v Zagrebu. Po kapitulaciji pa so ga Italijani internirali v *Gonars* več mesecev. Kot globoko veren človek in zaveden Slovenec je sledil podobno pot drugih tisoče mladih narodnjakov. Pridružil se je vaškim stražam v *Šentjoštu* in *Rovtah*. Opravil je podoficirski tečaj *Slovenske legije*. Kmalu po ustanovitvi domobranstva se mu je pridružil. Bil je sodni častnik-izslednik, dodeljen bataljonu na Vrhniki in pozneje na sodnem odseku Organizacijskega štaba v Ljubljani. Meseca maja 1945 se je z domobranskimi enotami umaknil v Avstrijo. Prva begunska leta je preživel najprej v Avstriji, nato pa v Italiji (Monigo, Servigliano in Senigallia). Takoj je pričel kot pravnik sodelovati pri organiziranju

taboriščnega življenja; sestavil je pravilnik in bil je tudi član taboriščnega razsodišča. Na begunski gimnaziji je poučeval latinščino in matematiko, bil je tudi član pevskega zbora. V Italiji se je poročil z Valentino Kovač, s katero deli družinsko srečo. Njun zakon je bil blagoslovljen s šestimi otroki, ki so: Andrej, Marija, Marko, Bernarda, Veronika in Helena.

Več kot trideset let je delal v podjetju Loma Negra v raznih upravnih oddelkih. Vse skozi pa je poleg službe aktivno sodeloval v slovenski zdomski skupnosti. Med drugimi funkcijami je bil vrsto let odbornik in tudi predsednik *Slovenskega katoliškega akademskega starešinstva*. Sodeloval je na obeh *katoliških shodih* v Argentini. Na prvem je vodil odsek za izobražence, pri drugem pa je bil vodja narodno-družbenega odseka. Na političnem področju kot član *Slovenske ljudske stranke* (SKD) je bil član zaupniškega odbora. V prvih letih zdomstva je sodeloval s svojimi znanstvenimi razpravami v *Vrednotah*. Ko pa se je ustanovila Slovenska kulturna akcija je bil njen odbornik. V zadnjih dveh letih je tudi sprejel odgovornost nadzorstva v naši organizaciji Božidar Fink je zvest obiskovalec naših kulturnih večerov. V okviru naše organizacije je bil vodja tedaj izredno aktivnega glasbenega odseka in tudi se je izkazal pri številnih pevskih nastopih (200-letnica Mozartovega rojstva; koncert ob 100-letnici smrti Roberta Schumanna, in še nešteto drugih koncertov kvarteta Fink)

V *filozofskem odseku* SKA pa je sodeloval s predavanji in pisanjem člankov v biltenu *Glas* in v reviji *Meddobje*. V okviru SKA je Božidar Fink imel vrsto predavanj, med drugimi so izstopali: O etičnosti novega kazenskega prava (27. maja 1955), Človek v kazenskem pravu Jugoslavije (20. avgusta 1960), Ustavni položaj Slovenije (16. novembra 1963), Svoboda Cerkve v komunistični državi (19. novembra 1966).

Na socialnem dnevu Državne pravde l. 1963 je Božidar Fink osvetlil pomen kulturnega dela v emigraciji.

Sodeloval je tudi pri izdajanju revije *Sij slovenske svobode* s pisanjem načelnih člankov, v katerih je branil zamisel slovenske samostojne države.

Zelo važno je bilo Finkovo delo pri krovni organizaciji *Zedinjena Slovenija*, kjer je najprej bil odbornik, potem pa več let tudi predsednik. V času Finkovega predsedništva je organizacija pridobila pravno osebnost. Ko so nastajali novi krajevni Domovi, so se pričela nekatera trenja o vlogi in pristojnosti teh in Zedinjene Slovenije. Tedaj je s svojim nastopom in moralno avtoriteto Božidar Fink dosegel so-

glasje v vzdušju harmonije, sodelovanja, demokratičnega vzdušja s podpisom sporazuma 25. februarja 1962. V tem pozitivnem razpletu je bila usodna vloga našega slavljenca pri nadaljevanju lepega in bogatega sožitja naše zdomske skupnosti, Tako je nastal *Medorganizacijski svet*, ki še vedno usklaja in uspešno organizira delovanje naših zdomskih organizacij v slogi in enotnosti. Ko je slovenska skupnost v Argentini praznovala 20-letnico, je Božidar Fink organiziral praznovanja ob tej slavnosti: javne nastope, objave člankov, tiskovno konferenco, osrednjo umetniško prireditev itd.

Nastopi *Kvarteta Fink* so bili že znani na ljubljanskem radiu. Božidar Fink je znan po svoji ljubezni do glasbe, več let je sodeloval v pevskem zboru *Gallus*.

V prvih časih po osamosvojitvi Slovenije je kot pooblaščenec Ministrstva za zunanje zadeve Republike Slovenije opravljal diplomatske in konzularne posle v Argentini. Odlična pravna izobrazba in poznanje naše slovenske skupnosti ter stalno posodobljenje pri zasledovanju svetovno politično-družbenih dogodkov je omogočilo, da je Božidar Fink odlično izvrševal to nalogo in funkcijo, ki je zahtevala ogromno odgovornosti in kreativnosti. Ko je dokončal to diplomatsko konzularno funkcijo, je prejel *znak svobode Republike Slovenije* za prizadevanje za njeno mednarodno priznanje in uveljavljanje. V obrazložitvi za odlikovanje med drugim piše: »Božidar Fink je od 1. julija 1991 pa do 19. avgusta 1994 bil pooblaščenec Slovenskega zunanjega ministra, vzpostavil stike in vodil pogovore s predstavniki državnih, političnih, ekonomskih in drugih institucij v Republiki Argentini ter opravljal konzularne posle za naše izseljence. Na to mesto je bil imenovan kot pravnik, ki je dobro poznal argentinske politične razmere in užival velik ugled med vsemi skupnostmi med slovenskimi izseljenci. S svojim delom je pomembno prispeval k promociji RS v Argentini, ki je kot prva v Latinski Ameriki priznala RS že 16. januarja 1992 in z njo vzpostavila diplomatske odnose aprila 1992. G. Fink je uspešno opravljal zaupane naloge. Za svoje delo ni prejemal plačila, povrnjeni so mu bili le materialni stroški. G. Fink je poskrbel, da je RS mogla leta 1994 odpreti veleposlaništvo v Buenos Airesu«.

Božidar Fink je sodeloval s svojimi članki v Katoliških misijonih, Duhovnem življenju, Svobodni Sloveniji, Vrednotah, Siju slovenske svobode, Meddobju, Glasu, itd. Marsikateri Finkovi govori, razprave in članki so bili objavljeni v matični domovini. Leta 1999 so v Sloveniji izdali knjigo *Na tujem v domovini*, i in leta 2006 pa je Mohorjeva Celovec izdala izbor Finkovih misli *Za notranjo osvoboditev Slovenije*.

Nekaj zanimivih misli **Božidarja Finka** v premislek

»Človek po naravi stremi po napredovanju in izpopolnjevanju. Kolikor presega svoje prejšnje dosežke, toliko bolj je res človek, in kolikor bolj se dviga v duhovne plasti, toliko bolj se približuje svojemu končnemu smotru. Zato tako poudarjamo potrebo po kakovosti in visoki vrednosti vseh naših dejavnosti. S tem se ne priporoča, kako zaprto učenjaštvo ali skrajna prefinjenost in s tem izključujoč elitizem. To bi ne soglašalo z našo družbeno miselno sestavo in ne bilo v prid našim smotrom gre marveč za to, da se izogibamo manj vredne plaže, praznega kiča ter da izbiramo za tisk in prireditve le take stvari, ki imajo notranjo vrednost, in jih potem kar najbolj izdelano posredujemo. Celo za smeh je prav, da je smešnica duhovita, in tudi plesna glasba ima lahko več kakovostnih stopenj. Nič torej grobosti, plehkosti in dolgočasne vsakdanjosti! V vsem iščimo plemenitosti, duhovitosti in bogate domiselnosti!« (Odlomek članka napisanega za Duhovno življenje, *Pismo o kulturi*, februarja 1988).

»Ko se moramo še danes potegovati za to, da se popravi slovenska uradna zgodovina in prizna nikoli izgubljena čast mrtvim in živim, nas k temu najprej nagiba čut pravičnosti. Za naše mrtve in zase terjamo to, kar nam in njim po pravici gre: priznanje dobrega imena, povračilo moralne in tvarne škode, soudeležbo pri vodenju družbe, pa tudi, da se uradno in formalno ugotovi krivda in naloži zadoščevanje. To zahteva stroga pravičnost in za njeno uveljavljanje se smemo in moramo zavzemati. A ne samo čut pravičnosti, tudi ljubezen do ljudi nas nagiba, da si za to prizadevamo. Pravičnost terja, ljubezen daje. Vsakdo zase ve in postaja očitno vsej slovenski javnosti, koliko smo darovali za vzdrževanje slovenskega duha in rast narodne kulture, ki smo ji napisali pomembno poglavje za zgodovino. Tudi kar je bilo v tem protestnega, obsojajočega, zahtevajočega, je k temu nagibala ljubezen do trpečih v domovini, do prihodnjih rodov in končno do nasprotnikov, ki jim tudi hočemo dobro, vsaj da pušče zlo voljo in si z odstopanjem od svojih zmot pomirijo vest.« (Odlomek članka *Po preobratu*, Duhovno življenje, april 1991).

»Na klic vesti in srca si najprej vsako leto meseca junija posebej kličemo v spomin žrtve, ki so na Slovenskem izgubile življenje zaradi komunistične revolucije. V mnogih od nas je spomin na-

nje še zelo živ, za druge je doba grozovitosti sicer odmaknjena v času, vendar jih zavest občestva povezuje s prejšnjimi rodovi v skupnem pietetnem čutenju in tudi v neodložljivi zahtevi po pravici. Obžalujemo vse žrtve revolucije, tudi žrtve tistih, ki so se iskreno darovali za narodovo svobodo in so bili po varljivih voditeljih mimo boja proti okupatorjem zavedeni v revolucijo. Posebno priznanje dajemo tistim od njih, ki se zdaj odkritosrčno odrekaajo nekdanji nezavedni ali zavestni privrženosti komunističnemu vodstvu in njegovim naklepom. Častimo pa predvsem spomin bratov, ki so se kot vaški stražarji, četniki in domobranci popolnoma posvetili obrambi duhovnih vrednot, človekovih pravic in narodove svobode, pa so bili toliko let zatajevani in zasramovani. S svojo odločitvijo so spremljali skrajne posledice. Pogumno so padali na bojiščih ali sprejemali smrt iz rok zapeljanega brata. Ob mislih nanje se neprestano osveščamo, da še bolj odprto sprejmemo vse, kar imamo za dobro.« (Odlomek iz govora *Ob šestdesetletnici begunstva in izgnanstva*, v Cankarjevem domu, Linhartova dvorana, 3. julija 2005.)

»Ob poveljevanju slovenske države pa se moramo vendar tudi varovati pred absolutiziranjem in pretiranim idealiziranjem človeških naredb in ustanov. Država ni nekaj svojega, sebi namenjena, kot da bi bila po vrednosti nad človekom, ampak je sredstvo v službi človeka in vmesnih skupin. Zato smo v času, ko je bilo treba utemeljevati potrebo po državni samostojnosti, naglašali pridržek, da bi se zato, ker nam je človek s pravicami višja vrednota, odpovedali državi, dokler bi trajno teptala človekove pravice in temeljne svoboščine. S prav tako zavzetostjo, s katero po prepričanju slavimo obletnico države, tudi spremljamo, kako država kot upravljavka skupnih zadev v okviru pristojnosti opravlja naloge za skupno blaginjo. Danes ni priložnosti, da bi si klicali v spomin vse, kar nas morda ne zadovoljuje pri vodenju državnih poslov, pomislimo na to, da je politika menjava, pa tudi na to, da nanjo lahko tudi mi nekoliko vplivamo. Navdušenje za državo je smiselno, če zavzeto spremljamo njene domače razmere in njen položaj v svetu ter sodelujemo pri izbiranju njenih vodstvenih organov in usmerjanju njihove politike. To je naša pravica in to naj bi čutili tudi kot klic vesti.« (Odlomek iz govora *»Narod, domovina, država«* v Slovenski hiši, Buenos Aires, junij 1999).-

DR. MIROSLAV (MIRKO) GOGALA

Rojen je bil 17. julija 1919 v Šmarju Sap pri Ljubljani. V osnovno šolo (1925-1930) je hodil dve leti na *Jesenicah* in tri leta v *Dovjem*. Njegov oče je bil železniški uradnik, zato je bil večkrat prestavljen in z njim seveda se je preseljevala vsa družina. V družini so bili med seboj zelo povezani, ker povsod so bili na nek način tujci. Poleg goreče matere, je imel dve sestri.

Zgled domačega župnika na *Dovjem* ga je čedalje bolj navduševal za duhovniški poklic. Gimnazijo je obiskoval v *Zavodu sv. Stanislava v Šentvidu* nad Ljubljani, kjer je

maturiral leta 1938. Po študiju *filozofije in teologije* na ljubljanski teološki fakulteti ga je škof dr. Gregorij Rožman posvetil v duhovnika 11. julija 1944.

Služboval je kot prefekt v *Marijanišču v Ljubljani* (1944-1945). Maja 1945 je odšel v begunstvo in leta 1948 v Argentino. V *Italiji* je deloval kot kaplan *Papeške pomoči za begunce* v mednarodnem taborišču *Cinécitta-Rim* (1946-1948). Večkrat je taboriščnike peljal na avdience k papežu Piju XII. kot na pr. ob beatifikaciji *Marije Goretti*.

Za Argentino se je odločil, ker je v to državo odšla večina slovenskih beguncev in veliko duhovnikov, pa tudi slovensko semenišče in bogoslovna fakulteta. Njegova doktorska teza je bila na temo »*Sveti apostol Pavel kot organizator*«. To temo sta mu svetovala profesorja prelat dr. Alojzij Odar in profesor cerkvenega prava dr. Andrej Snoj. Kot je sam zapisal v intervjuju »po poklicni dolžnosti in osebnem zanimanju se predvsem bavi s študijem teologije. Pri tem je vedno dajal veliko važnost dokumentom 2. vatikanskega cerkvenega zbora, za katere pa sodi, da so še preveč nepoznani in ne dovolj upoštevani.« Dr. Gogala se je vedno zavedal, da študij teologije je nujno povezan s filozofijo, ki ga je že od mladega zelo zanimala. Ne samo, da je življenjskem vprašanju želel priti do dna, temveč jim je tudi skušal najti racionalno podlago. Med število filozofov in teolog so mu bili zelo blizu sv. Tomaž Akvinski, Jacques Maritain, Josef Pieper in Edith Stein. Tu je leta 1950 napravil doktorat iz teologije na *ljubljanski teološki fakulteti v San Luisu*. Leta 1959 je dobil argentinsko državljanstvo, po osamosvojitvi.... Slovenije pa še slovensko. V Argentini je bil imenovan kot kaplan na dveh farah v okolici Buenos Airesa: najprej v San Fernando (1948-1952) in nato v Lanús Este (1952-1954). Leta 1954 je bil imenovan za notranjega kaplana v vo-

jaški splošni bolnici v *Campo de Mayo* v Velikem Buenos Airesu, kjer je še sedaj, s protokolarnim činom podpolkovnika. Za to delo mu je leta 2005 Vrhovno poveljstvo vojaške Sanitete podelilo *odlikovanje sv. Luka*, in to kot prvemu duhovniku. To moralno nagrado – priznanje, je 18. oktobra 2005 podpisal general San. (R) Alberto Vicente Donnes, predsednik komisije za zdravstvene usluge sv. Luka Evangelista z utemeljitvijo, da se to priznanje poklanja dr. Mirku Gogali zaradi briljantne poklicne poti, ki jo vrši kot vojaški kurat v vojaški bolnici *Campo de Mayo* že več kot 50 let.

Medtem je bil istočasno vsa leta profesor na raznih višjih srednjih šolah in bogoslovnih semeniščih. Tako je na prošnje škofa dr. Rožmana leta 1957 postal profesor cerkvenega prava, med drugim profesor cerkvenega prava na ljubljanski teološki fakulteti v izseljenstvu v Adroguēju in na njej sodeloval do leta 1965, dokler ni prenehala. Potem je poučeval kot profesor dogmatične teologije o zakramentih v nadškofijskem semenišču v Rosario (1975), v nadškofijskem bogoslovnem semenišču v Paraná (1977-1983). Bil je tudi profesor liturgike in sv. pisma na Višjem institutu verske kulture v San Isidro. Leta 1982 pa je pričel s poukom kot profesor cerkvenega prava na *Teološki fakulteti Univerze del Salvador*. Bil je tudi profesor verouka v podoficirski šoli Sargento Cabral (1965-1990).

Poleg tega je bil *sodnik cerkvenega sodišča* v škofiji San Martín (1970-19789. Ko je bila leta 1978 ustanovljena škofija San Miguel, je bil imenovan za sodnika na tem škofijskem sodišču, kjer to službo še vedno opravlja. Od leta 1975 do 1999 je bil tudi pravnik cerkvenega sodišča v Buenos Airesu.

Bil je direktor vseh škofijskih šol v *San Miguelu*, ki jih je nad 30 z več kot 10.000 gojencev.

Poleg tega je od leta 1981 pa do danes *generalni vikar* škofije San Miguel, sedaj že pri petem škofu. Vmes je bil dvakrat po eno leto škofijski upravitelj, ko je bil sedež izpraznjen (1983-1984) in (2006-2007), pa dejansko še štiri leta, ko je bil škof odsoten zaradi bolezni. Vseskozi je bil tudi član *duhovniškega sveta* in zbora svetovalcev. Nad dvajset let je bil voditelj študijskih in pastoralnih sestankov in tečajev za duhovnike. Dolga leta je bil asistent škofijskega odbora Katoliške akcije in asistent škofijskega sveta Katoliške akcije za žene.

Ob vsem tem delu med argentinskimi verniki, je bil vedno povezan s slovensko skupnostjo in jo je po svoji možnosti pomagal graditi in oblikovati. Na duhovniškem polju se stalno udeležuje duhovniških mesečnih pastoralnih sestankov. Dr. Mirko Gogala je bil soustanovitelj in sourednik revije *Omnes Unum* (Vsi eno), ki naj bi povezovala vse slovenske duhovnike v izseljenstvu po svetu. V prvih letih izse-

ljenstva je bil več let član konzorcija verske revije *Duhovno življenje* in sodeloval pri njej. Pogosto je vodil duhovne vaje za fante in dekleta, za moške in žene. Večkrat je govoril raznim organizacijam po krajevnih domovih.

Vse skozi tesno sodeluje s *Slovensko kulturno akcijo*. Ko je bil leta 1966 pri njej ustanovljen teološki odsek, je postal njegov član. Pozneje je bil dolga leta vodja teološka odseka, izmenoma pa tudi filozofskega. *Slovenska kulturna akcija* mu je izdala knjigo, ki jo je avtor izdal kot sad večletnih razmišljanj, v katerih je v luči filozofije, teologije in sociologije podal svoje poglede na našo emigracijo. Knjiga je bila tiskana leta 1966 in je obsegala 326 strani izvirnega in zanimivega teksta. Knjiga je bila posvečena »V hvaležen spomin msgr. Janezu Hladniku, ki nam je omogočil naselitev v Argentino«. Knjiga je bila predvsem namenjena rojakom v Argentini predvsem duhovnikom, vzgojiteljem mladine in voditeljem naših ustanov. Skupaj s pokojnim filozofom dr. Vinkom Brumnom se je še prav posebno zanimal za problematiko slovenskih emigrantov v Argentini: kateri so njihovi problemi, kateri so novi izzivi, katere so nove situacije, problemi bikulturalizma, težave novih emigracij, vživljanje v novo okolje, povezava z domovino prednikov, dolžnosti do Slovenije in do Argentine, itd. Že v reviji *Omnis Unum* je začel obravnavati vprašanje, kako naj se slovenski duhovniki izseljenci po svetu vživljajo v tukajšnje dušno pastirstvo. Tako je objavil daljšo pastoralno juridično razpravo pod naslovom »Župnik in njegov kaplan«. Ob desetletnici (1962) apostolske konstitucije Pija XII. »*Exul Familia*«, ki je urejala organizacijo dušnega pastirstva v prid izseljencev, je razložil duhovnikom ta dokument. Na povabilo stalnega Odbora za socialne dneve pa je imel predavanje o »Zakonu, družini in narodnosti« (1965).

Po izidu te knjige je leta 2001 predstavil in obrazložil poslanico Janeza Pavla II. za svetovni dan miru, z naslovom »*Dialog med kulturami – za civilizacijo ljubezni in miru*«. Druga razprava pa je izšla pod imenom »*Razmišljanje o dušnem pastirstvu v naši politični emigraciji*« (2003). Obe razpravi sta bili objavljeni v reviji *Meddobje*.

Nekaj zanimivih misli **dr. Mirka Gogale**:

ZAKON, DRUŽINA IN NARODNOST

»«Zato pojem narodnosti, ko gre za konkretne primere, ni istozačen, temveč analogen t. j. ima le deloma isti pomen. Tako je npr. slovenski izseljenec, ki je bil rojen in vzgojen v Sloveniji, drugače Slovenec, kot pa njegov otrok, ki je bil rojen in vzgojen v izseljenstvu, čeprav mu je skušal dati slovensko narodno vzgojo; in spet drugače je Slovenec otrok slovenskih izseljencev,

ki v svojem življenju ni prejel nobene slovenske narodne vzgoje. V tem zadnjem primeru je bolj kot Slovenec, le slovenskega porekla, »de origen esloveno«, kot pravijo tukaj, in ne vedno brez stvarne podlage. Zato tudi ne moremo pričakovati, da bi v vseh teh različnih primerih bil odnos do slovenstva vedno enak« (Odlomek Zakon, družina in narodnost - predavanje objavljeno leta 1965 v *Omnes unum*, v Knjigi Usoda izseljencev», str. 70).

PROBLEM NASILJA V LATINSKI AMERIKI

»Ne smemo se čuditi, če se v latinski Ameriki rojeva skušnjava nasilja. Ne sme se zlorabljati potrpežljivost ljudstva, ki dolga leta prenaša stanje, kakšno bi le težko sprejeli oni, ki imajo večjo zavest o človekovih pravicah. Zato se škofje v prvi vrsti obračajo na one, ki imajo več udeležbe pri bogastvu, pri kulturi in pri oblasti. Privilegirani velikokrat skušajo z vsemi sredstvi, tudi z uničevanjem življenj in imetja preprečiti nujne spremembe. Škofje jih zato pozivajo, naj se ne poslužujejo miroljubnega stališča Cerkve zato, da nasprotujejo, pasivno ali aktivno, globokim spremembam, ki so potrebne. Če se ljubosumno oklepajo svojih privilegijev in zlasti če jih branijo z nasilnimi sredstvi, se delajo odgovorne pred zgodovino, da izzivajo eksplozivne revolucije odpora. Od njih zadržanja v veliki meri zavisi mirna bodočnost v deželah latinske Amerike«.

(Predavanje prvič objavljeno v *Meddobju* XI. - leta 1970, v knjigi »Usoda izseljencev« odlomek s strani 123/124).

SLOVENSKA KULTURNA AKCIJA

»Pristnost vsake človeške kulture, vrednost etosa, ki ga nosi v sebi, oziroma trdnost njene moralne usmeritve - vse to je mogoče na nek način meriti po tem, koliko kaka kultura obstaja za človeka in krepi njegovo dostojanstvo na vseh ravneh in v vsakem polju (Dialog 8, b). To pa v našem primeru pomeni, da mora *Slovenska kulturna akcija* služiti, ne morda kakemu abstraktnemu slovenstvu, temveč konkretnim Slovencem, ki sedaj med nami mnogi že pripadajo tretji ali četrti generaciji rojenih v Argentini. In spoštovati mora njihovo osebnost, čeprav je drugačna od naše, ki smo bili rojeni v Sloveniji.« »Biti človek - kot pravi isti papež - nujno pomeni bivati v neki kulturi. In vsako osebo določa kultura, ki jo ta oseba prek temeljnega razmerja do ozemlja, na katerem živi. V vsem tem ni nikakršnega determinizma, ampak trajna dialektika med silo vpliva in dinamiko svobode.« (*Dialogi*, 5).